

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

БЕРЕЗНЕВИЧ-ЛОМАНЮК ВЛАДА ОЛЕКСІЇВНА

УДК 340.12

ДИСЕРТАЦІЯ

СУВЕРЕНІТЕТ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

спеціальність 081 – Право

галузь знань 08 - Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

В. О. БЕРЕЗНЕВИЧ-ЛОМАНЮК

Науковий керівник:
**ЗАВАЛЬНЮК Володимир
Васильович**
доктор юридичних наук,
професор,
Заслужений юрист України

Одеса – 2024

АНОТАЦІЯ

Березневич-Ломанюк В. О. Суверенітет сучасної держави в умовах глобалізації - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 – Право). – Національний університет «Одеська юридична академія», Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2024.

Дисертаційна робота присвячена аналізу впливу глобалізаційних процесів на суверенітет сучасних держав світу, а також, як глобалізація, що охоплює економічні, політичні, соціальні та культурні аспекти, впливає на традиційне розуміння державного суверенітету. Це перше всебічне дослідження, що розглядає перспективи і напрямки подальшого розвитку поняття «суверенітет» в контексті глобалізаційних процесів.

У *Вступі* обґрунтовано актуальність обраної теми, яка виникла через проблемні аспекти дії глобалізаційних процесів у світі. Визначено об'єкт і предмет дослідження, а також сформульовано основні завдання, які має вирішити ця робота. Методологічні та теоретичні основи визначені з урахуванням потреб юридичної науки та практики. Вказані методи дослідження використовуються для досягнення поставлених завдань та виявлення нових знань у вибраній галузі. Наукова новизна отриманих результатів підкреслюється шляхом виявлення малодосліджених аспектів теми та представлення власного внеску автора. Крім того, у *Вступі* наведена інформація про апробацію отриманих результатів на конференціях та в публікаціях.

Встановлено, що суверенітет сучасної держави зазнає суттєвих трансформацій під впливом глобалізаційних процесів. Глобалізація, як процес взаємозалежності та інтеграції економічних, культурних, політичних і соціальних структур, піддає сумніву традиційні уявлення про суверенітет.

Перш за все, зростання міжнародної торгівлі та інтернаціоналізація виробництва роблять національні економіки більш уразливими до змін у міжнародному контексті, що змушує держави адаптувати свою політику до міжнародних стандартів. Зростання міжнародних інвестицій та переміщення капіталу також має значний вплив на економічні рішення країн, обмежуючи їхню економічну свободу та незалежність.

Транснаціональні корпорації та міжнародні організації впливають на національні уряди через фінансові, економічні та політичні зв'язки, що ставить під питання суверенітет держави. Глобалізація вимагає від держав переосмислення своїх підходів до суверенітету, оскільки вони повинні балансувати між збереженням національного суверенітету та відповідністю міжнародним нормам і стандартам.

З одного боку, глобалізація може посилювати суверенітет держав через збереження національних цінностей та інтересів. З іншого боку, адаптація до глобальних викликів може призводити до втрати аспектів суверенної влади на користь міжнародних структур. Глобалізація змінює уявлення про суверенітет як абсолютну владу держави, оскільки взаємозалежність та інтернаціоналізація економіки обмежують здатність держав самотійно контролювати всі аспекти свого функціонування. Це створює необхідність у новому підході до розуміння суверенітету, який враховує змінені умови та вимоги сучасного світу.

Мета і завдання дисертаційного дослідження полягає в визначенні впливу глобалізаційних процесів на суверенітет сучасних держав, що є важливим для глибокого аналізу трансформацій суверенітету у контексті зростаючої міжнародної взаємозалежності та інтеграції. Дане дослідження зосереджено на виявленні ключових викликів та можливостей, що постають перед державами у сфері міжнародної політики та права, економіки.

Об'єктом дослідження є суверенітет сучасних держав, зокрема його трансформації, викликані процесами глобалізації.

Предметом дослідження є механізми та процеси, що визначають трансформацію суверенітету національних держав під впливом глобалізаційних чинників.

У *Розділі I* визначено методологічні підходи до вивчення суверенітету, який є фундаментальним поняттям у політичній теорії та міжнародних відносинах. Суверенітет визначає авторитетність та незалежність держави у вирішенні внутрішніх і зовнішніх питань, управлінні територіями, населенням та ресурсами без зовнішнього втручання. Для всебічного дослідження суверенітету сучасної держави необхідно застосувати різноманітні методологічні підходи, які забезпечують глибоке розуміння цього складного та багатогранного явища, а саме:

Аксіологічний підхід аналізує суверенітет через систему цінностей, що характеризують конкретну державу. Він передбачає вивчення суверенітету як відображення основних цінностей, які визначають сутність та зміст державної влади. Цей підхід акцентує увагу на ролі культурних, історичних, політичних та соціальних цінностей у формуванні та збереженні суверенітету. Ціннісний компонент вважається важливим фактором, що впливає на процеси формування та функціонування суверенітету, а також на стратегії його збереження та зміцнення.

Герменевтичний підхід передбачає аналіз суверенітету як тексту, що потребує інтерпретації. Цей підхід спрямований на глибоке розуміння суверенітету через дослідження контексту та символів, пов'язаних з ним. Він включає вивчення політичних та правових документів, конституцій, міжнародних угод та політичних дискурсів, що дозволяє розкрити різноманітні аспекти суверенітету та інтерпретувати його у відповідності з конкретними історичними, політичними та культурними умовами. Герменевтичний підхід сприяє реконструкції сутності та значення суверенітету в різних контекстах.

Компаративний підхід передбачає порівняння різних аспектів суверенітету сучасних держав між собою. Цей метод дозволяє виявити відмінності та схожості в реалізації суверенітету в державах, аналізувати вплив зовнішніх факторів, таких як міжнародні організації та глобалізація.

Таким чином, обґрунтована необхідність використання різноманітних методологічних підходів для комплексного аналізу суверенітету, що дозволяє глибше зрозуміти його сутність, механізми формування та функціонування в умовах сучасних глобалізаційних викликів.

Розглянуто сучасні теорії суверенітету, які відображають трансформацію цього поняття в умовах глобалізації та інтернаціоналізації. З розвитком державності концепція суверенітету зазнала суттєвих змін, перейшовши від абстрактного до конкретного, від формально визначеного до юридично закріпленого.

Суверенітет держави традиційно розглядається як юридична характеристика, яка включає верховенство, єдність та неподільність державної влади всередині країни, а також незалежність на міжнародній арені. Ця характеристика охоплює політичну, економічну та соціальну самостійність. У сучасному світі поняття суверенітету складається з двох основних аспектів: внутрішнього та зовнішнього.

Внутрішній аспект передбачає верховенство, єдність та неподільність державної влади всередині країни. Це означає, що держава має повне право приймати рішення в межах своїх кордонів без втручання ззовні. Внутрішній суверенітет є непорушним і забезпечує монополію держави на використання примусу для забезпечення виконання законів та рішень. Цей аспект гарантує, що жодна інша влада всередині держави не може оскаржити її рішення. Зовнішній аспект означає незалежність держави на міжнародній арені, що включає рівноправність у міжнародних відносинах та самостійність у прийнятті рішень з питань зовнішньої політики. Держава має право на автономне управління своїми міжнародними відносинами за

умови дотримання міжнародного права та поваги до суверенітету інших країн. Незалежна держава є повноправним суб'єктом міжнародного права, який не підпорядковується жодній зовнішній владі.

Одним із ключових трендів, що визначає розвиток сучасних держав, є добровільне обмеження суверенітету. Це відбувається через процеси глобалізації, які створюють тісну взаємодію та взаємозалежність країн у сфері економіки, політики, безпеки та інших сферах. Держави змушені переглядати традиційні уявлення про свою владу та йти на добровільне обмеження своїх суверенних прав для ефективного вирішення глобальних проблем, таких як економічні кризи, пандемії, зміна клімату, транскордонна злочинність тощо. Це явище відображає тенденцію до підвищення рівня міжнародної кооперації та створення нових механізмів глобального управління.

Сучасні теорії суверенітету також розглядають вплив міжнародних організацій та інститутів, таких як ООН, ОБСЄ, ЄС, на суверенітет держав. Участь у спільних проектах, укладення міжнародних угод та прийняття міжнародних стандартів вимагають від держав певного обмеження суверенітету. Наприклад, міжнародні торговельні угоди встановлюють правила та обмеження для торгівлі товарами та послугами, що може включати зниження митних тарифів, скасування квот, встановлення спільних стандартів якості та безпеки продукції. Такі зобов'язання часто передбачають адаптацію національного законодавства до міжнародних норм та стандартів, що обмежує можливості держави у самостійному регулюванні внутрішніх справ.

Важливим аспектом сучасних теорій суверенітету є співвідношення народного та державного суверенітету. Народний суверенітет визначається як влада, що виходить від народу і легітимізує державну владу. У демократичних країнах народний суверенітет реалізується через представницьку демократію, де громадяни обирають своїх представників у

державні органи влади. Однак, у практичному здійсненні влада може бути концентрована в руках обмеженої групи людей або інституцій, що може породжувати конфлікти між народним бажанням та діями державних органів. Це явище вимагає постійного балансу між волею народу та необхідністю ефективного управління державою.

Глобалізація змінює уявлення про суверенітет як абсолютну владу держави. Взаємозалежність та інтернаціоналізація економіки обмежують здатність держав самотійно контролювати всі аспекти свого функціонування. Це створює необхідність у новому підході до розуміння суверенітету, який враховує змінені умови та вимоги сучасного світу. Держави змушені балансувати між збереженням національного суверенітету та відповідністю міжнародним нормам і стандартам. Це вимагає від держав активної участі у формуванні та підтриманні міжнародних режимів, спрямованих на забезпечення миру, безпеки та сталого розвитку.

Сучасні теорії суверенітету підкреслюють важливість адаптації концепції суверенітету до нових глобальних реалій. Це включає переосмислення ролі держави в умовах зростаючої міжнародної взаємозалежності та створення механізмів, що дозволяють державам ефективно взаємодіяти у глобальному середовищі. Інтерпретація суверенітету в цьому контексті вимагає врахування економічних, політичних, соціальних та екологічних факторів, які впливають на здатність держав здійснювати свою владу та захищати національні інтереси.

Таким чином, сучасні теорії суверенітету відображають складні трансформації цього поняття під впливом глобалізаційних процесів та інтернаціоналізації. Це вимагає перегляду традиційних концепцій суверенітету та пошуку нових форм співпраці та координації дій між державами, спрямованих на забезпечення миру, стабільності та процвітання у глобальному масштабі.

Також, розглянуто впливи глобалізаційних процесів на суверенітет сучасних держав, що є однією з найактуальніших тем сучасної науки. Глобалізація, яка характеризується зростаючою взаємозалежністю та інтеграцією економік, культур, політичних систем та соціальних структур, ставить під сумнів традиційні уявлення про суверенітет держав.

Одним з ключових механізмів впливу глобалізації на суверенітет є зростання міжнародної торгівлі та інтернаціоналізація виробництва. Це перетворює національні економіки на більш уразливі до змін у міжнародному контексті, змушуючи держави адаптувати свою політику до міжнародних стандартів. Наприклад, міжнародні торгові угоди можуть вимагати від держав внесення змін у внутрішнє законодавство, що може суперечити їхнім національним інтересам. Зростання міжнародних інвестицій і переміщення капіталу також значно впливають на економічні рішення країн, обмежуючи їхню економічну свободу та незалежність. Транснаціональні корпорації, через свої фінансові, економічні та політичні зв'язки, можуть суттєво впливати на національні уряди, ставлячи під питання суверенітет держави.

Глобалізація також впливає на політичну сферу через розвиток інформаційних технологій, які роблять кордони більш прозорими і можуть знижувати ефективність захисту суверенітету. Наднаціональні структури, такі як Європейський Союз, зростають у своїй впливовості, додатково обмежуючи суверенітет окремих держав. Це вимагає від держав балансування між збереженням національних інтересів та потребою у міжнародній співпраці.

Сучасні глобалізаційні процеси створюють нові проблемні аспекти для національної безпеки, включаючи загрози тероризму, організованої злочинності та екологічних проблем. Інформаційна революція сприяє зростанню впливу транснаціональних акторів, таких як транснаціональні корпорації та міжнародні організації, на національні уряди.

Одним із важливих аспектів глобалізації є добровільне обмеження суверенітету держав через приєднання до міжнародних організацій або укладення міжнародних угод. Наприклад, участь у спільних проектах, прийняття міжнародних стандартів та умов торгівлі, зниження митних тарифів та встановлення спільних стандартів якості продукції. Це може обмежувати економічну та політичну свободу держав, але водночас сприяє більшій стабільності та передбачуваності міжнародних відносин.

Зазначено, що глобалізація не призводить до зникнення національних держав, але змушує їх адаптуватися до нових умов. Сучасні держави стикаються з новими перешкодами, які потребують спільних зусиль для їх вирішення. Важливо знайти баланс між національними інтересами та потребою у міжнародній співпраці. Наприклад, держави можуть зміцнювати свій суверенітет через підтримку мовної політики або збереження традиційних культурних практик.

У цілому, глобалізація вимагає нового підходу до розуміння суверенітету, який враховує змінені умови та потреби сучасного світу. Традиційні концепції суверенітету можуть вимагати адаптації та модифікації для забезпечення ефективності та реалізації національних інтересів в умовах глобальної взаємозалежності.

Зазначено, що міжнародні організації відіграють ключову роль у формуванні глобальної політики та регулюванні міжнародних відносин, що може суттєво впливати на суверенітет держав.

Однією з ключових форм впливу міжнародних організацій на суверенітет держав є добровільне обмеження суверенних прав через членство в таких організаціях. Наприклад, вступ до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Союзу, Світової організації торгівлі або Міжнародного валютного фонду передбачає прийняття певних зобов'язань та дотримання міжнародних норм і стандартів, що може обмежувати внутрішню та зовнішню політику держави. Це обмеження часто є

необхідним для досягнення спільних цілей, таких як підтримання міжнародного миру та безпеки, сприяння економічному розвитку або захисту прав людини.

Наднаціональні структури, такі як Європейський Союз, мають значний вплив на національні політики держав-членів. Вони можуть приймати обов'язкові для виконання рішення, які мають пряму дію на території цих держав. Це включає питання економічної політики, торгівлі, екології, прав людини та безпеки. Таким чином, держави-члени змушені адаптувати своє законодавство до норм, встановлених наднаціональними органами, що може обмежувати їх суверенітет у певних сферах.

Вплив міжнародних організацій на суверенітет держав має як позитивні, так і негативні аспекти. З одного боку, міжнародні організації сприяють вирішенню глобальних проблем, підтримують стабільність та безпеку, сприяють економічному розвитку та захисту прав людини. З іншого боку, держави можуть втрачати частину свого суверенітету, що може викликати внутрішні конфлікти та опір з боку населення, яке може сприймати це як втрату національної незалежності та ідентичності.

Таким чином, висвітлено складний характер взаємодії між міжнародними організаціями та національними державами, підкреслена необхідність балансу між національним суверенітетом та міжнародною співпрацею для ефективного вирішення сучасних глобальних викликів.

Розглянуто сучасні підходи до розуміння суверенітету, що відображають зміну традиційних уявлень про цей феномен під впливом глобалізаційних процесів. Ці підходи включають нові концепції, такі як взаємозалежний та розподілений суверенітет.

Взаємозалежний суверенітет означає, що держави взаємодіють одна з одною, добровільно обмежуючи свої суверенні права для досягнення спільних цілей. Цей підхід підкреслює необхідність співпраці та координації дій між державами для вирішення глобальних проблем.

Взаємозалежний суверенітет визнає, що суверенітет держав не є абсолютним, а взаємозалежний з суверенітетом інших держав. Тобто, держави не можуть діяти на власний розсуд, не враховуючи вплив своїх дій на інші держави. Прикладами взаємозалежного суверенітету є міжнародні угоди про охорону навколишнього середовища, контроль над озброєннями та торгівлю. У цьому сенсі суверенітет був послаблений глобалізацією, оскільки держави змушені враховувати міжнародні норми та стандарти у своїй внутрішній політиці.

Розподілений суверенітет передбачає розподіл владних повноважень між національними урядами та міжнародними організаціями, що забезпечує ефективне управління глобальними проблемами. Цей підхід визнає, що суверенітет не є монополією держави, а скоріше розподіляється між різними суб'єктами, включаючи держави, міжнародні організації та групи громадянського суспільства. Він підкреслює потребу у спільному управлінні та підзвітності, де держави не є єдиними акторами, які мають владу та вплив

У *Розділі 2* визначено, що глобалізація трансформує класичне розуміння суверенітету як абсолютного та неподільного. Це відбувається через низку причин, що змушують держави переглядати традиційні уявлення про свою всеосяжну владу та йти на добровільне обмеження суверенних прав. Зокрема, економічна взаємозалежність вимагає від держав укладення міжнародних торговельних угод, які встановлюють правила та обмеження для торгівлі товарами та послугами, знижують митні тарифи, скасовують квоти та встановлюють спільні стандарти якості та безпеки продукції.

Крім того, держави беруть участь у спільних проектах з охорони довкілля, боротьби зі зміною клімату та запобігання стихійним лихам, а також створюють міжнародні організації для вирішення спільних проблем, таких як ООН та ЄС. Тісна взаємодія та взаємозалежність країн у сфері

політики, безпеки та інших сфер робить неможливим ефективне вирішення багатьох проблем на національному рівні. Актуальні проблеми, такі як економічні кризи, пандемії, зміна клімату та транскордонна злочинність, не можуть бути здолані лише зусиллями однієї держави.

Також, зазначено, що у сучасному світі держави стикаються з необхідністю балансувати між захистом національних інтересів та співробітництвом для досягнення спільних цілей. Це зумовлює необхідність перегляду традиційних концепцій суверенітету та створення нових форм взаємодії для забезпечення стабільності, миру і процвітання в глобальному масштабі.

У *Розділі 3* наголошено, що сучасні геополітичні реалії характеризуються складністю та динамічністю, що зумовлені різноманітними чинниками, такими як економічні інтереси, військові стратегії, політичні амбіції та технологічний прогрес. Відмінності у рівнях розвитку держав, їхньому географічному положенні та ресурсному забезпеченні створюють підґрунтя для виникнення конфліктів і співробітництва на міжнародній арені. Багатополярність є однією з ключових характеристик сучасного міжнародного порядку, що передбачає наявність кількох впливових держав або коаліцій, які відіграють значну роль у глобальній політиці.

Створення наднаціональних інтеграційних структур, збільшення кількості транснаціональних акторів, формування міжнародних режимів у сфері прав людини, прав меншин, нерозповсюдження зброї, регіоналізація та зниження ефективності державного регулювання призводять до становлення постсуверенного порядку. У такому порядку суверенітет, як нормативний принцип і емпірична реальність, розмивається і стає фрагментованим.

Основним аргументом на користь розмивання державного суверенітету є нездатність держав здійснювати низку дій як у внутрішній,

так і у зовнішній політиці. Наприклад, держави стикаються з обмеженнями у свавільному обмеженні загальноновизнаних природних прав і свобод людини та громадянина, контролюванні фінансової системи, включаючи міжнародно-правові арбітражні системи на валютних ринках і в міжнародній торгівлі. Крім того, верховенство міжнародного права над національним та обмеження повноважень держави у сфері управління природними ресурсами також є прикладами таких обмежень.

Криза класичного розуміння суверенітету пов'язана із самозбереженням суверенних держав та розвитком міждержавних відносин, які вимагали нових форм взаємодії та міждержавного співробітництва як додаткового інструменту забезпечення конституційного ладу, внутрішньодержавного розвитку та національної безпеки. В умовах сучасного взаємозалежного світу допустимість самообмеження державного суверенітету на засадах взаємності при вступі до міждержавних союзів і створенні наднаціональних органів стала загальноновизнаною.

У *Висновках* представлено результати дослідження та сформульовано узагальнені положення, які стосуються теоретичного аналізу суверенітету сучасних держав в умовах глобалізації. Розглянуто перспективи подальшого розвитку поняття «суверенітет сучасної держави», визначено актуальні напрямки та окреслено проблемні питання, які можуть виникнути в процесі реалізації цих напрямків.

Ключові слова: Суверенітет, сучасна держава, міжнародні організації, транзитивний період, управління конфліктом, права людини, глобалізація, громадянське суспільство, інформаційне суспільство, методологічні підходи, міждисциплінарний підхід, принцип рівності, державний простір, державна влада, національний суверенітет.

ABSTRACT

Bereznevych-Lomaniuk V. O. The sovereignty of the modern state in the conditions of globalization – Qualifying scientific work (manuscript copyright).

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 «Law» (08 – Law). – National University “Odesa Law Academy”. Odesa, 2024.

The dissertation is devoted to the analysis of the influence of globalization processes on the sovereignty of modern states of the world, as well as how globalization, covering economic, political, social and cultural aspects, affects the traditional understanding of state sovereignty. This is the first comprehensive study that examines the prospects and directions of further development of the concept of «sovereignty» in the context of modern challenges and threats.

The Introduction substantiates the relevance of the chosen topic, which arose due to problematic aspects of globalization processes in the world. The object and subject of the research are defined, and the main tasks to be solved by this work are also formulated. Methodological and theoretical foundations are defined taking into account the needs of legal science and practice. The indicated research methods are used to achieve the set goals and discover new knowledge in the chosen field. The scientific novelty of the obtained results is emphasized by identifying understudied aspects of the topic and presenting the author's own contribution. In addition, the Introduction provides information on the validation of the obtained results at conferences and in publications.

It is established that the sovereignty of the modern state undergoes significant transformations under the influence of globalization processes. Globalization, as a process of interdependence and integration of economic, cultural, political and social structures, calls into question traditional notions of sovereignty.

First of all, the growth of international trade and the internationalization of production make national economies more vulnerable to changes in the

international context, which forces states to adapt their policies to international standards. The growth of international investment and the movement of capital also has a significant impact on the economic decisions of countries, limiting their economic freedom and independence.

Transnational corporations and international organizations influence national governments through financial, economic and political ties, which calls into question the sovereignty of the state. Globalization requires states to rethink their approaches to sovereignty, as they must balance between preserving national sovereignty and complying with international norms and standards.

On the one hand, globalization can strengthen the sovereignty of states through the preservation of national values and interests. On the other hand, adaptation to global challenges may lead to the loss of aspects of sovereign power in favor of international structures. Globalization changes the idea of sovereignty as the absolute power of the state, as interdependence and internationalization of the economy limit the ability of states to independently control all aspects of their functioning. This creates the need for a new approach to understanding sovereignty that takes into account the changed conditions and requirements of the modern world.

The purpose and task of the dissertation research is to determine the influence of globalization processes on the sovereignty of modern states, which is important for a deep analysis of transformations of sovereignty in the context of growing international interdependence and integration. This study is focused on identifying key challenges and opportunities facing national states in the field of international politics and economics.

The object of research is the sovereignty of modern states, in particular its transformations caused by the processes of globalization.

The subject of the study is the mechanisms and processes that determine the transformation of the sovereignty of national states under the influence of globalization factors.

Chapter 1 defines a methodological approach to the study of sovereignty, which is a fundamental concept in political theory and international relations. Sovereignty determines the authority and independence of the state in solving internal and external issues, managing territories, population and resources without external interference. For a comprehensive study of sovereignty in modern conditions, it is necessary to apply various methodological approaches that provide a deep understanding of this complex and multifaceted phenomenon.

The axiological approach analyzes sovereignty through the system of values characterizing a specific state. It involves the study of sovereignty as a reflection of the basic values that determine the essence and content of state power. This approach emphasizes the role of cultural, historical, political and social values in the formation and preservation of sovereignty. The value component is considered an important factor affecting the processes of formation and functioning of sovereignty, as well as strategies for its preservation and strengthening.

The hermeneutic approach involves the analysis of sovereignty as a text in need of interpretation. This approach aims at a deep understanding of sovereignty through the study of the context and symbols associated with it. It includes the study of political documents, constitutions, international agreements and political discourses, which allows revealing various aspects of sovereignty and interpreting it in accordance with specific historical, political and cultural conditions. The hermeneutic approach contributes to the reconstruction of the essence and meaning of sovereignty in different contexts.

The comparativist approach consists in comparing different aspects of sovereignty between different states or historical periods. This method makes it possible to identify differences and similarities in the implementation of sovereignty, to analyze the influence of external factors, such as international organizations and globalization, on the sovereignty of different states. The comparative analysis contributes to the generalization of the experience of different countries, the identification of general trends and the development of

recommendations for the improvement of state policy in the sphere of sovereignty.

Thus, the need to use various methodological approaches for a comprehensive analysis of sovereignty, which allows for a deeper understanding of its essence, mechanisms of formation and functioning in the conditions of modern globalization challenges, is justified.

Modern theories of sovereignty, which reflect the transformation of this concept in the conditions of globalization and internationalization, are considered. With the development of statehood, the concept of sovereignty underwent significant changes, moving from abstract to concrete, from formally defined to legally established.

State sovereignty is traditionally considered as a legal characteristic that includes the supremacy, unity and indivisibility of state power within the country, as well as independence in the international arena. This characteristic encompasses political, economic and social independence. In the modern world, the concept of sovereignty consists of two main aspects: internal and external.

The internal aspect implies the supremacy, unity and indivisibility of state power within the country. This means that the state has full right to make decisions within its borders without outside interference. Internal sovereignty is inviolable and ensures the state's monopoly on the use of coercion to enforce laws and decisions. This aspect ensures that no other authority within the state can challenge its decision. The external aspect means the independence of the state in the international arena, which includes equality in international relations and independence in making decisions on foreign policy issues.

The state has the right to autonomous management of its international relations, subject to compliance with international law and respect for the sovereignty of other countries. An independent state is a full-fledged subject of international law, which is not subject to any external power.

Voluntary limitation of sovereignty is one of the key trends determining the development of modern states. This happens due to globalization processes, which create close interaction and interdependence of countries in the sphere of economy, politics, security and other spheres. States are forced to review traditional notions of their power and voluntarily limit their sovereign rights to effectively address global problems such as economic crises, pandemics, climate change, cross-border crime, etc. This phenomenon reflects the tendency to increase the level of international cooperation and create new mechanisms of global governance.

Modern theories of sovereignty also consider the influence of international organizations and institutions, such as the UN, OSCE, EU, on the sovereignty of states. Participation in joint projects, conclusion of international agreements and adoption of international standards require states to limit their sovereignty. For example, international trade agreements establish rules and restrictions for trade in goods and services, which may include lowering customs tariffs, eliminating quotas, and establishing common standards for product quality and safety. Such obligations often involve the adaptation of national legislation to international norms and standards, which limits the state's ability to independently regulate internal affairs.

An important aspect of modern theories of sovereignty is the ratio of national and state sovereignty. Popular sovereignty is defined as power that comes from the people and legitimizes state power. In democracies, popular sovereignty is exercised through representative democracy, where citizens elect their representatives to state authorities. However, in practice, power may be concentrated in the hands of a limited group of people or institutions, which may create conflicts between the will of the people and the actions of state authorities. This phenomenon requires a constant balance between the will of the people and the need for effective state management.

Globalization changes the idea of sovereignty as the absolute power of the state. Interdependence and internationalization of the economy limit the ability of states to independently control all aspects of their functioning. This creates the need for a new approach to understanding sovereignty that takes into account the changed conditions and requirements of the modern world. States are forced to balance between preserving national sovereignty and compliance with international norms and standards. This requires states to actively participate in the formation and support of international regimes aimed at ensuring peace, security and sustainable development.

Modern theories of sovereignty emphasize the importance of adapting the concept of sovereignty to new global realities. This includes rethinking the role of the state in conditions of growing international interdependence and creating mechanisms that allow states to interact effectively in the global environment. Interpreting sovereignty in this context requires taking into account economic, political, social and environmental factors that affect the ability of states to exercise their power and protect national interests.

Thus, modern theories of sovereignty reflect complex transformations of this concept under the influence of globalization processes and internationalization. This requires a review of traditional concepts of sovereignty and the search for new forms of cooperation and coordination of actions between states aimed at ensuring peace, stability and prosperity on a global scale.

Also, the influence of globalization processes on the sovereignty of national states, which is one of the most relevant topics of modern political science, is considered. Globalization, characterized by the growing interdependence and integration of economies, cultures, political systems, and social structures, calls into question traditional notions of state sovereignty.

One of the key mechanisms of the influence of globalization on sovereignty is the growth of international trade and the internationalization of production. This makes national economies more vulnerable to changes in the international

context, forcing states to adapt their policies to international standards. For example, international trade agreements may require states to make changes to their domestic laws that may conflict with their national interests. The growth of international investments and the movement of capital also significantly affect the economic decisions of countries, limiting their economic freedom and independence. Transnational corporations, through their financial, economic and political connections, can significantly influence national governments, questioning the sovereignty of the state.

Globalization also affects the political sphere through the development of information technologies, which make borders more transparent and can reduce the effectiveness of the protection of sovereignty. Supranational structures, such as the European Union, are growing in influence, further limiting the sovereignty of individual states. This requires states to balance between the preservation of national interests and the need for international cooperation.

Modern globalization processes create new challenges for national security, including threats from terrorism, organized crime and environmental problems. The information revolution is contributing to the growing influence of transnational actors, such as transnational corporations and international organizations, on national governments.

One of the important aspects of globalization is the voluntary limitation of the sovereignty of states through joining international organizations or concluding international agreements. For example, participation in joint projects, adoption of international standards and terms of trade, reduction of customs tariffs and establishment of common product quality standards. This may limit the economic and political freedom of states, but at the same time it contributes to greater stability and predictability of international relations.

It is noted that globalization does not lead to the disappearance of national states, but forces them to adapt to new conditions. Modern states face new challenges and threats that require joint efforts to solve them. It is important to

find a balance between national interests and the need for international cooperation. For example, states can strengthen their sovereignty through the support of language policies or the preservation of traditional cultural practices.

In general, globalization requires a new approach to understanding sovereignty that takes into account the changed conditions and needs of the modern world. Traditional concepts of sovereignty may require adaptation and modification to ensure effectiveness and realization of national interests in the context of global interdependence.

It is noted that international organizations play a key role in the formation of global policy and the regulation of international relations, which can significantly affect the sovereignty of states.

One of the key forms of influence of international organizations on the sovereignty of states is the voluntary restriction of sovereign rights through membership in such organizations. For example, joining the United Nations, the European Union, the World Trade Organization, or the International Monetary Fund implies the acceptance of certain obligations and compliance with international norms and standards, which may limit the domestic and foreign policy of the state. This restriction is often necessary to achieve common goals, such as maintaining international peace and security, promoting economic development, or protecting human rights.

Supranational structures, such as the European Union, have a significant influence on the national policies of member states. They can make binding decisions that have direct effect on the territory of these states. This includes issues of economic policy, trade, the environment, human rights and security. Thus, member states are forced to adapt their legislation to the norms established by supranational bodies, which may limit their sovereignty in certain areas.

The influence of international organizations on the sovereignty of states has both positive and negative aspects. On the one hand, international organizations contribute to solving global problems, support stability and security, contribute to

economic development and protection of human rights. On the other hand, states can lose part of their sovereignty, which can cause internal conflicts and resistance from the population, which can perceive this as a loss of national independence and identity.

Thus, the complex nature of interaction between international organizations and national states is highlighted, the need for a balance between national sovereignty and international cooperation for effective solutions to modern global challenges is emphasized.

Modern approaches to understanding sovereignty are considered, reflecting the change of traditional ideas about this phenomenon under the influence of globalization processes. These approaches include new concepts such as interdependent and distributed sovereignty.

Interdependent sovereignty means that states interact with each other, voluntarily limiting their sovereign rights to achieve common goals. This approach emphasizes the need for cooperation and coordination between states to solve global problems. Interdependent sovereignty recognizes that the sovereignty of states is not absolute, but interdependent with the sovereignty of other states. That is, states cannot act at their own discretion, without taking into account the impact of their actions on other states. Examples of interdependent sovereignty are international agreements on environmental protection, arms control, and trade. In this sense, sovereignty has been weakened by globalization, as states are forced to consider international norms and standards in their domestic policies.

Distributed sovereignty involves the distribution of power between national governments and international organizations, which ensures effective management of global problems. This approach recognizes that sovereignty is not a state monopoly, but rather is shared among various actors, including states, international organizations, and civil society groups. It emphasizes the need for

shared governance and accountability, where states are not the only actors with power and influence.

Chapter 2 argues that globalization is transforming the classical understanding of sovereignty as absolute and indivisible. This is due to several reasons that force states to revise traditional ideas about their comprehensive power and to voluntarily limit sovereign rights. In particular, economic interdependence requires states to conclude international trade agreements that establish rules and restrictions for trade in goods and services, reduce customs tariffs, abolish quotas, and establish common standards of product quality and safety.

In addition, states participate in joint projects for environmental protection, combating climate change, and preventing natural disasters, as well as creating international organizations to solve common problems, such as the UN and the EU. The close interaction and interdependence of countries in the sphere of politics, security, and other spheres makes it impossible to effectively solve many problems at the national level. Today's challenges, such as economic crises, pandemics, climate change, and cross-border crime, cannot be overcome by the efforts of one state alone.

It is also stated that in the modern world, states are faced with the need to balance between the protection of national interests and cooperation to achieve common goals. This necessitates the revision of traditional concepts of sovereignty and the creation of new forms of interaction to ensure stability, peace, and prosperity on a global scale.

Chapter 3 emphasizes that contemporary geopolitical realities are complex and dynamic, driven by various factors, such as economic interests, military strategies, political ambitions, and technological progress. Differences in the levels of development of states, their geographical location, and resource provision create the basis for the emergence of conflicts and cooperation in the international arena. Multipolarity is one of the key characteristics of the modern

international order, which implies the presence of several influential states or coalitions that play a significant role in global politics.

The creation of supranational integration structures, an increase in the number of transnational actors, the formation of international regimes in the field of human rights, minority rights, non-proliferation of weapons, regionalization, and a decrease in the effectiveness of state regulation led to the formation of a post-sovereign order. In this order, sovereignty as a normative principle and an empirical reality is eroded and fragmented.

The main argument in favor of the erosion of state sovereignty is the inability of states to carry out several actions in both domestic and foreign policy. For example, states face limitations in arbitrarily restricting universally recognized natural rights and freedoms of man and citizen, and control of the financial system, including international legal arbitration systems in currency markets and international trade. In addition, the supremacy of international law over national law and the limitation of state powers in the field of natural resource management are also examples of such limitations.

The crisis of the classical understanding of sovereignty is related to the self-preservation of sovereign states and the development of interstate relations, which required new forms of interaction and interstate cooperation as an additional tool for ensuring constitutional order, domestic development, and national security. In the conditions of the modern interdependent world, the admissibility of self-limitation of state sovereignty based on reciprocity when joining interstate unions and creating supranational bodies has become generally recognized.

The Conclusions present the results of the research and formulate generalized provisions that relate to the theoretical analysis of the sovereignty of modern states in the context of globalization. Prospects for the further development of the industry are considered, current directions are defined, and modern challenges that may arise in the process of implementing these directions are outlined.

Keywords: Sovereignty, modern state, international organizations, transitional period, conflict management, human rights, globalization, civil society, information society, methodological approaches, interdisciplinary approach, principle of equality, state space, state power, National sovereignty

Список публікацій здобувача
Наукові публікації, в яких опубліковані основні наукові результати
дисертації:

1. Березневич В. О. Вплив глобалізації на суверенітет держави. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. №4. С. 3-7. URL: <https://doi.org/10.32782/39221510>
2. Березневич В. О. Теоретичний вимір досліджень сучасного суверенітету. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 743 – 745. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/179>
3. Березневич В. О. Глобалізований суверенітет: виклики та перспективи. *Правові Новели*. 2024. № 22. С. 75 – 81. URL: <https://doi.org/10.32782/ln.2024.22.10>
4. Березневич В. О. Традиційний та глобалізований суверенітет: проблеми співіснування. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2024. № 1 (83). С. 6 – 11. URL: DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.1>

Наукові публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Березневич В. О. Стратегії зміцнення суверенітету в сучасних умовах. \\\ Актуальні питання юриспруденції: виклики сучасності. Матеріали II науково-практичної конференції (м. Чернівці, 10-11 травня 2024 р.). – Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2024. – 108 с. С. 10-13. URL: <https://molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/view/84/1375/2882-1>

ЗМІСТ

ВСТУП.....	28
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ ВИМІР ДОСЛІДЖЕНЬ СУВЕРЕНІТЕТУ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ	40
1.1. Історико-методологічні аспекти дослідження суверенітету	40
1.2. Поняття та характеристика суверенітету сучасної держави	54
1.3. Еволюція суверенітету сучасної держави в умовах глобалізації....	70
1.4. Суверенітет сучасної держави як елемент міжнародно-правової системи.....	81
1.5. Суверенітет сучасної держави: виклики та небезпеки глобалізації ..	91
РОЗДІЛ 2. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СУВЕРЕНІТЕТ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ	104
2.1. Суверенітет сучасної держави у глобалізованому світі: економічний та політичний вимір.....	104
2.2. Розвиток суверенітету сучасної держави в умовах глобальної інтеграції	115
2.3. Добровільне обмеження суверенітету як властивість сучасної держави	126
2.4. Еволюція традиційних концепцій суверенітету в сучасних умовах	136
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ СУВЕРЕНІТЕТУ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ НА ГЕОПОЛІТИЧНІЙ АРЕНІ.....	149
3.1. Суверенітет сучасної держави в контексті геополітичних викликів	149
3.2. Роль міжнародних акторів в обмеженні суверенітету сучасної держави	161
3.3. Стратегії та адаптивні підходи зміцнення суверенітету в умовах сучасних викликів.....	173
ВИСНОВКИ	188
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:	201
ДОДАТКИ.....	228

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження полягає в тому, що суверенітет сучасної держави значно трансформується під впливом глобалізаційних процесів, які зазнають національні держави в умовах сучасного світу. Глобалізація, як процес зростаючої взаємозалежності та інтеграції економік, культур, політичних систем та соціальних структур, покладає під сумнів традиційні уявлення про суверенітет держав.

Глобалізація, як сучасний феномен, впливає на суверенітет держав через ряд ключових механізмів, які призводять до поступового «розмиття» традиційних концепцій незалежності та самостійності країн.

Перш за все, зростання міжнародної торгівлі перетворює її у ключовий елемент взаємодії між країнами, що створює умови для взаємозалежності їхніх економік. Інтернаціоналізація виробництва та ланцюги постачання роблять національні економіки більш уразливими до змін у міжнародному контексті. Як наслідок, держави, заради збереження конкурентоспроможності, часто змушені адаптувати свою політику до міжнародних стандартів та умов торгівлі, що може обмежувати їхню економічну свободу та незалежність.

Другим важливим механізмом є зростання міжнародних інвестицій і переміщення капіталу, які мають значний вплив на економічні рішення країн. Міжнародні корпорації, залежні від інвестицій або торгівлі з цими країнами, можуть суттєво впливати на національні економічні політики. Переміщення людей також може створювати соціальні та політичні напруження, що впливають на внутрішню політику держав.

Третім механізмом є вплив транснаціональних корпорацій та міжнародних організацій на національні уряди через фінансові, економічні та політичні зв'язки. Ці суб'єкти можуть впливати на ухвалення законодавства, розробку політики та національні регуляторні стандарти, що ставить під питання суверенітет держави в умовах глобалізації.

Однією з найбільш суттєвих проблем для суверенітету є здатність держави самостійно контролювати свою політику, економіку та культурне життя в умовах зростаючої глобалізації. Цей процес підсилює кількість питань, які мають вплив на кожну країну, оскільки вона знаходиться взаємодії з іншими країнами і міжнародними організаціями.

Процес глобалізації в свою чергу вимагає від держав переосмислити їхні підходи до суверенітету, що відображається на різних рівнях національної політики, економіки та культурного життя.

З одного боку, глобалізація може сприяти посиленню суверенітету держав через збереження національних цінностей та інтересів у світі загальної взаємозалежності. Держави можуть зберігати свої унікальні культурні та політичні характеристики, використовуючи їх як основу для розвитку і розширення національного суверенітету в глобальному контексті. Наприклад, країни можуть зміцнювати свій суверенітет через підтримку мовної політики або збереження традиційних культурних практик.

З іншого ж боку, у процесі адаптації до глобальних викликів держави можуть зазнавати певних втрат аспектів своєї суверенної влади на користь міжнародних структур. Наприклад, високий ступінь інтернаціоналізації економіки може вимагати державного регулювання, яке відповідає міжнародним стандартам та нормам, а не лише національним інтересам. Такі міжнародні структури можуть впливати на внутрішню політику держав, наприклад, через міжнародні торгові угоди або регуляторні стандарти, які обмежують національну автономію. У сфері політики міжнародні організації можуть мати вплив на ухвалення законодавства та розробку політики, що зазвичай здійснюється через примусові норми, які держави зобов'язані виконувати. Це може породжувати дебати щодо ступеня незалежності та самостійності урядів в умовах глобальної інтеграції.

Крім того, транснаціональні корпорації, завдяки своїм фінансовим, економічним та політичним ресурсам, можуть мати значний вплив на внутрішню політику держав. Вони можуть лобіювати свої інтереси та вимагати певні умови для інвестицій, що часто вимагають змін у законодавстві та регуляторній сфері, що впливає на суверенітет країни.

Таким чином, глобалізація вимагає від держав балансувати між збереженням національного суверенітету і відповідності міжнародним нормам та стандартам. Вона спонукає країни переосмислювати свої стратегії в умовах зростаючої взаємозалежності та інтеграції, що може мати як позитивні, так і негативні наслідки для їхнього суверенітету.

Глобалізація значно впливає на розуміння та сутність суверенітету, особливо щодо традиційної юридичної концепції, що базується на принципі незалежності та недоторканості державного суверенітету. З огляду на глобальні процеси, де держави стають все більш взаємозалежними та інтегрованими, існує потреба у новій інтерпретації та адаптації цієї концепції.

Цей феномен змінює уявлення про суверенітет як абсолютну і недоторкану владу держави. Умови взаємозалежності та інтернаціоналізації економіки ставлять під сумнів здатність держав самостійно контролювати всі аспекти свого життя. Наприклад, міжнародні торгові угоди можуть вимагати від держав внесення змін у внутрішнє законодавство, що може суперечити їхнім національним інтересам.

Глобалізація підсилює потребу у спільних рішеннях та міжнародних стандартах. В умовах глобальної економіки та суспільства держави часто змушені співпрацювати та пристосовувати свою політику до загальноприйнятих норм, це може обмежувати їхню свободу в прийнятті рішень та розвитку власних стратегій.

Отже, глобалізація потребує нового підходу до розуміння суверенітету, який враховує змінені умови та потреби сучасного світу. Це

означає, що традиційні концепції суверенітету можуть вимагати адаптації та модифікації для забезпечення ефективності та реалізації національних інтересів в умовах глобальної взаємозалежності.

Обрана тема дослідження є належним об'єктом наукового дослідження, оскільки вона дозволяє розглянути найактуальніші трансформації суверенітету, викликані процесами глобалізації, та їх вплив на сучасні національні держави. Глобалізація як мегатенденція сучасного світу перетворює взаємодію держав на більш інтегровану і взаємозалежну. Це породжує ряд викликів для традиційного розуміння суверенітету, що базується на незалежності та недоторканості національних кордонів.

Теоретичною основою дисертаційного дослідження стали наукові розробки таких українських і зарубіжних авторів, як: Аверочкіна Т.В., Алексеєнко І.В., Ансонг А., Антонович М., Барна О.С., Богів Я., Богуцький П., Боден Ж., Валлерстайн І., Ваттель Е., Гавриленко В.В., Гадамер Г. Г., Гантінгтон С. П., Гетьман А.Д., Гетьман-П'ятковська І., Гончаренко В., Гроцій Г., Дарбі Дж., Джардін Д., Джессоп Б., Джураєва О.О., Дмитрієв А.І., Довгаль О.А., Запорожець С.А., Зеліков П. Д., Ільницька У., Істон Д., Йонгман Альберт Дж., Кельзен Г., Кінг Д. К., Клапчук С.М., Ковбасюк С.В., Козюбра М.І., Кормич А.І., Костицький М.В., Кудряченко А.І., Кухтик С., Куян І.А., Липинський В., Мак Гінті Р., Мартіnellі А., Медвідь А.Б., Менсбах Р. В., Микитась В.В., Морган-Фостер Дж., Назаренко О.А, Най Дж. С., Поттер Д. В., Радзієвська С.О., Ренс Влігенгарт, Серенсен Г., Співак В.М., Тесленко М.В., Тодика О.Ю., Троббіані Р., Туренко О.С., Тютюнникова С.В., Удовика Л.Г., Фергюсон Й. Г., Фіндлі Т., Франк Ессер, Фукуяма Ф., Чекаленко Л., Шмід Алекс П., Шоу М. Н., Шумський І.К., Щербанюк О.В.

Зв'язок роботи з науковими планами.

Роботу виконано в рамках наукових досліджень Національного університету «Одеська юридична академія» у контексті теми: «Правове та

соціальне життя України у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» на 2021-2025 роки (державний реєстраційний номер 0122U000266) а також в межах плану науково-дослідної роботи кафедри загальної теорії права та держави Національного університету «Одеська юридична академія» - «Право і держава ХХІ століття: генезис, сучасність, перспективи» на 2021-2025 роки та у межах плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія».

Мета і завдання дисертаційного дослідження полягають в аналізі та розумінні впливу глобалізаційних процесів на суверенітет сучасних держав. Дослідження спрямоване на вивчення трансформацій суверенітету у контексті зростаючої міжнародної взаємозалежності та інтеграції, виявлення основних викликів та можливостей для держав у міжнародній політиці та економіці.

Для досягнення визначеної мети в дисертації передбачено вирішити такі завдання:

- проаналізувати еволюцію суверенітету протягом історії;
- дослідити внутрішні та зовнішні аспекти суверенітету сучасної держави, визначаючи їхні ключові характеристики та елементи;
- проаналізувати безпековий аспект суверенітету сучасної держави, досліджуючи його роль у захисті держави від зовнішніх та внутрішніх загроз;
- проаналізувати вплив глобалізації, інтеграційних процесів та інших факторів на трансформацію суверенітету сучасної держави;
- дослідити питання обмеження суверенітету в рамках міжнародного права та міжнародних організацій;
- дослідити дискусії щодо майбутнього суверенітету та його ролі в сучасному геополітичному контексті;
- дослідити вплив війни на суверенітет України та його трансформацію;

- проаналізувати заходи, які вживаються Україною для захисту та зміцнення свого суверенітету;
- проаналізувати перспективи розвитку концепції суверенітету в Україні в умовах викликів та загроз ХХІ століття;
- проаналізувати вплив глобалізації на суверенітет сучасної держави;
- визначити виклики та можливості, які несе глобалізація для суверенітету сучасної держави;
- розробити рекомендації щодо того, як держави можуть зберегти свій суверенітет в умовах глобалізації.

Об’єктом дослідження є суверенітет сучасних держав, зокрема його динаміка у контексті впливу глобалізаційних процесів на сучасні держави.

Предметом дослідження є механізми та процеси, що визначають трансформацію суверенітету сучасної держави під впливом глобалізаційних чинників.

Методи дослідження. Методологічні засади дисертаційного дослідження сформовані відповідно до його мети, завдань, об’єкта та предмета. У рамках цього дослідження використовуються різні загальнотеоретичні та спеціально-наукові методи пізнання.

Зокрема, використовувалися такі методи пізнання: метод абстрагування - для відокремлення основних ідей, концепцій та принципів, які лежать в основі нових напрямків дослідження суверенітету сучасної держави в умовах глобалізації (розділ 1, підрозділ 1.5.); для формування загальних висновків щодо впливу глобалізації на суверенітет держав на основі аналізу конкретних даних та досліджень (розділ 1,2,3); метод аналізу - для дослідження стану суверенітету сучасної держави, ідентифікації наявних проблем та тенденцій розвитку (розділ 2, підрозділ 2.2.); для виявлення недоліків та прогалин у наявних дослідженнях та законодавстві, що може визначити напрямки подальших досліджень (розділ 3, підрозділ

3.2.); метод дедукції та індукції - для формулювання та перевірки теорій щодо трансформації суверенітету в умовах глобалізації, а також для аналізу конкретних фактів та випадків з метою узагальнення загальних висновків (розділ 1,2,3); історико-правовий метод - для виявлення ключових етапів та переломних моментів в історії суверенітету, а також з'ясування чинників, що впливали на його розвиток (розділ 1, підрозділ 1.3.); для відображення етапів розвитку глобалізаційних процесів (розділ 2); метод моделювання - для опису потенційних шляхів розвитку суверенітету в умовах глобалізації, враховуючи соціальні, економічні, політичні та технологічні тенденції (розділ 3, підрозділ 3.1.); для визначення пріоритетів та прогнозувань пов'язаних з подальшим розвитком суверенітету та розробки відповідних політичних і правових заходів (розділ 3, підрозділ 3.3.); метод синтезу - для з'ясування сформульованого в дисертаційному дослідженні наукового завдання в цілому (розділ 1,2,3); формально-логічний метод - для окреслення ключових понять суверенітету та для загального розуміння понятійних категорій (розділ 1); системно-функціональний - для наголошення на необхідності подальшого вдосконалення чинного законодавства та теоретичних аспектів щодо суверенітету в умовах глобалізації (розділ 2); порівняльний метод - для зіставлення міжнародного-правового регулювання питань, пов'язаних із суверенітетом, з чинним національним законодавством (розділ 1,2,3); інноваційний – для опису новітніх технологій та їх впливу на суверенітет (розділ 3); міждисциплінарний – для опису зв'язку суверенітету з іншими галузями знань (розділ 1,2); компаративістський – для порівняння національного та міжнародного законодавства в сфері регулювання питань з захисту суверенітету держави (розділ 2); цивілізаційний – для дослідження впливу історичних систем права на суверенітет сучасної держави (розділ 1); герменевтичний – для формування науково обґрунтованих висновків та рекомендацій для подальшого розвитку теоретичної доктрини у відповідних

сферах (розділ 2, 3); діалектичний – для оцінки соціально-економічних та політичних змін (розділ 1, 2, 3).

Нормативною базою дисертаційного дослідження є: Конституція Української Радянської Соціалістичної Республіки (історичний документ), Конституція України, Декларація «Про державний суверенітет України», Закон України «Про національну безпеку України», Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020, Декларація ООН «Про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав, про убезпечення їх незалежності та суверенітету», Декларація «Про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відношень та співробітництва між державами» у відповідності зі Статутом Організації Об'єднаних Націй, Декларація «Про недопущення інтервенції та втручання у внутрішні справи держав», Декларація ООН «Про посилення ефективності принципу відмови від погрози силою або її застосування в міжнародних відносинах», Статут ООН, Заключний акт Конференції з безпеки та співробітництва в Європі 1975 р., Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 995_001-74 від 14.12.1974, Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1988, Резолюція №68/262 Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, Резолюція Ради Безпеки ООН № S/RES/2202, Резолюція Генеральної Асамблеї ООН №A/RES/75/192.

Наукова новизна одержаних результатів

уперше:

- запропоновано інноваційний підхід до оцінки суверенітету, який враховує мультидисциплінарний підхід, інтегруючи політичні, економічні, правові та соціокультурні виміри у розуміння цього поняття;
- проведено аналіз того, як глобалізаційні процеси впливають на внутрішньополітичну стабільність, соціальну згуртованість та політичні інститути держав. Виявлено, що глобалізація може призводити до

політичної фрагментації, зростання впливу різних груп інтересів та зміни правової культури;

- розглянуто, як розвиток інформаційних технологій та цифрової економіки впливає на суверенітет сучасної держави, включаючи питання кібербезпеки, захисту даних та інформаційного суверенітету;

- виділено нові види переосмислення концепцій суверенітету: м'який, космополітичний та пост-суверенітет;

- здійснено комплексне дослідження обмеження суверенітету під впливом міжнародних організацій та їхнього впливу на якість державного управління, включаючи взаємозв'язок між міжнародними стандартами, нормами та національною автономією держав.

удосконалено:

- теоретичні основи, що дозволяють краще зрозуміти, як взаємодія між національними і міжнародними інституціями впливає на зміну суверенітету сучасних держав;

- покращено методи аналізу впливу транснаціональних корпорацій на державну політику, що дозволяє ідентифікувати нові виклики та можливості для збереження суверенітету;

- методологічні підходи для оцінки стабільності держав у контексті глобалізаційних процесів, що дозволяє краще прогнозувати внутрішні зміни;

- методи аналізу, які дозволяють оцінити вплив глобалізаційних процесів на культурний суверенітет, включаючи збереження національної ідентичності та культурних цінностей;

- підходи до оцінки кібербезпеки як одного з ключових аспектів суверенітету сучасної держави, зокрема в умовах зростаючих загроз у цифровому середовищі;

— підходи до аналізу взаємодії між національними та міжнародними правовими нормами, що дозволяє краще зрозуміти, як глобалізація впливає на юридичний аспект суверенітету.

дістали подальшого розвитку:

— розвинуто концепції, що сприяють ефективному вирішенню глобальних проблем через механізми спільного прийняття рішень, забезпечуючи баланс між національними інтересами та міжнародними зобов'язаннями;

— рекомендації для національних урядів щодо адаптації законодавчої бази до глобалізаційних процесів з метою забезпечення стабільності, безпеки та економічного зростання;

— стратегії збереження національної культури та ідентичності в умовах глобалізаційних викликів;

— моделі співпраці, які забезпечують ефективну взаємодію між національними та міжнародними структурами у сфері безпеки, враховуючи сучасні загрози;

— вплив міжнародних фінансових інституцій, таких як МВФ та Світовий банк, на економічну політику та суверенітет держав, тобто обмеження економічної самостійності держав;

— вплив розвитку інформаційних технологій та цифрової економіки на суверенітет держав, включаючи питання кібербезпеки, захисту даних та інформаційного суверенітету.

Особистий внесок здобувача. Усі висновки, узагальнення, припущення, пропозиції, положення новизни, що виносяться на захист, і висновки, зроблені в цій дисертації, автор зробив самостійно, апробував й опублікував одноособово.

Полягає у отриманні наукових результатів, що містяться в дисертації. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, усі сформульовані в ньому положення і висновки обґрунтовано на підставі

особистих досліджень автора. Автором одноосібно написано ряд статей та доповідей, що склали основу даного дослідження. У дисертації не було використано жодних ідей та розробок, які могли б належати співавторам.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані у дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані в:

- науково-дослідницькій, освітній діяльності – для покращення якості освіти, науково-методичної, науково-педагогічної роботи в сфері підготовки і викладання навчальних курсів; під час розробки певних розділів підручників і навчальних посібників з навчальних дисциплін «Теорія права та держави», «Загальнотеоретична юриспруденція», «Міжнародне право»;

- законотворчому процесі – задля забезпечення теоретичних основ подальшого удосконалення та розробки змін до законів України, міжнародних та інших нормативно-правових актів, що регулюють державно-правові відносини та торкаються таких галузей права як: міжнародне право, міжнародно-правове регулювання збройних конфліктів; для розвитку механізмів регулювання проблемних питань пов'язаних з кібербезпекою та миротворчістю;

Апробація результатів дослідження. Основні положення результатів дисертаційного дослідження, винесені узагальнення і висновки обговорено на засіданнях кафедри загальної теорії права та держави Національного університету «Одеська юридична академія», а також були оприлюднені та обговорювалися на такій національній науково-практичній конференції «Актуальні питання юриспруденції: виклики сучасності» (м. Чернівці, 10-11 травня 2024 р.

Публікації:

Основні положення та висновки дисертації відображено у 5 наукових публікаціях, з яких 4 статті у виданнях, включених МОН України до

переліку наукових фахових видань з юридичних наук, 1 публікація – тези доповіді на національній науково-практичній конференції.

Структура дисертаційного дослідження складається з анотації (українською на англійською мовами), вступу, трьох розділів, які містять дванадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків (1 додаток на 2 сторінках). Загальний обсяг роботи складає 229 сторінка, з яких основний зміст – 175 сторінок, список використаних джерел (220 найменувань, що розміщено на 27 сторінках).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ ВИМІР ДОСЛІДЖЕНЬ СУВЕРЕНІТЕТУ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

1.1. Історико-методологічні аспекти дослідження суверенітету

Суверенітет є основоположним поняттям, яке визначає верховенство державної влади на певній території та її незалежність у прийнятті рішень як у внутрішніх, так і у зовнішніх справах. Це поняття охоплює кілька ключових аспектів, що роблять його центральним у розумінні функцій та ролі держави в правовому полі. У теорії держави та права суверенітет є невід'ємною ознакою держави [1, с. 36].

Суверенітет передбачає, що держава має вищу владу над усіма особами, організаціями та установами на своїй території. Незалежність є невід'ємним компонентом суверенітету, що вказує на здатність держави самостійно приймати рішення без втручання зовнішніх суб'єктів, будь то інші держави чи міжнародні організації.

Суверенітет також передбачає єдність влади в державі, що означає відсутність конкуруючих центрів влади. Це забезпечує цілісність державного управління та запобігає виникненню сепаратистських рухів або інших форм розпаду держави.

З правової точки зору, суверенітет означає, що держава має право встановлювати власну правову систему та забезпечувати її виконання.

У контексті сучасного міжнародного права, суверенітет визначається як принцип, за яким кожна держава має повне право на незалежність та автономію в межах своєї території, включаючи право на прийняття внутрішніх законів, управління економікою та здійснення зовнішньої політики [2, с. 203]. Суверенітет також передбачає відсутність будь-якого формального чи неформального підпорядкування чи контролю іншими суб'єктами.

Важливо враховувати, що в сучасному глобалізованому світі концепція суверенітету може стикатися з викликами, такими як міжнародна

інтервенція, міжнародні договори та обмін інформацією, які можуть обмежувати або перерозподіляти суверенні права держав.

Співвідношення народного суверенітету та державного суверенітету є ключовим аспектом в політичній теорії та конституційному праві. Народний суверенітет визначається як принцип, за яким влада у державі виходить від народу і від нього отримує свою легітимність. Державний суверенітет, у свою чергу, означає незалежність держави від зовнішнього втручання та контролю над її внутрішніми справами. В контексті сучасних конституцій демократичних країн, народний суверенітет часто виражається через систему представницької демократії, де громадяни мають право обирати своїх представників у державні органи влади. Ці органи влади функціонують на основі законів, що відповідають волі та інтересам народу. Однак, важливо розрізняти між народним суверенітетом, як ідеалом, та державним суверенітетом, як реалією. В практичному здійсненні влада може бути концентрована в руках обмеженої групи людей або інституцій, інколи відчужуючи себе від широких мас народу. Такі ситуації можуть породжувати конфлікти між народним бажанням та дійсними діями державних органів.

Отже, вперше поняття державного суверенітету було сформульоване французьким ученим Жаном Боденом у 1576 році в його трактаті «Шість книг про республіку» [3]. Боден, будучи королівським прокурором, виступав за монархічну державу. Він стверджував, що держава може виникати різними шляхами: від сім'ї, що поступово розмножується, через народні збори або утворюється як колонія, відокремлена від іншої держави. Проте, будь-яка держава формується за умови примусу сильніших або добровільного передачі певних свобод групи людей іншим з метою підпорядкування.

За Жаном Боденом, суверенітет є абсолютною і незмінною владою Держави, що вживається як для приватних осіб, так і для тих, хто керує

справами. Це означає, що ця влада наділяє державу найвищим правом розпоряджатися [3, pp. 24-25].

Ідеї державного суверенітету були ретельно проаналізовані Гуго Гроцієм у його відомій праці «Про право війни і миру» [4]. Гроцій визначав верховну владу як таку, що не підпорядкована жодній іншій владі та чий рішення не можуть бути скасовані іншими суб'єктами. Він стверджував, що початково суверенітет належить народу, але згодом передається правителю. У випадку переривання династії суверенітет повертається до народу. Гроцій також зазначав, що народи, які перебувають у залежності від іншого народу, втрачають суверенітет і стають лише підпорядкованими членами держави, що їх анексує. Він створив свій твір під час Тридцятилітньої війни в Європі, коли панував принцип «права сили». Гроцій підкреслював, що носієм верховної влади є держава, а володарем влади може бути як одна особа, так і група осіб, залежно від традицій кожного народу.

Гуго Гроцій рішуче відкидає позицію тих, хто вважає, що суверенітет завжди належить народу, або що народ має право позбавляти правителів влади чи карати їх за зловживання. За Гроцієм, це б призвело до значних проблем. Він також приводить аргументи, засновані на Аристотелі, що деякі люди мають природну схильність до рабства, і деякі народи воліють підпорядковуватись, а не керувати. Гроцій підкреслює, що якщо кожна людина має право добровільно віддатися в залежність, то чому народ не може підпорядковуватися іншій особі чи групі осіб. На його думку, це допустимо з правової точки зору [4, pp. 47-48].

Таким чином, у міркуваннях Гуго Гроція, подібно до Жана Бодена, можна виявити певну внутрішню суперечність: народ не володіє суверенітетом, але прагне передати владу над собою комусь іншому. Проте передати можна лише те, що вже належить. Як народ може передати владу над собою, якщо він початково її не має? Можливо, через соціальні умови свого часу, як Жан Боден, так і Гуго Гроцій вдалися до подібних «хитрих»

логічних конструкцій, натякаючи або залишаючи в підтексті визнання народного суверенітету як початкового, а державного - як похідного.

На відміну від Жана Бодена, першовідкривача політичної науки, Нікколо Макіавеллі вже у 1513 році у своєму трактаті «Державець» аналізував владу монарха, вважаючи монархію найкращою формою правління. Він трактував владу як всемогутню, абсолютну або необмежену монархічну волю. Однак, навіть Макіавеллі, який захищав монархію та сильну владу, визнавав, що народ завжди протистоїть знаті і не бажає, щоб вона володіла владою, тоді як знатні прагнуть керувати і пригнічувати народ. Ці два протилежні сили можуть призвести до різних наслідків: тоталітаризму, свободи або тиранії однієї партії. Тоталітаризм встановлюється народом або знаттю залежно від того, хто здобуде перевагу в конкретний момент [5, С. 419]. Отже, влада і суверенітет монарха можуть передаватися від знаті або народу. Однак, виникають сумніви щодо того, чи можна вважати такого монарха справжнім сувереном. Чи має право на суверенітет правитель, якому влада була передана знаттю? Адже знать, як соціальний верхівковий клас, не володіє суверенітетом. Це піднімає питання: звідки такий правитель отримує свій суверенітет? Чи є він справжнім сувереном?

Монтеск'є відкидав концепцію «природного» стану, як його описував Гоббс, з його сильною жагою до слави та влади. Однак, він вважав, що «природний» стан є станом жаху і страждань, де люди прагнуть безпеки. Це прагнення стає значним мотивом їхньої поведінки, що проявляється через чотири природні закони, визначені Монтеск'є: мир як основа співіснування, пошук їжі, статевий потяг і взаємне прагнення людей один до одного, а також бажання жити в суспільстві [6, с. 17].

Ідею Монтеск'є про об'єднання людей у суспільство для забезпечення безпеки розвиває швейцарський учений Емер де Ваттель. Він додає ще одну причину суспільної самоорганізації: прагнення досягти певних переваг.

Ваттель вважає, що спільнота людей, утворюючи суспільство, має спільні інтереси і повинна діяти як єдине ціле. Це означає, що їм необхідно встановити публічну владу, щоб керувати і визначати, що кожен повинен робити для досягнення цілей суспільства. Ця політична влада є суверенною, а ті, хто нею володіють, є суверенами [7, с. 64].

Можна зазначити, що період Просвітництва та діяльність європейських мислителів кінця XVIII – початку XIX століття значно вплинули на розвиток концепції суверенітету. Ми спостерігаємо еволюцію від середньовічного розуміння суверенітету, яке полягало у «божественному помазанні» монарха, через визнання суверенітету народу в часи Відродження, до утвердження ідеї суверенітету як невід'ємної властивості народу в період Просвітництва.

Взагалі, якщо порівнювати між собою сучасну та досучасну державу, можна прийти до таких висновків.

У політичному аспекті досучасні держави характеризуються концентрацією центральної влади в руках монарха або іншої правлячої еліти, де суверенітет асоціюється з абсолютною владою та контролем над територією і населенням. Міжнародні відносини здебільшого були обмежені, а дипломатія розвивалася повільно. У сучасних державах політична влада частіше поділяється між різними гілками влади (законодавча, виконавча, судова), а суверенітет включає не лише контроль над територією, але й участь у міжнародних організаціях, що може обмежувати абсолютний контроль. Крім того, інтенсивні міжнародні відносини є характерними для сучасних держав.

У правовому аспекті досучасні держави часто базувалися на традиціях і звичаях з менше формалізованими правовими системами, де влада монарха або іншої центральної фігури зазвичай не обмежувалася законами. Сучасні держави мають формалізовані правові системи, засновані на конституціях і

кодифікованих законах, де суверенітет обмежується міжнародними договорами і зобов'язаннями, такими як права людини та екологічні угоди.

Протягом XX століття концепція «народного суверенітету» закріпилася не тільки в державно-правовій сфері, а й у політичній та філософській науці. Це поняття стало одним з основоположних принципів сучасного конституціоналізму. Однак, відсутнє загальноприйняте розуміння його сутності та чітких меж. Це можна пояснити різноманітними гносеологічними та аксіологічними підходами дослідників, а також історичними особливостями розвитку конституційного устрою та сучасними реаліями функціонування публічної влади в різних країнах. Дореволюційний період, що охоплює кінець XVIII – початок 1930-х років, характеризується науковими дискусіями серед представників теорій природного права, юридичного позитивізму та соціологічної теорії права. Ці дискусії в основному відбувалися між науковцями Російської імперії та Австро-Угорщини. Радянський період тривав з 1940-х до 1980-х років, коли українські землі були частиною СРСР як однієї з п'ятнадцяти радянських республік – УРСР. У цей період панувала марксистсько-ленінська ідеологія, а в юридичній науці домінувала теорія юридичного позитивізму. Державний період розпочався 24 серпня 1991 року, коли Україна проголосила незалежність, і триває донині. Цей період характеризується методологічним плюралізмом та різноманітністю наукових підходів, значною мірою під впливом американської та європейської теорій конституціоналізму. [8, с. 213].

Наприкінці XIX – у першій чверті XX століття в Україні почався національно-визвольний рух. Його лідери активно просуvalи ідеї української нації, національної ідентичності та державності. Важливо зазначити, що більшість політичних партій того часу у своїх програмних документах наголошували на необхідності створення політичної нації, яка б була поліетнічною і могла б реалізувати свою політичну волю в межах

правової демократичної держави [9, с. 5-6]. Наприклад, один з ідеологів українського консерватизму В'ячеслав Липинський захищав право українського народу на національне самовизначення і виступав проти гасла «Україна для українців».

У трактаті «Листи до братів-хліборобів» видатний діяч В. Липинський висловлював переконання, що справжня нація охоплює всіх жителів конкретної землі та всіх громадян даної держави. Він підкреслював, що нація не є обмеженою лише «пролетаріатом», мовою, вірою чи племенем. У своїх записах про українських націоналістів, Липинський вказував на їхнє бажання створення Української держави, яка об'єднує різні класи, мови, віри та племена, проживаючі на території Української землі [10].

Українська правова теорія дореволюційного періоду, подібно до західних країн, розвивала концепцію суверенітету від монаршого/гетьманського до державного, народного та національного суверенітету. Проте відзначалася відсутність узгодженого розуміння сутності суверенітету. Вітчизняна доктрина тогочасного державного права, переважно представлена позитивістськими вченими, зосереджувалася на поняттях «самодержавство» та «верховна влада». Водночас, українські правознавці, багато з яких належали до соціологічної школи права, частіше підтримували теорії народного та національного суверенітету.

Протягом радянського періоду поняття «суверенітет» відігравало ключову роль у теорії держави та права, використовуючись для аналізу проблем державотворення. Радянська юридична наука акцентувала увагу на суверенітеті як верховній владі в соціалістичній державі, його взаємозв'язку з народним і національним суверенітетом, а також на визнанні права націй на самовизначення.

Хоча існує багато досліджень, присвячених різним аспектам суверенітету, спеціалізовані монографії, які безпосередньо розглядають народний суверенітет, майже не зустрічаються. Такі праці з'являлися дуже

рідко і, як правило, мали ідеологічний та публіцистичний характер, зосереджуючись переважно на ролі робітничого класу у будівництві народних республік.

У підручнику «Державне право країн народної демократії», опублікованому в 1949 році, М. Фарберов висловив думку, що влада в Народних республіках походить від народу і належить йому. Він стверджував, що народ реалізує свою владу через представницькі органи, починаючи з місцевих і до найвищих державних інституцій, які обираються шляхом загальних, рівних і вільних виборів, без обмежень або привілеїв для певних груп або осіб. Фарберов також наголошував, що основним принципом організації та функціонування органів державної влади в Народних республіках є суверенітет трудящих класів, що представляє переважну більшість населення і очолюється робітничим класом [11, с. 182-183].

Після ухвалення Конституції УРСР 14 березня 1919 року, форма державного устрою була визначена як диктатура пролетаріату, де Республіка Ради, з усією повнотою державної влади, перейшла до трудящих у формі Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів. Це встановило класовий характер Республіки Рад. Таким чином, правова природа народного суверенітету, що відображала спільну волю народу, була заперечена, враховуючи інтереси кожної особи як суб'єкта права. Виборча система 1919 року надавала робітникам більшість у державних органах порівняно з іншими верствами населення [12]. У період раннього соціалізму використовувалося відкрите голосування замість таємного. Ці обмеження були скасовані Конституцією СРСР 1936 року [13]. Термін «народ» офіційно з'явився в Конституції СРСР лише у 1977 році, а Конституція УРСР 1978 року визнавала народ як джерело всієї влади. Згідно з цим документом, вся влада в Україні належала народові, який здійснював державну владу через Ради народних депутатів, що складали політичну

основу Української РСР. Стаття 5 вперше встановлювала, що найважливіші питання державного життя виносилися на всенародне обговорення та референдум. Стаття 48 гарантувала низку політичних свобод, включаючи свободу слова, друку, зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій [14].

Лише в середині 20 сторіччя радянські дослідники почали активно досліджувати питання конституціоналізму та його окремі аспекти. Поняття народного суверенітету, разом із соціалістичним інтернаціоналізмом та роллю Комуністичної партії в конституційному будівництві, розглядалися як основні складові радянського конституціоналізму [15, с. 183]. Протягом цього періоду поширилася думка про конституційний (суспільно-політичний) лад як втілення суверенітету народу.

Після проголошення незалежності України теоретико-методологічні підходи до вивчення проблеми народного суверенітету в юридичній науці зазнали суттєвих змін. Затвердження демократичної правової держави як соціального ідеалу українського народу та його закріплення у першій статті Конституції України висунуло на передній план завдання доведення переваг ліберально-демократичної ідеології над авторитарною радянською. Європейська доктрина конституціоналізму, що наголошувала на пріоритеті прав людини та народного суверенітету, а також на обмеженні влади публічних органів через конституційні механізми, стала основою для цього. Аналіз досягнень західної правової та політичної науки в цій сфері, а також конституційної практики демократичних країн, визначив напрямок для вітчизняних теоретиків держави і права та конституціоналістів.

Детальне вивчення цієї проблематики представлено в монографіях і дисертаціях провідних фахівців у галузі конституційного права, таких як І. Куян та О. Щербанюк. У своїй монографії «Суверенітет: аспекти теорії і практики з точки зору конституційного права», І. Куян аналізує роль та значення ідеї суверенітету у функціонуванні держави та суспільства. Вона

досліджує сутність і взаємозв'язок державного, народного і національного суверенітету в контексті конституційного права України [16]. О. Щербанюк у своїй монографії «Народний суверенітет і владоспроможність демократичної держави» представляє системний підхід до принципу конституційного закріплення єдності народного суверенітету та народної влади. Вона розкриває суть народного суверенітету як джерела державного суверенітету та аналізує взаємозв'язок між народним суверенітетом і владоспроможністю держави, використовуючи теорію обмеженого державного суверенітету [17].

Набагато менше систематичних аналітичних досліджень присвячено цій проблематиці в роботах теоретиків держави та права, які зосереджуються на правовій сутності та значенні народного суверенітету. Це відображається в різноманітності трактувань принципу та концепції народного суверенітету в юридичній науці, а також у різних підходах до нього з боку різних юридичних шкіл і течій — від повного заперечення його значення і проголошення фікцією до визнання його основоположним принципом демократичної правової держави і права. Як зазначає І. Куян, така «конфліктність» у теорії народного суверенітету обумовлена тим, що в її основі лежать два абсолютно протилежних принципи — індивідуалізм і колективізм. Домінування одного з них під час практичної реалізації неминуче призводить до спотворення ідеї та відхилення від ідеальної моделі. Водночас забезпечення їх динамічної рівноваги стає метою і завданням теорії та практики сучасного конституціоналізму [16].

На думку науковців, суверенітет не обмежується лише правами, а є особливою властивістю суб'єкта, що створює підґрунтя для виникнення відповідних прав. Це політико-юридична властивість, яка наділяє народ здатністю та реальною можливістю бути верховним суб'єктом у вирішенні ключових питань внутрішньої і зовнішньої політики, діючи у формах, що не

суперечать конституції та законам. Організаційною формою реалізації народного суверенітету є народовладдя та пряма демократія.

Незважаючи на значну увагу науковців до аспектів народовладдя, демократії та суверенітету, питання розробки цілісної та неполітичної теорії суверенітету в Україні залишається невирішеним. Часто виникає ситуація, коли принцип народного суверенітету протиставляється ідеям прав людини, народного представництва та демократії. Іноді його розглядають як принцип, що не сумісний із принципом державного суверенітету. У результаті суверенітет може виглядати як декларація, абстракція або навіть утопія.

Основним принципом аксіологічного підходу є визнання людини як найвищої соціальної цінності та права як форми відображення і втілення людських цінностей. Застосування цієї концепції дозволяє встановити, що формування, прояв та розвиток ціннісних властивостей у відносинах між людиною та правом сприяють розвитку гуманістичної природи права. Один з виявів такого розвитку полягає у поступовому розвитку філософсько-правової думки та політико-правової практики в напрямку визнання та захисту людини як найвищої соціально-правової цінності [18, с. 4].

Аксіологія, як філософська галузь, приділяє особливу увагу дослідженню цінностей як основи життя та діяльності людини, яка надає смисл і мотивацію її конкретним вчинкам. Ця наука нерозривно пов'язана зі світоглядом та ідеологією. В контексті світоглядного розуміння аксіологія дозволяє встановлювати ієрархію цінностей, залежно від конкретного світогляду та антропології, описуючи їх зміст у контексті певної цивілізації та історичного часу. Ці слова підкреслюють важливість врахування різниці в цінностях під час порівняльного аналізу правових явищ у різних культурах, що ставить питання правового поліцентризму на порядок дня.

Аксіологічний підхід до аналізу суверенітету пропонує вивчення суверенітету держави через призму системи цінностей, що характеризують

цю державу. В рамках даного підходу акцент робиться на розумінні цінностей як ключових складових, що визначають сутність та зміст суверенітету.

Ціннісний компонент в аналізі суверенітету розглядається як важливий фактор, що впливає на процеси формування та збереження суверенітету держави. Це означає, що для кожної держави її суверенітет має особливий значення та відображає її унікальні ціннісні установки, які можуть бути культурними, історичними, політичними чи іншими.

Аксіологічний підхід передбачає вивчення ідентифікації та аналізу основних цінностей, що лежать в основі суверенітету, а також їхнього взаємозв'язку та впливу на політичний, економічний та соціокультурний розвиток держави. Такий підхід дозволяє глибше розуміти механізми формування та функціонування суверенітету, а також сприяє розробці більш ефективних стратегій збереження та підвищення суверенітету національних держав. Цінності в аксіологічному підході розглядаються як не лише об'єктивні фактори, але й суб'єктивні установки, які визначають поведінку держави на міжнародній арені, її стратегії та пріоритети в зовнішніх відносинах. Таким чином, аксіологічний підхід відкриває можливості для більш глибокого та комплексного розуміння суверенітету як складного політичного, економічного та культурного явища.

Філософія герменевтики визнає історичність культури та, отже, своє власне розуміння культурних контекстів. Герменевтика завжди перебуває у діалозі зі своєю історією, пропонуючи унікальну можливість розкрити складність цього явища в його історичних, політичних, етичних аспектах. Філософська герменевтика стає одним із засобів задоволення потреби у відповідях на певні види питань. Якісні дослідження — це відповідь на просте бажання зрозуміти людський досвід, яке не задовольняється результатами досліджень, ґрунтованих на картезіанських припущеннях про об'єктивність та ізольовані явища.

Філософська герменевтика — це не лише традиція мислення, що «не зберігається заради інерції минулого. Її потрібно підтверджувати, приймати, культивувати» [19, р. 282]. Герменевтика перетворилася з філософської практики на дослідницьку, довівши свою цінність при глибокому аналізі такої практичної дисципліни, як медична сестринська справа. Пов'язані складнощі, що впливають із її статусу як методу та її функціонування як методології, навіть не є аргументами проти її застосування у дослідженнях, а скоріше свідчать про її життєздатність. Герменевтика — це «повернення до суттєвої генеративності людського життя, до почуття життя, у якому завжди є що сказати, із усіма труднощами, ризиком та двозначністю, які супроводжують таку генеративність» [20, р. 120]. Герменевтика як дослідницький підхід дає можливість почути тих, хто живе у важливих та складних відносинах, і пропонує можливості для переосмислення. Так само вона відкрита для голосів інших шкіл мислення, інших культур та способів сприйняття світу, і прагне віддати їм належне в розумінні та, починаючи там, де вона починається, — на практиці.

Герменевтичний підхід до аналізу суверенітету є методологічним підґрунтям, що базується на принципах герменевтики. У рамках даного підходу суверенітет розглядається як складне політичне поняття, що потребує глибокого розуміння та тлумачення. Цей підхід передбачає розгляд суверенітету як тексту, що може бути інтерпретований та реконструйований за допомогою герменевтичних методів. Суверенітет розуміється як конструкт, який формується та інтерпретується через взаємодію між політичними діями, правовими текстами, соціокультурними нормами та історичним контекстом.

Одним із основних аспектів герменевтичного підходу є аналіз контексту та інтерпретація символів, які пов'язані з суверенітетом. Це може включати вивчення політичних документів, конституцій, міжнародних угод, а також аналіз політичних дискурсів та публічних заяв.

Герменевтичний підхід дозволяє розкрити різноманітні аспекти суверенітету, виявити його різноманітні значення та інтерпретувати його у відповідності з конкретними історичними, політичними та культурними умовами.

Основним завданням герменевтичного підходу є не лише розуміння суверенітету як такого, а й реконструкція його сутності та значення в різних контекстах. Цей підхід сприяє розвитку більш глибокого та комплексного розуміння суверенітету як ключового політичного поняття.

У широкому сенсі компаративіський аналіз виконує різні ключові ролі, які тісно взаємопов'язані. Уточнюючи, це збагачує розуміння власного суспільства шляхом зіставлення його звичних структур і розпорядків з іншими системами; порівняння сприяє глибшому визнанню альтернативних систем, культур, способів мислення та поведінки, тим самим проливаючи нове світло на наші власні політичні комунікаційні рамки та уможливлюючи критичне порівняння з тими, що переважають в інших націях. Компаративіський аналіз дозволяє досліджувати теорії в різних контекстах і оцінювати широту і значимість конкретних явищ, таким чином сприяючи формулюванню універсально застосовних теорій (сприяє узагальненню); він захищає від надмірних узагальнень, що випливають з особистого, часто унікального, досвіду та кидають виклик припущенням етноцентризму чи спрощеного універсалізму; і, нарешті, порівняння пропонує доступ до широкого спектру альтернативних стратегій і рішень проблем, які можуть допомогти в навігації або вирішенні подібних дилем, що виникають у країні [21].

Крім цих загальних переваг, порівняння також дає конкретні наукові переваги. Щоб повністю використати ці переваги, дуже важливо, щоб об'єкти, що підлягають дослідженню, оцінювалися в рамках спільної теоретичної основи з використанням еквівалентних концептуалізацій і методологій.

Компаративістський підхід до аналізу суверенітету є методологічною стратегією, що передбачає порівняння різних аспектів суверенітету між різними державами або історичними періодами. Цей підхід виявляється важливим інструментом в політичній науці, дозволяючи аналізувати різноманітні варіації та виявляти загальні тенденції у розумінні та використанні суверенітету.

Підґрунтям компаративістського підходу є перекладання відомостей про політичні системи різних держав на спільний міжнародний рівень, для того, щоб здійснити порівняльний аналіз. Дослідження суверенітету через призму компаративізму дозволяє виявити відмінності та схожості у реалізації цього поняття в різних контекстах.

Методи компаративного аналізу суверенітету можуть включати порівняння конституційних основ суверенітету, правових норм та історичного розвитку поняття суверенітету у різних країнах. Також важливим аспектом є порівняльне вивчення впливу зовнішніх чинників, таких як міжнародні організації та глобалізація, на суверенітет різних держав.

1.2. Поняття та характеристика суверенітету сучасної держави

Аналізуючи сучасну реальність українського суспільства та боротьбу за державність України, розуміння концепції «суверенітету» виявляється ключовим фактором у досягненні перемоги та відновленні країни. Це розуміння може істотно вплинути на розвиток не лише громадянського суспільства, але й якісне функціонування самої держави у майбутньому.

У сучасній науковій думці переважає неоліберальний підхід до тлумачення поняття «суверенітету», який базується на міжнародно-правових принципах. Одночасно, виділяються кілька типів суверенітету.

Першим є національний суверенітет. Автори Національної доповіді «Національний суверенітет України в умовах глобалізації» (2011 рік)

стверджують, що прикметник «національний» має використовуватися стосовно суверенітету, носієм якого є національна держава. Вони пропонують трактувати поняття «національний суверенітет» як синонім терміну «державний суверенітет». [22, с.8].

Огляд останніх джерел та публікацій свідчить, що вітчизняні дослідники в основному розглядають природу національного суверенітету у контексті міжнаціональних відносин [23, 17 с.]. Концепцію «національний суверенітет» зазвичай зводять до права націй на самовизначення [24, с. 82]. Однак сам термін «нація» підкреслює потребу розглядати національний суверенітет як верховну колективну владу громадян-членів нації у їхній власній політичній організації — державі національного типу. Таким чином, визначення «національний суверенітет» і «суверенітет нації» виявляються синонімічними та описують одне й те саме явище. Проте жорстке визначення нації як суб'єкта суверенітету передбачає стабільну агрегацію політичних інтересів та політичну єдність, що не завжди підтверджується емпіричними дослідженнями.

Отже, у найпростішому розумінні, національна держава — це держава, кордони якої збігаються з кордонами нації. Однією з найбільш дискусійних і складних задач є визначення таких кордонів, що відображає проблему виділення самої нації. Це поняття, як і багато інших, протягом історичного розвитку об'єкта, який воно позначає (держави), зазнало трансформацій і зміни свого початкового змісту, що призвело до численних наукових суперечок. Суверенітет національної держави передбачає її повну автономію та незалежність у прийнятті рішень, управлінні своїми внутрішніми справами та зовнішньою політикою. Однак, сучасні процеси, такі як глобалізація та інтеграційні тенденції, вплив міжнародних організацій та транснаціональних корпорацій, можуть обмежувати автономію національних держав.

Правова система національної держави базується на її історичних, культурних та соціальних особливостях. Вона формується через тривалий період розвитку, враховуючи національні традиції, звичаї та правові норми. Ця система визначає основні принципи управління державою, права та обов'язки громадян, а також механізми правозастосування та вирішення конфліктів [25, с.13]. Національна держава постійно адаптує своє законодавство до міжнародних норм та стандартів. Цей процес включає імплементацію міжнародних договорів, конвенцій та угод, що відображають глобальні тенденції та вимоги. Наприклад, приєднання до міжнародних договорів у сфері прав людини, охорони навколишнього середовища чи економічного співробітництва зобов'язує державу вносити відповідні зміни до свого внутрішнього законодавства.

Ми спостерігаємо перехід до ери наддержавних утворень — політичних структур, які характеризуються великими територіальними розмірами та значним економічним потенціалом. Значну роль у їхньому створенні відіграють наднаціональні ідеологічні засади. Найефективнішими виявляються ті держави, які будують свій фундамент на основі наднаціональних ідеологій та економічних потреб космополітичного суспільства. Якщо розглядати національну державу як конкретну історичну модифікацію, то припущення про її можливе зниження виглядають цілком обґрунтованими. Мова йде не про відмирання держави як такої, а лише про трансформацію однієї з її форм, яка може поступитися місцем новій фазі розвитку державності. З часом на місце національної держави повинна прийти нова концепція держави, яка відповідатиме структурі глобального політичного порядку.

На сьогодні існує багато спроб визначити сучасну державу як окрему модель. Проте на даному етапі мова швидше йде про постановку питання, ніж про його конкретне вирішення. Ключовим завданням є пошук сучасної основи для держави. Проблема в тому, що концепція національної держави

колись була домінуючою у розумінні державності в Європі, тоді як сучасні альтернативні інтерпретації є різноманітними та охоплюють окремі суттєві аспекти перебудови держави. Це закономірний процес формування єдиної концептуальної ідеї розвитку державності, який потребує часу. Таким чином, можна стверджувати, що створення образу сучасної держави відбувається через глибокий аналіз різних аспектів її існування, які не були характерні для минулого.

У ХХ столітті виникло поняття суверенітету нації як права на самовизначення націй, що спричинило створення національних держав. Проте розглядання національного суверенітету виключно з цієї перспективи може призвести до суперечностей між народним і національним суверенітетом. Домінанта однієї нації, що виражається у створенні держави, може пригнічувати інтереси інших націй і народностей, що є складовими народу [26].

У цьому контексті національний суверенітет у демократичній конституційній державі повинен гармонійно поєднуватися з народним суверенітетом. Це означає, що інтереси титульної нації повинні бути втілені разом із забезпеченням прав національних меншин на збереження їхньої ідентичності, реалізацію мовних, освітніх та культурних прав. Такі права можуть бути забезпечені через національно-культурну автономію, створення національно-державних або автономних одиниць у межах держави, а також участь у представницьких та інших органах влади на недискримінаційній основі.

Протягом реалізації головної характеристики нації як сукупності політично активних громадян, які виконують колективні національні інтереси через власну політичну організацію – національну державу, виходить за межі існуючих досліджень. У вітчизняній науці концепцію національного суверенітету часто розглядають у вузькому контексті, зводячи її переважно до права нації на самовизначення. Крім того,

українські політологи традиційно сприймають націю як єдиного суб'єкта політичної діяльності, не виключаючи в її складі соціальні групи з конфліктуючими інтересами [27, с. 130-136].

Сучасна наукова спільнота вже давно визнає, що потреба у державній організації виникає через існування антагоністичних протиріч у суспільстві, де соціальна стабільність може бути забезпечена лише за допомогою системного застосування насильства. Ці протиріччя ґрунтуються на конкурентній боротьбі за контроль над ресурсами і цінностями, доступними суспільству [28]. Держава, як основний механізм розподілу цих ресурсів, стає об'єктом впливу з боку різних угруповань та соціальних класів, які мають достатню концентрацію ресурсів для впливу на ухвалення державних рішень.

Отже, реалізація національного суверенітету відбувається через внутрішню конкурентну боротьбу за вплив на ухвалення державних рішень і контроль над державною владою. Це означає, що категорія «національний суверенітет» залежить від розподілу владних ресурсів у суспільстві та передбачає різноманітні суб'єкти політичної влади всередині нації. Політичні еліти, просуваючи свої власні інтереси через політичну систему, намагаються надати їм характер загальнонаціональних, щоб здобути підтримку більшості або хоча б частини нації у конкурентній боротьбі з іншими групами. Потрапивши до влади, правлячі угруповання використовують національний суверенітет для задоволення власних інтересів, які часто не збігаються з інтересами ні нації, ні держави. Гасло національного суверенітету стає засобом мобілізації ресурсів громадян і переконання їх у тому, що чинний порядок розподілу ресурсів відповідає інтересам усіх членів нації.

Очевидно, що влада, відокремлена від суспільства і зосереджена в руках правлячої еліти, яка вважає себе національною, не може бути справжнім виразом «національного суверенітету», адже останній є

невід'ємною характеристикою всього народу. Для досягнення реального національного суверенітету необхідно забезпечити рівні умови доступу до центрів прийняття та реалізації рішень, що в межах державного механізму є складним завданням. Механізми політичної участі формуються як у межах держави, так і в громадянському суспільстві, де різні соціальні групи намагаються впливати на державну політику. Таким чином, для реалізації національного суверенітету слід враховувати всі політичні організації та рухи нації, а також групи, чия діяльність має політичний характер. Водночас жоден з політичних інститутів суспільства не повинен монополізувати процес реалізації національного суверенітету, оскільки він є спільною характеристикою всього народу, а не окремих його частин. Лише за умови, що більшість населення, політичні еліти або вищі органи державної влади будуть дотримуватись цих принципів, національний суверенітет матиме справжнє втілення.

Отже, національний суверенітет визначається як повновладдя нації або народу, а також його політична воля, яка полягає в реальній можливості формувати своє національне життя, включаючи право на політичне самовизначення, навіть до створення власної держави [29]. Суть цього виду суверенітету полягає в тому, що нація має повний контроль і політичну свободу у виборі своєї державно-правової структури та у формуванні відносин з іншими країнами. Загалом, це є демократичним принципом, який реалізується лише за умови, що громадянське суспільство усвідомлює свої життєві інтереси, які впливають з умов його існування та розвитку.

Поняття «державний суверенітет» виникло наприкінці середньовіччя, коли стало необхідно відокремити публічну владу від церковної та надати державі єдину, монопольну владу в суспільстві. У юридичній літературі державний суверенітет зазвичай трактується як незалежність державної влади від будь-яких інших форм влади, як всередині країни, так і за її

межами. Це означає виняткове, монопольне право держави самостійно й вільно вирішувати всі свої справи [30].

Державний суверенітет може гармонійно поєднуватися з народним і національним суверенітетом. У демократичній державі, в яких нація та народність реалізують своє право на національне самовизначення, суверенітет є повноцінним у всіх згаданих аспектах, включаючи народний і національний суверенітет.

Суверенітет є однією з ключових ознак держави, що передбачає його повноправне здійснення в усіх внутрішніх і зовнішніх справах, а також запобігання втручанню з боку іноземних держав чи інших внутрішньодержавних сил. Невід'ємними юридичними атрибутами суверенітету є єдність, верховенство та незалежність державної влади.

Принцип верховенства державної влади полягає у визначенні всіх механізмів правових відносин у державі, встановленні загального правопорядку та прав і обов'язків державних органів, громадян та суспільних об'єднань. Обов'язковість Конституції та інших законів на всій території держави є яскравим проявом верховенства державної влади. В Україні цей принцип закріплений у статті 8 Конституції, що підтверджує визнання та дію принципу верховенства права [31]. Конституція України має найвищу юридичну силу, і всі закони та інші нормативно-правові акти приймаються на її основі та повинні відповідати її нормам. Пряма дія норм Конституції забезпечує єдність державної влади, виключаючи можливість існування будь-якої іншої політичної влади, окрім суверенної державної влади.

Єдність державної влади як атрибут державного суверенітету проявляється у наявності єдиного органу або системи органів, що разом формують найвищу державну владу. Юридичні ознаки цієї єдності полягають у тому, що компетенція всієї системи органів вищої державної влади охоплює всі необхідні повноваження для виконання функцій

держави. Крім того, різні органи цієї системи не можуть встановлювати для однієї і тієї ж особи різні правила поведінки за однакових обставин. Згідно зі статтею 6 Конституції України, державна влада розподіляється на законодавчу, виконавчу та судову гілки.

Суть розділу влади полягає у відносній стабільності та автономності різних структур (гілок) державного апарату - законодавчої, виконавчої, судової та інших, таких як контрольно-наглядові органи. Мета такої системи управління полягає в наступному: забезпеченні захисту від можливості влади ухилятися від закону та надмірної концентрації влади в руках однієї особи чи групи осіб; забезпеченні високого рівня кваліфікації та ефективності у виконанні різноманітних та специфічних функцій влади; максимальному врахуванню інтересів різних соціальних шарів та груп населення в управлінні [32].

В системі розділу влади одна гілка державної влади обмежує та контролює іншу, що забезпечує взаємне урівноваження.

Звернімо увагу на дві важливі обставини: у країнах із системою влади, що визнає розподіл, не завжди обмежуються лише трьома гілками влади. Кожна національна система розподілу влади має свої особливості. У країнах, де президент не входить до складу виконавчої влади, але має значні повноваження, система розподілу влади може включати окрему четверту гілку. Це може бути незалежна контрольно-наглядова влада, як, наприклад, органи прокуратури. У федеральних державах суверенна влада розподіляється за іншою ознакою між центральними (федеральними) органами та органами суб'єктів федерації.

В Україні система державної влади складається, з одного боку, з президентської влади, повноваження якої закріплені у ст. 106 Конституції України, і, з іншого, з законодавчої, виконавчої та судової влади.

Президент України має можливість впливати на законодавчу владу через:

1. призначення позачергових виборів до Верховної Ради України у строки, встановлені Конституцією України (п. 7 ст. 106);
2. припинення повноважень Верховної Ради України у випадках, передбачених Конституцією України (п. 8 ст. 106);
3. право вето стосовно прийнятих Верховною Радою України законів (за винятком законів про внесення змін до Конституції України) з подальшим поверненням їх на повторний розгляд Верховною Радою України (п. 30 ст. 106).

Законодавча влада представлена українським парламентом - Верховною Радою України. Вона може подолати вето Президента (ст. 94), а в певних випадках навіть усунути його з посади в порядку спеціальної процедури (імпічмент), встановленої ст. 111 Конституції України (п. 10 ст. 85).

Значущою особливістю суверенної державної влади є її незалежність. Це означає, що держава має право самостійно вести свої відносини з іншими країнами. Незалежність і верховенство державної влади виявляються в таких аспектах:

— Універсальність: рішення, ухвалені державною владою, є обов'язковими для всього населення, організацій та осіб, яким надано владні повноваження в даній країні.

— Прерогатива: можливість державної влади скасовувати або визнавати недійсним будь-який незаконний акт іншої суспільної влади, а також закріплення будь-якого прояву суспільної влади.

— Існування спеціальних засобів впливу, недоступних для будь-якої іншої громадської організації [33, с. 8-9].

Важливо відзначити, що наведені правові аспекти суверенітету не є абсолютними. Навіть у початку XX століття виникали думки про те, що влада кожної країни обмежена і умовлена зовнішньою залежністю від міжнародних відносин і внутрішніми взаєминами, які визначали її

становлення [34]. Отже, у сучасному світі суверенітет будь-якої держави не означає, що вона є абсолютно незалежною від інших країн та світової спільноти в цілому.

Важливим кроком до забезпечення справжнього суверенітету України стало ухвалення Декларації «Про державний суверенітет України» від 16 липня 1990 року Верховною Радою УРСР [35]. Цей документ проголосив державний суверенітет України на всій її території, передбачивши політичні, економічні та правові гарантії для незалежної України. Основні положення Декларації знайшли відображення у чинній Конституції України.

Суверенітет країни, інакше кажучи, державний суверенітет, впливає з народного суверенітету. Відповідно до статті 5 Конституції України, саме народ є носієм суверенітету та єдиним джерелом влади в Україні. Згідно зі статтею 38 Конституції України: «громадяни мають право брати участь у керуванні державними справами, в загальнонаціональних і місцевих референдумах, а також вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та місцевого самоврядування». Громадяни також користуються рівним правом доступу до державної служби.

Таким чином, народний та державний суверенітети є взаємопов'язаними, і неможлива повна реалізація суверенітету народом без існування держави і, навпаки, розвиток демократичної держави, яка поважає суверенітет свого народу. Суспільство підтверджує, що державний та народний суверенітети нероздільно пов'язані у державному та суспільному житті [32]. Взаємозв'язок між народним та державним суверенітетами характеризується як здатність та властивість держави самостійно формулювати свою внутрішню і зовнішню політику, одночасно дотримуючись прав людини та громадянина, захищаючи права національних меншин і дотримуючись норм міжнародного права.

Цікавим є питання співвідношення понять «юрисдикція» та «суверенітет». Повна юрисдикція в межах державної території фактично прирівнюється до суверенітету. За межами державної території держава здійснює свою юрисдикцію лише в межах, визначених міжнародним правом.

На Женевській конференції з морського права 1958 року представники Сальвадора та Перу висловили думку про рівнозначність понять «контроль і юрисдикція» та «суверенітет». Делегат Індонезії зазначив, що важко розрізнити терміни «юрисдикція» та «суверенітет» [36].

Особливо гострі суперечки виникли після оприлюднення Декларації президента США Гаррі Трумена від 28 грудня 1945 року. У ній зазначалося, що уряд США вважає ресурси піддонних просторів і дна моря континентального шельфу, які розташовані під відкритим морем, але прилягають до берегів Сполучених Штатів, такими, що належать Сполученим Штатам і підпадають під їхню юрисдикцію та контроль [37].

Аверочкіна Т.В. при дослідженні цього питання у контексті морського права визначила, що юрисдикція є вужчим поняттям порівняно з суверенітетом і стосується безумовно визначених прав, і саме в такому значенні цей термін вживається в сучасному морському праві [38].

Щодо захисту державного суверенітету, слід відзначити: відповідно до статті 17 Конституції України: «захист суверенітету та територіальної цілісності України, а також забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, і відповідальністю всього Українського народу». Відповідно до статті 5 Закону України «Про національну безпеку України» [39] та Стратегії національної безпеки України [40] – «на сучасному етапі однією з основних загроз у сфері державної безпеки є загроза посягань з боку озброєних груп та осіб на державний суверенітет, територіальну цілісність, економічний, науково-

технічний і оборонний потенціал України, а також на права та свободи громадян».

Поняття безпеки охоплює великий спектр аспектів, включаючи зовнішні та внутрішні загрози як військового, так і невійськового характеру. Воно охоплює різні політичні, фінансово-економічні, інформаційно-психологічні, екологічні, демографічні та інші чинники, що впливають на розвиток держави. Нелінійний характер цих впливів створює додаткові труднощі для ідентифікації та запобігання загрозам національній безпеці, передбачення та подолання їхніх наслідків, а також для розробки правових гарантій забезпечення державного суверенітету [33, с. 9].

Динаміка процесу трансформації сучасної держави визначається складною системою впливових чинників, серед яких значну роль відіграє безпековий аспект. Безпека в контексті державного суверенітету є однією з найбільш динамічних категорій. У сучасних умовах важливість колективної безпеки зростає, що обумовлено зміною характеру воєн та обмеженими можливостями окремих держав самотійно забезпечувати захист своєї території без підтримки міжнародної спільноти. Гібридний характер сучасних воєн створює умови для обходу існуючих міжнародно-правових норм, які гарантують суверенітет держав, і значно розширює перелік загроз національній безпеці. Таким чином, категорія безпеки стає однією з ключових детермінант у процесах державного розвитку та трансформації суверенітету.

Поняття безпеки охоплює широкий спектр аспектів: включає зовнішні та внутрішні загрози, військового та невійськового характеру. Воно включає різноманітні політичні, фінансово-економічні, інформаційно-психологічні, екологічні, демографічні та інші фактори, що впливають на розвиток держави. Нелінійний характер цих впливів створюють додаткові складнощі для виявлення та попередження загроз національній безпеці, прогнозування

та подолання їх наслідків, а також для створення правових гарантій забезпечення державного суверенітету.

Комплексний аналіз безпекового аспекту державного суверенітету уточнює питання необхідних обмежень суверенітету з метою забезпечення безпеки та визначає їхні мінімальні й максимальні параметри, що не завдають шкоди суверенітету та не призводять до його втрати у перспективі. Це охоплює процеси модернізації державного управління, вдосконалення структур громадянського суспільства, розвиток економічної сфери, а також інтеграцію у глобальні процеси та адаптацію до змін у системі міжнародних відносин.

Кормич А.В. зазначив, що взаємозв'язок між категоріями суверенітету та безпеки, який виступає як основна детермінанта трансформації національного суверенітету, підвищує ефективність цього процесу [41].

Державний суверенітет включає верховенство влади всередині країни та її незалежність у зовнішніх відносинах. Це означає повну законодавчу, виконавчу та судову владу держави на її території, що виключає підпорядкування владі іноземних держав. Виняток становлять випадки, коли держава явно і добровільно погоджується на обмеження свого суверенітету, наприклад, у сфері міжнародного співробітництва.

З кінця XVIII століття поняття «народний суверенітет» стало міцно закріпленим у правових та політичних дослідженнях як одна з основних категорій для пояснення генезису суспільних відносин, держави і права. Додатковим стимулом для розвитку вчення про народний суверенітет стала теорія суспільного договору, яка після свого формулювання в XVIII столітті дедалі частіше піддавалася аналізу правознавцями наприкінці XVIII – на початку XIX століть. Наприкінці XIX століття відомий французький конституціоналіст А. Есмен зазначив, що принцип народного суверенітету поширився по всьому світу. Ця популярність була обумовлена його простотою та відображенням глибоких прагнень людської душі до

справедливості та рівності. Принцип зводиться до простої тези: суверенітет належить усьому народові як єдиному цілому і не може належати нікому іншому [42, с. 274-275].

Поняття «народний суверенітет» стає предметом наукових досліджень не лише у контексті форм прямої демократії та прав і свобод людини і громадянина, але й при вивченні таких понять, як «правова держава» та «демократія». Відомо, що навіть за своєю етимологією термін «демократія» пов'язаний з поняттями народовладдя та верховенства влади народу. Таким чином, будь-який аналіз сучасного стану розвитку України, її подальшої демократизації, формування демократичних інститутів і конституціоналізму неможливий без врахування принципу народного суверенітету.

Реалізація принципу народного суверенітету в державно-правовій практиці пов'язана зі статтею 3 Декларації прав людини і громадянина 1789 року, де зазначено, що джерело суверенної влади – нація, та жодні установи та особи, не можуть мати владу, яка не походить від нації [43].

Без сумніву, розглядаючи конституцію як фундамент системи державного законодавства, що має особливу цінність для держави, суспільства і кожної людини, або як основний нормативно-правовий акт у системі джерел права, ключове джерело конституційного права і всіх галузей права, ми асоціюємо поняття «конституціоналізм» саме з однією з цих моделей. Це, в свою чергу, дозволяє нам стверджувати про верховенство норм та приписів конституції відносно держави і державної влади. Лише з цієї перспективи стають зрозумілими такі поняття, як «верховенство права» та «верховенство конституції», яке включає три основні вимоги: пріоритетність конституційного регулювання, універсальність конституційних норм і їх юридичної сили, а також пряму дію конституційних норм і можливість їх негайного застосування [44, с. 6].

Окремо хочеться виділити, що саме поняття «народний суверенітет» потрапляє в поле наукових досліджень не тільки в контексті вивчення процесу формування і розвитку конституціоналізму та правових інститутів, прав і свобод людини і громадянина, а й при розгляді понять «правова держава» та «демократія». Серед сучасних підходів до вивчення правової держави і оцінки реалізації її принципів і вимог в Україні домінує підхід, що базується на аналізі основних інститутів, які характеризують її становлення та функціонування. Науковці все більше використовують метод дослідження перехідних країн, що запроваджує концепцію двостороннього аналізу держави з точки зору реалізації в ній принципів демократії та правової державності. Це робить актуальним не тільки характеристики фундаментальних правових і політичних інститутів, а й також базових понять, які дозволяють говорити про глибоку спорідненість та взаємне доповнення таких явищ, як правова держава і демократія.

Отже, на цьому початковому або основному рівні ми бачимо, що демократія з необхідністю передбачає пріоритет народної волі та реалізацію суверенних прав народу бути верховним і повновладним управителем на всій території держави [45, с. 20]. У цьому контексті цілком обґрунтовано твердження, що держава є демократичною, якщо вона забезпечує нормальне функціонування всіх форм народовладдя, реалізацію громадянами своїх політичних прав та створює правові й інші умови для діяльності політичних партій і інших суб'єктів політичного процесу [46, с. 11].

З точки зору іншого концептуального підходу до поняття «народний суверенітет» у сучасній юридичній науці, наукові ідеї О. Щербанюк заслуговують на особливу увагу: розглядає народний суверенітет як основу функціонування держави. Автор зазначає, що принцип народного суверенітету є визначальним у доктрині принципів державного та суспільного ладу і полягає в тому, що держава, як організація влади народу, зобов'язана виражати загальні інтереси суспільства, регулювати

використання суспільних ресурсів, спрямовувати розвиток суспільства в інтересах народу, підтримувати саморегулювання суспільства та нести відповідальність перед народом, громадськими об'єднаннями та кожною людиною у формах, визначених Конституцією та законами України.

Згідно з позицією О. Щербанюк, народний суверенітет як конституційний принцип суспільного устрою означає, що влада в суспільстві належить народу і здійснюється ним безпосередньо, а також через органи публічної влади, створені державою та територіальними громадами. Політична влада народу єдина, вона представляє його інтереси і волю, функціонує як державна влада від імені всього суспільства та як місцева політична влада від імені територіальної громади згідно з предметами відання та повноважень [47, с. 25].

Таким чином, поняття «народного суверенітету» можна розглядати щонайменше з двох теоретичних підходів. По-перше, це поняття стає предметом наукових досліджень у процесі вивчення становлення та розвитку конституціоналізму, а також інститутів прав і свобод людини і громадянина. У цьому контексті «народний суверенітет» тісно переплітається з такими поняттями, як «конституція», «конституціоналізм» та «верховенство конституції», оскільки всі сучасні конституції базуються на теорії народного суверенітету та доктрині передачі народом своєї влади.

Аналізуючи зміст понять «народний суверенітет» та «народовладдя», можна зазначити, що народовладдя є загальною формою організації суспільних відносин, яка ґрунтується на принципі народного суверенітету. Це підтверджується конституційним визнанням народу як єдиного джерела влади, пріоритетом прав і свобод людини та громадянина, а також забезпеченням рівної та ефективної участі громадян у процесі державного управління.

1.3. Еволюція суверенітету сучасної держави в умовах глобалізації

З середини XX століття, під впливом різноманітних міжнародних процесів, включаючи інтеграцію багатьох країн у світовий економічний та політичний простір, державний суверенітет зазнає значних трансформацій. Цей суверенітет, який виник та був закріплений правово у рамках Вестфальської міжнародної системи, тісно пов'язаний з ідеєю держави, проте сучасні реалії вимагають адаптації та перегляду традиційних підходів до його розуміння та реалізації.

Вважається, що криза суверенітету національних держав була яскраво проявлена подіями 90-х років минулого століття та початку XXI століття, такими як операція «Буря в пустелі», конфлікти в Косово, Панамі, Афганістані, а також активний розвиток Європейського Союзу [48]. Трансформація державного суверенітету також тісно пов'язана з кризою політичного реалізму як концепції міжнародних відносин.

Початок XXI століття відзначився стрімким розвитком процесів інтеграції та глобалізації між державами на різних рівнях і у різних сферах суспільної діяльності. Ці трансформаційні явища створили низку нових викликів, розв'язання яких має визначальне значення для стабільного та прогресивного розвитку як глобального співтовариства, так і окремо взятої країни, зокрема, України.

Сучасна Україна стикається з гострою проблемою гарантування державного суверенітету у зв'язку з окупацією території Автономної Республіки Крим та південно-східних регіонів країни. Ці обмеження суверенітету стали стимулом для пошуку нових правових механізмів для збереження та відновлення територіальної цілісності держави. Ці питання є частиною політичної функції держави, зокрема, її зовнішня діяльність спрямована на забезпечення державного суверенітету і територіальної цілісності, формування авторитетного іміджу країни на міжнародній арені,

підвищення її статусу у світових відносинах, підтримання світового порядку шляхом дотримання норм міжнародного права для уникнення глобальних конфліктів тощо.

Як соціальне явище, суверенітет переживає вплив глобалізації, проте він залишається ключовим аспектом характеристики держави та державної влади. Навіть при вступі до міжнародних або міждержавних об'єднань, таких як Європейський Союз, держава не втрачає свого суверенітету. Вона лише передає певні суверенні права для досягнення спільних економічних, екологічних та інших цілей, зберігаючи при цьому право здійснювати відповідні функції. Навіть із зростанням глобалізації, принцип міжнародного права залишається невід'ємною частиною державного суверенітету. Деякі держави можуть не визнавати його, проте Статут ООН прямо закріплює принцип суверенної рівності держав, який залишається незмінним, незважаючи на теорії про втрату значення державним суверенітетом [49, с. 4].

В рамках традиційного підходу, державний суверенітет можна визначити як історично обумовлену політико-юридичну характеристику національної держави, яка відображає її верховенство та рівень автономії у вирішенні внутрішніх справ і взаємовідносинах з іншими країнами [50, с. 71]. Суверенітет має внутрішню та зовнішню основні складові. Внутрішній аспект передбачає можливість держави розпоряджатися своєю територією та ресурсами, приймати закони та забезпечувати їх виконання. Зовнішній аспект пов'язаний з можливістю держави вести незалежну політику та встановлювати дипломатичні стосунки з іншими країнами. Важливо зазначити, що між цими двома аспектами суверенітету існує нерозривний зв'язок, оскільки зовнішня політика держави залежить від її внутрішніх умов.

Універсальність концепції державного суверенітету в межах Вестфальської системи полягала в тому, що державна влада переважала над

будь-якими іншими формами влади на визначеній території. Зберігаючи суверенітет, держава, як суб'єкт права, захищала своє суспільство і територію. Таким чином, суверенітет включав у себе принципи непорушності державної території, невтручання у внутрішні справи та недоторканності державних кордонів. Однак у сучасних міжнародних відносинах, під впливом глобалізації, ці принципи стали предметом перегляду і переосмислення.

Говорячи про зовнішній аспект суверенітету, важливо згадати погляди О. Джураєвої, яка стверджує, що «кожен суверенітет прагне до розширення своїх кордонів і може бути стриманий лише іншими суверенними силами, які пропорційні йому та прилеглі до його меж» [51, с. 27]. Державам важливо пам'ятати про свої геополітичні інтереси, оскільки сусідні країни можуть виявляти мілітаризм і агресивність. Тому навіть у епоху глобалізації закони геополітики залишаються актуальними.

Глобалізація - це неодмінна реальність нашого часу, яка визначає політичний, економічний, соціальний та культурний прогрес суспільства. Як постійний історичний процес, вона розвивається та діє з власними законами. Глобалізація впливає на всі аспекти життєдіяльності суспільства і формує загальні тенденції розвитку, що є закономірним наслідком попереднього історичного розвитку людства.

Глобалізація змінює саму концепцію цивілізації, оскільки загроза глобальної ядерної катастрофи, яка нависла над сучасним світом, вперше в історії ставить під питання саме виживання людства.

Крім того, вона демонструє зростаючі взаємозв'язки між людьми, загальні тенденції розвитку людства і, як універсальне явище, охоплює не тільки світову економіку, фінанси, засоби масової інформації, де вона найяскравіше проявляється, але й інші аспекти державного та суспільного життя [52, с. 6].

Л. Удовика наголошує на тому, що в умовах глобалізації національна держава виконує нову, принципову роль. Згідно з ним, оскільки глобалізація включає в себе дві суперечливі діалектичні тенденції - інтеграцію та децентралізацію, саме національна держава здатна зберегти деякий рівноважний стан, запобігаючи руйнівним наслідкам переваги однієї з цих тенденцій. Національні держави залишаються відповідальними за громадянина, перш за все, за його безпеку та благополуччя. Таким чином, держава продовжує виконувати свою головну політичну роль у сучасному світі [52, с. 178-179].

У контексті глобалізації відкриваються унікальні можливості для взаємного обміну культурними цінностями, покращення системи освіти, поширення інноваційних ідей у різних сферах науки, технологій та інформаційних засобів, а також для обміну науковими досягненнями між країнами. Проте позитивні аспекти глобалізації супроводжуються значними негативними процесами. Зокрема, загострюються проблеми національної безпеки України в ключових сферах через появу нових загроз та зростання рівня традиційних зовнішніх небезпек для національних інтересів. Найбільш тривожні фактори для нашої держави включають:

- безробіття та економічна криза, що призводять до загального зубожіння населення;
- постійні порушення прав і свобод людини та громадянина як всередині країни, так і за її межами;
- загроза глобальній безпеці через розповсюдження тероризму, наркотиків та міжнародної злочинності;
- неконтрольоване поширення зброї та наркотичних речовин;
- втрата етнокультурної та мовної самобутності націй;
- збільшення рівня організованої злочинності та корупції;

— легалізація доходів, отриманих шляхом злочинних дій і багато іншого.

Національні уряди стикаються з численними обмеженнями у виконанні своїх функцій через різноманітність політичних проблем, що виникають у внутрішньому житті держав. Ці проблеми охоплюють соціальні, політичні, етнічні, міграційні та інші аспекти. Багато з них не можуть бути вирішені без урахування думки міжнародної спільноти. Сьогодні здатність національних урядів забезпечити безпеку, добробут та стабільність своїм громадянам викликає сумніви. Частково це залежить від процесів та подій, що відбуваються за межами державних кордонів, особливо від подій у світовій економіці та діяльності міжнародних організацій [53].

Оскільки національні держави втрачають здатність забезпечувати колишній рівень безпеки, ефективність управління національними урядами знижується, а їхня здатність повноцінно контролювати власну територію стає сумнівною, ми спостерігаємо кризу лояльності, що виникає внаслідок взаємодії між державою та громадянином і його підзвітності державній владі. Деякі вчені навіть стверджують, що в майбутньому значення національно-державної приналежності зменшиться, особливо для тих, хто має подвійне громадянство або тісні зв'язки з кількома країнами [54, с. 193]. Таким чином, ослаблення зв'язків між громадянами та державою в умовах глобалізації спричиняє «розхитування» самої держави і відкриває можливості для формування нових соціальних структур, де зростає важливість субнаціональних та транснаціональних лояльностей та ідентичностей.

Зменшення громадянської лояльності, в тому числі через почуття, що суспільство перестає бачити у державі головну та незамінну форму соціальної організації, є проблемою, що поширюється. Наприклад, приблизно 34% громадян США не мають довіри до свого уряду. Зниження

довіри до влади зафіксовано також у 11 країнах Європи [55]. Хоча зараз неможливо точно передбачити, яким чином можна забезпечити відповідальність на глобальному рівні через відсутність загальноприйнятої світової системи, де всі особи мають однакові права, здається очевидним, що лояльність може бути спрямована не лише на націю та державу, а й на інші спільноти [53].

Важливою складовою ефективної діяльності нової спільноти та її інститутів, спрямованих на досягнення спільних цілей через формування спільної політики, є лояльність до них. Ця лояльність значною мірою залежить від їхньої здатності гарантувати громадянам добробут, безпеку та свободу, що вимагає більше зусиль, ніж у звичайних національних урядів. Створення такої лояльності у майбутньому відображає формування культури та демократії у світовому громадянському суспільстві. Виховання лояльності громадян різних країн до наднаціональних інститутів є складним і тривалим процесом, особливо на рівні особистої свідомості. Як зазначає Й. Фергюсон, лояльність формується по відношенню до спільнот або інститутів, які забезпечують матеріальні та психологічні вигоди для індивіда [56, с. 204].

Поміж цими негативними аспектами існує ще один потенційний ризик, який важливо враховувати - це «розмивання» національних кордонів. Це явище призводить до збільшення взаємозалежності між сучасними державами, що може підірвати їхній державний суверенітет та автономію [57, с. 25].

Протилежна сторона має іншу думку з цього приводу. У зв'язку з функціональною кризою національної держави теоретики глобалізації обґрунтовують доцільність об'єднання суверенітетів різних держав або делегування суверенітету на наднаціональний рівень управління. Вони вважають, що цьому сприяють численні чинники, зокрема зростання безпеки і стабільності, усунення загрози конфліктів, скорочення військових

витрат, а також активізація економічного і технологічного співробітництва. Функціоналіст Д. Мітрані зазначає, що зростання кількості і складності функцій влади призводить до перевантаження урядів технічними завданнями, які не мають політичного характеру. Ці функції мають бути передані компетентним фахівцям [58, с. 50]. Тому не завжди реальна національна зацікавленість у денаціоналізації — об'єднанні суверенітетів для вирішення національних проблем. Наприклад, країни-учасниці Євросоюзу вважають, що більше не можуть ефективно забезпечувати свої інтереси в межах традиційного суверенітету, який передбачає незалежну владу на власній території. Вони відмовляються від традиційних засад суверенітету на користь об'єднання своїх суверенітетів з метою створення нового, спільного суверенітету.

Проте такі «побоювання» можуть бути дещо перебільшеними, оскільки кожна національна держава, незалежно від рівня розвитку, володіє суверенітетом, який є результатом тривалого історичного становлення, а не лише продуктом міжнародного права. Все це вказує на необхідність створення глобальної системи, спрямованої на протидію цим викликам, що потребує об'єднання зусиль усіх держав для нейтралізації негативних наслідків глобалізаційних процесів.

Такі обставини підкреслюють значущість об'єднання внутрішньої та зовнішньої політики в єдину стратегічну сферу діяльності держави. Такий підхід є необхідним для ефективного захисту національних інтересів, протидії вказаним загрозам і належного функціонування системи національної безпеки [57, с. 25].

Важливо зауважити, що в умовах глобалізаційних процесів у науковій спільноті все частіше обговорюються концепції, які підкреслюють необхідність значного обмеження можливостей держави як у внутрішній, так і особливо у зовнішній сферах, а також доцільність обмеження суверенітету держави [59, с. 130].

Таку точку зору авторів варто розглядати критично, оскільки прогресивний розвиток міжнародного права у новому тисячолітті, зокрема виникнення галузі інтеграційного права, свідчить про те, що концепція суверенітету не лише зберігає свою актуальність, але й переживає період відродження та активного розвитку. Ці процеси пов'язані з глобалізацією та розвитком інтеграційних структур. Європейські інтеграційні процеси показали, що завдяки суверенітету можна зберегти принцип національної ідентичності, яка стала символом об'єднаної Європи.

У цьому контексті вибір стратегії розвитку країни набуває вирішального значення, оскільки в умовах глобалізації на передній план виходить питання збереження державного суверенітету. Захист національних інтересів, утвердження принципових позицій у міжнародних відносинах і відстоювання суверенітету вимагають значних зусиль з боку кожної держави в сучасний час.

У цьому контексті важливо вирішувати проблеми, такі як:

- дисбаланс в органах державної влади;
- недостатня реалізація конституційних, політичних, адміністративних та територіальних реформ;
- зростання правового вакууму;
- неузгодженість ключових державних рішень з точки зору національних інтересів, що має негативний вплив на безпеку країни.

Проте, національна держава залишається ключовим джерелом ідентичності для більшості громадян. За статистичними даними, більшість людей ідентифікують себе як громадяни своїх країн, а не як члени місцевих спільнот чи наднаціональних інститутів [60, с. 426]. У країнах, де політичні лідери мають легітимність, зменшення державного суверенітету підсилює вимоги громадян до збільшення державного контролю над зовнішніми справами, зокрема проведенням переговорів та вирішенням соціальних, екологічних та інших проблем. Це свідчить про те, що створення

глобального громадянського суспільства наразі є малоімовірним [60, р. 429].

Інститут політичної влади в сучасному суспільстві зосереджений у суверенній політичній одиниці, яка має найвищу юрисдикцію над визначеною територією. Ерозія державного суверенітету в цьому контексті не спричинила кардинальних змін. Глобалізація розмиває кордони національних держав, але не настільки істотно, як часто вважається. Втрата або зменшення автономії і суверенітету є наслідком зростаючої глобальної взаємозалежності та взаємозв'язку. Це проявляється у відкритті національних кордонів, нелегальній міграції, транснаціональному тероризмі, обмеженнях економічної політики міжнародними фінансовими установами та проблемах співіснування різних культур. Скорочення основних функцій держави є результатом свідомої відмови від частини суверенітету на користь наднаціональних інституцій, таких як ЄС [60, с. 437].

Сьогодні питання особистої безпеки та забезпечення стабільного і гідного рівня життя громадян стали особливо актуальними, тоді як військовий захист держави відійшов на другий план. У сучасному світі становлення та зміцнення державного суверенітету здійснюється не шляхом силового захоплення нових територій, а через пошук свого місця в міжнародній спільноті шляхом формування своєї зовнішньополітичної ідентичності.

Однак варто зазначити, що зміни у використанні сили як основного регулятора міждержавних відносин характерні не лише для країн Європейського Союзу. Їхній державний суверенітет більше не розглядається як гарантія міжнародної легітимності та суб'єктності, оскільки сучасна концепція суверенної держави-нації вже не базується на військовій могутності. Хоча ці держави потенційно можуть застосовувати військову силу для досягнення своїх цілей, вони не встановлюють правила

гри для міжнародного співтовариства. У Сполучених Штатах, навпаки, спостерігається інший підхід до зовнішньої політики. Р. Каган зазначає: «...якщо європейці вважають, що живуть у світі, де панують закони, норми і міжнародні угоди, ідеї, що політика на основі сили втрачає значення, американці, навпаки, вважають, що історія ще не завершилася і потрібно продовжувати застосовувати традиційні методи силової політики для нейтралізації загроз з боку Іраку, «Аль-Каїди», Північної Кореї та інших держав» [61, с. 194].

Незважаючи на різні підходи до використання сили в міжнародній практиці між країнами Європейського Союзу та США, слід зазначити, що більшість держав вже давно відмовилися від територіальної експансії як політичної мети. Замість цього вони зосереджуються на економічному та технологічному розвитку. Налагоджені та стабільні економічні відносини сьогодні є пріоритетом для кожної держави і стали невід'ємною частиною процесу глобалізації. Варто також зазначити, що економічна діяльність держави здійснюється не лише на її національній території, але й за її межами.

Економічна глобалізація та політична взаємозалежність у світовому суспільстві суттєво впливають на поведінку держав на міжнародній арені, змушуючи їх адаптуватися до сучасних глобальних тенденцій. Всі держави, незалежно від їхніх розмірів, території та потужності, стають вразливими перед технологічними та фінансовими змінами, а також інтеграцією національних економік у єдиний світовий ринок [62]. Глобалізація підкреслює значення державної ролі, водночас посилюючи політичні ресурси груп, які прагнуть обмежити державний вплив на ринок.

Проте в науковій літературі зустрічаються різноманітні погляди на цю проблему. Деякі дослідники стверджують, що держава все ще зберігає важливі політичні ресурси, що об'єктивно підсилює її значення як впливового актора. Вона залишається стійким економічним партнером,

регулятором економічного життя і зберігає або навіть розширює свої функції у зовнішній політиці, а також має вплив на недержавних акторів. Іншими словами, держава залишається активним учасником у виконанні своїх функцій, і важливо враховувати це, оцінюючи перспективи майбутнього [63].

У цьому контексті доречно згадати, що ключовою силою у процесі глобалізації, як і завжди в історії, є етноцентризм сильних держав [61]. Глобалізація сприяє реалізації інтересів провідних країн світу, збільшуючи їхні можливості та багатство. Висока економічна, культурна та політична потужність держави знижує її готовність передавати свій суверенітет наднаціональним структурам. Навпаки, держави з меншим міжнародним статусом частіше передають свої суверенні права міжнародним інститутам. Таким чином, у сучасній міжнародній системі спостерігається нерівномірна участь держав у процесах глобалізації, а також різні можливості щодо захисту свого суверенітету.

Державний суверенітет має характер виключного і невід'ємного права. Держава може реалізувати суверенітет лише в повному обсязі, оскільки він є неподільним, тобто, держава або має суверенітет, або ні. Як ресурс, суверенітет представляє собою набір привілеїв, якими держава користується самотійно. Таким чином, технічно державний суверенітет визначає свободу держави оперувати своїм суверенітетом як «кошиком» переваг. У сучасному світі суверенітет набуває нових значень і особливостей, оскільки відбувається трансформація як внутрішніх, так і зовнішніх його вимірів. Під впливом зростаючої взаємозалежності держав через економічні, соціальні, культурні, політичні та гуманітарні відносини руйнується структура важливих принципів, на основі яких довгий час співіснували різні суспільства і держави, що представляли собою територіально відокремлені одиниці.

1.4. Суверенітет сучасної держави як елемент міжнародно-правової системи

Середині ХХ століття характеризується інтенсивним розвитком держав у сфері мирної співпраці. Створення ООН, процес деколонізації та відмова від війни як способу вирішення конфліктів є яскравими прикладами цього прогресу. Держави, як основні суб'єкти міжнародних відносин, створюють систему міжнародного права, яка включає інститути, принципи та норми, реалізація яких є ключем до досягнення як глобальних, так і індивідуальних цілей. Однак, держави часто не дотримуються міжнародних норм, виправдовуючись своїм суверенітетом.

Ураховуючи той факт, що суверенітет виступає фундаментальним компонентом міжнародно-правової системи, що робить питання його визнання на глобальному рівні надзвичайно важливим. З розвитком державності концепція суверенітету зазнала трансформацій, перетворюючись з абстрактної категорії в конкретну, формально визначену та юридично закріплену.

Суверенітет першочергово належить державам як ключовим учасникам міжнародного права. Він ґрунтується на таких принципах, як суверенна рівність, територіальна недоторканість і невтручання у внутрішні справи кожної держави. Ці основи закріплені в юридично обов'язкових міжнародних документах і підкріплені міжнародним правом.

Однак визначення суверенітету не є стандартизованим у міжнародно-правових документах, тому не існує універсального підходу до його офіційного визначення в міжнародному праві. Різноманітність тлумачень суверенітету відображається в різних правових системах і може варіюватися залежно від підходів учених і практиків у галузі теорії держави та права, а також конституційного і міжнародного права різних країн.

Такі розбіжності у розумінні суверенітету та його значення для статусу суверенних держав стали предметом інтенсивних дискусій, зокрема, у міжнародному праві.

При цьому у сучасному міжнародному праві принцип самовизначення визнаний всесвітньо. Його розглядають як завершений після розпаду колоніальних імперій. Однак події, такі як визнання незалежності Косово та процеси розпаду держав, свідчать про те, що багато народів продовжують боротися за самовизначення. Оскільки міжнародне співтовариство встановлює вимоги до суверенітету держав і кваліфікує їх як суверенні, юридично визнана незалежність дає державі право реалізувати свої суверенні права, такі як установча влада, територіальне верховенство, встановлення власного законодавства та інші [64].

Це свідчить про те, що суверенітет універсальний і постійний феномен, який дозволяє державам захищати свої національні інтереси та приймати рішення у межах міжнародного права [65]. Без суверенітету держава втрачає можливість впливати на світові події і реалізувати свої інтереси. Ефективна влада є ключовим елементом для збереження суверенітету і функціонування держави. Втручання в цей механізм становить загрозу суверенітету держави.

Міжнародне право установлює обмеження на використання власного суверенітету, і порушення цих меж може призвести до порушення суверенітету інших держав. Це може мати наслідком міжнародно-правову відповідальність.

Суверенітет визнається основним принципом усієї міжнародно-правової системи, яка існує на основі існування держав, і забезпечує гарантії державного суверенітету, не обмежуючи його [66]. За словами Р. Б. Хорольського, «суверенітет держави виступає як одна з ключових умов існування сучасного міжнародного права, оскільки розвиток міжнародного права співпадає з концепцією політичної суверенності» [67, с. 18]. Принцип

суверенітету в міжнародному праві залишається невід'ємною юридичною та політичною основою для успішного міждержавного взаємодії.

Суверенітет для держави є таким же необхідним, як життя для людини. Проте, суверенітет не є абсолютним. Навіть наймогутніша держава обмежена самим фактом існування інших, більш потужних держав, а також загальним міжнародним порядком.

Суверенітет сучасної держави в міжнародних відносинах можна охарактеризувати, як реальна незалежність держави, межі якої визначаються загальновизнаними нормами міжнародного права.

Взагалі, суверенітет сучасної держави являє собою здатність держави здійснювати верховну владу і контроль над своєю територією, населенням та ресурсами, незалежно від зовнішнього втручання, з одночасним дотриманням міжнародних зобов'язань та участю в глобальних процесах. Він включає як традиційні елементи автономії та незалежності, так і здатність держави адаптуватися до змін у міжнародному середовищі та інтегруватися в наднаціональні структури.

Таким чином, суверенітет сучасної держави є складною та багатогранною концепцією, яка включає традиційні елементи державної автономії та незалежності, але також враховує нові можливості, зумовлені глобалізацією, технологічним прогресом та міжнародними зобов'язаннями.

Г. Елінек стверджує, що суверенітет є незмінною властивістю, яка не підлягає ні збільшенню, ні зменшенню [68]. Видно, що державний суверенітет має як міжнародно-правові, так і внутрішні аспекти. Проте з часом під впливом міжнародного права концепція суверенітету поступово зсувається від внутрішніх до зовнішніх аспектів.

Державний суверенітет утворює основу виключного верховенства державної влади, гарантуючи її незалежність від підпорядкування будь-якій іншій державі. Цей суверенітет може виникати або зникати через добровільні зміни у статусі незалежних держав як цілісних соціальних

організмів. Він ґрунтується на принципі правової рівності між незалежними державами і є краєвидом сучасного міжнародного права.

В аналізі літератури з проблем державного суверенітету відзначається, що це питання традиційно розглядається у контексті принципів міжнародного права, які впливають з концепції суверенітету. До цих принципів належать: суверенна рівність держав, невтручання у внутрішні справи держав, відсутність застосування сили чи погрози силою у міжнародних відносинах, мирне врегулювання міжнародних спорів, територіальна цілісність держав та недоторканість їх кордонів.

Існує певна термінологічна неоднозначність стосовно назви принципу в міжнародному праві: деякі вчені використовують термін «принцип суверенітету», тоді як інші використовують термін «принцип поваги до державного суверенітету». О. П. Москаленко, відомий український вчений, вказує, що принцип суверенітету, який витікає з звичаєвого міжнародного права, є не лише принципом Статуту ООН, але й основним принципом міжнародного права [69, с. 127].

Принцип поваги до державного суверенітету є фундаментальним для всієї системи міжнародного права. Державний суверенітет наділяє держави – основні суб'єкти міжнародного права – юридичною рівністю. Повага до державного суверенітету є обов'язковою для всіх учасників міжнародного правового співтовариства. Держави зобов'язані поважати суверенітет інших учасників міжнародних відносин, що означає невтручання у їхнє право здійснювати законодавчу, виконавчу, адміністративну і судову владу на власній території без зовнішнього впливу, а також самостійне формування своєї зовнішньої політики [70, с. 5-6].

Згідно з принципом поваги до державного суверенітету, суб'єкти міжнародного права зобов'язані утримуватися від прямого втручання, підривної діяльності і будь-яких форм непрямого впливу на внутрішні або зовнішні справи будь-якої держави. Це нормативне обмеження визначено в

численних міжнародно-правових актах ООН, таких як Декларація «Про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав, захист їхньої незалежності та суверенітету» 1965 року [71], Декларація «Про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами» відповідно до Статуту ООН 1970 року [72], Декларація «Про недопущення інтервенції та втручання у внутрішні справи держав» 1981 року [73], Декларація «Про посилення ефективності принципу відмови від погрози силою або її застосування в міжнародних відносинах» 1987 року [74] та інші.

При систематизації міжнародно-правової концепції державного суверенітету, основні її складові можна виділити наступним чином:

- по-перше, суверенна держава – це суб’єкт міжнародного права;
- по-друге, вона не перебуває під контролем жодної іншої держави;
- по-третє, вона фактично продемонструвала свою здатність існувати як суб’єкт міжнародних відносин.

Кельзен, у своїй відомій праці [75, pp. 49–52], розглядає суверенітет як загальну категорію, до складу якої входять такі повноваження і права:

- Право розпоряджатися владою над всіма особами, що знаходяться на території держави, вважається «квінтесенцією суверенітету», за словами вченого.
- Право вільно розпоряджатися та контролювати територією, яка знаходиться під юрисдикцією держави, і здійснювати всі необхідні заходи щодо її населення, є сутнісним аспектом суверенітету цієї держави.
- Право на гарантію невторгнення жодної держави на територію іншої держави.
- Право на недоторканість від юрисдикції іноземних судів за дії, здійснювані в межах суверенітету іншої держави, а також право на

виключення заходів, спрямованих на використання публічної власності чи активів у зв'язку з виконанням цією державою публічних функцій, є важливим аспектом суверенітету.

— Право на імунітет для представників держави, які діють у межах своєї компетенції.

— Право на повагу до життя та майна осіб, які представляють державу за її межами.

Отже, зовнішній аспект суверенітету визначається як незалежність від інших суб'єктів міжнародного права. Внутрішній аспект, у свою чергу, передбачає територіальне верховенство — право держави здійснювати свою владу в межах своїх кордонів.

Суверенна рівність - це термін, який випливає з концепції «суверенітету». Принцип суверенної рівності передбачає наступне:

— Усі держави є юридично рівними.

— Кожна держава має права, які випливають із повного суверенітету.

— Кожна держава повинна поважати правосуб'єктність інших держав.

— Територіальна цілісність і політична незалежність держав є недоторканими.

— Кожна держава має право вільно обирати і розвивати свої політичні, соціальні, економічні та культурні системи. Водночас вона зобов'язана повністю і добросовісно виконувати свої міжнародні зобов'язання та підтримувати мирні відносини з іншими державами [72].

Суверенна рівність між державами є важливим аспектом їхньої міжнародної правосуб'єктності і випливає з визнання суверенітету як ключової характеристики всіх держав [76]. Видатний вчений Г. Кельзен у своїх дослідженнях зазначав, що принцип суверенної рівності ґрунтується

на двох взаємопов'язаних правових принципах: повазі до суверенітету всіх держав і їхній рівноправності у міжнародних відносинах [75].

Оскільки територія є одним з важливих складових елементів державного суверенітету, поняття «суверенітет» часто сполучається з терміном «територіальна цілісність» у різних міжнародно-правових актах. М. Шоу підкреслює, що ідея територіального суверенітету нерозривно пов'язана з владою, яку держава здійснює на своїй території. У міжнародному праві територія та суверенітет взаємопов'язані, оскільки територія є географічним простором, на якому здійснюються суверенні права [77, с. 61–69]. Територіальний суверенітет є правовим принципом, що відображає явище територіальності та сприяє утвердженню принципу територіальної цілісності [78, с. 96–99]. У цьому контексті важливо згадати позицію Міжнародного суду ООН у справі Corfu Channel 1949 року, де Суд підтвердив, що незастосування сили також включає заборону порушення територіального суверенітету держави, що є, за словами Суду, «суттєвим принципом міжнародних відносин» [79, с. 127].

Принцип територіальної цілісності відіграє важливу роль у забезпеченні державного суверенітету, оскільки територія є ключовим елементом будь-якої держави і визначає її суверенітет. Відповідно до частини 4 статті 2 Статуту ООН, «Держави-члени мають утримуватися в своїх міжнародних відносинах від загрози силою або використання сили проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої держави...» [80]. Це підкреслює важливість збереження політичної самостійності та територіальної цілісності кожної держави як складника її суверенітету.

Суть принципу територіальної цілісності полягає в визнанні права держав на недоторканість їхніх територій як ключового атрибуту суверенітету, що передбачає повне здійснення всіх державних прав в межах встановлених кордонів. Цей аспект підкреслив Л. Оппенгейм, стверджуючи,

що заборона втручання у внутрішні справи держави є прямим наслідком її права на суверенітет, територіальну цілісність та політичну незалежність [81]. У Заключному акті Наради з безпеки і співробітництва в Європі (1975 р.) зазначено, що «держави-учасниці поважатимуть суверенну рівність та унікальність одна одної, а також всі права, що стосуються їх суверенітету й обумовлені ним, включаючи право на юридичну рівність, територіальну цілісність, свободу і політичну незалежність» (ст. 2) [82].

У Декларації ООН «Про принципи міжнародного права» 1970 року викладено обов'язки держав щодо збереження територіальної цілісності [72]. Вона закликає держави утримуватися від загрози силою або використання сили проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої іншої держави, а також уникає застосування таких методів для вирішення міжнародних конфліктів. Вона також зобов'язує держави утримуватися від будь-якої форми тиску, спрямованого на політичну незалежність чи територіальну цілісність інших держав, а також від спроб руйнування національної єдності та територіальної цілісності держав. Важливо відзначити, що Декларація містить застереження щодо принципу рівноправності та самовизначення народів, наголошуючи на неприйнятності будь-яких дій, спрямованих на розчленування або руйнування територіальної цілісності чи політичної єдності держав.

У міжнародному кримінальному праві найважчим порушенням державного суверенітету вважається злочин агресії. В Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 3314 (XXIX) «Про визначення агресії» (1974 р.) чітко визначено, що агресією є використання збройної сили державою проти суверенітету, територіальної цілісності або політичної незалежності іншої держави, або будь-які інші дії, що несумісні зі Статутом ООН [83].

Як відзначив професор О. В. Задорожній, військова агресія Росії проти України та супутні дії відповідають усім критеріям системних порушень

основних зобов'язань держав у контексті принципу суверенної рівності, як визначено міжнародно-правовими нормами у цій сфері:

— Росія порушує свій обов'язок поважати правосуб'єктність інших держав, їх територіальну цілісність та політичну незалежність. Її військова агресія, окупація та анексія Криму спрямовані на руйнування правосуб'єктності, політичної незалежності та територіальної цілісності України.

— Росія порушує обов'язок жити у мирі з іншими державами, застосовуючи неправомірну силу проти України.

— Росія порушує обов'язок не перешкоджати державі в реалізації її суверенних прав, зокрема в праві вільно обирати та розвивати свої політичні, соціальні, економічні та культурні системи, ухвалювати закони та адміністративні правила.

Росія, вдаючись до військової агресії, анексії Кримського півострова та ряду інших дій, таких як «торгівельна війна», «газова війна» і протидія європейській та євроатлантичній інтеграції України, порушує обов'язки, передбачені принципом суверенної рівності. Ці обов'язки включають повагу до правосуб'єктності інших держав, їхньої територіальної цілісності та політичної незалежності, а також утримання від застосування сили та тиску при реалізації суверенних прав.

Окупація та анексія Криму, а також окупація частин Запорізької, Херсонської, Донецької та Луганської областей порушують право України на суверенітет, політичну незалежність, територіальну цілісність, національну єдність та безпеку. Ці дії також ставлять під загрозу право України самостійно виконувати свої внутрішні функції та контролювати природні ресурси без зовнішнього втручання чи загроз [84, с. 362].

Вчені Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України у своїй науковій доповіді вказали, що Російська Федерація порушила Будапештський меморандум і принципи міжнародного права, виступаючи

як держава-агресор, що підтримує сепаратизм та тероризм. Вони також відзначили, що Росія нехтує принципами суверенітету незалежних держав та недоторканності міжнародно визнаних кордонів, тим самим порушуючи світовий порядок [85, с. 66].

У цьому ж контексті доцільно згадати слова М. Вуда, що «оскарження суверенітету держави над певною територією не дає іншій державі право вживати силу для «відновлення» або «встановлення» власного суверенітету над цією територією; такі дії є грубим порушенням принципу територіальної цілісності держави, який передбачає право на контроль над спірною територією. Використання сили не може бути прийнятним засобом вирішення міжнародних конфліктів, зокрема, територіальних» [86, с. 137].

У своїй Резолюції від 1 липня 2014 року під назвою «Очевидне, грубе та не виправлене порушення Гельсінських принципів Російською Федерацією» Парламентська Асамблея ОБСЄ заявила про «очевидне, грубе і не виправлене порушення гельсінських принципів Російською Федерацією щодо України, включаючи порушення її суверенітету і територіальної цілісності. Також наголошується на різних формах примусу, спрямованих на обмеження суверенітету України та її прав без будь-яких підстав або причин» (п. 12) [87].

9 квітня 2014 року Парламентська Асамблея Ради Європи ухвалила Резолюцію № 1988 «Розвиток останніх подій в Україні: загроза функціонуванню демократичних інститутів» [88], в якій підтверджується підтримка «незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України». 27 березня 2014 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію № 68/262 «Територіальна цілісність України» [89], в якій підтверджується визнання суверенітету, політичної незалежності, єдності та територіальної цілісності України в її міжнародно визнаних кордонах. Рада Безпеки ООН у своїй Резолюції щодо «Мінських угод» № 2202 від 17 лютого 2015 р. [90] підтвердила повну повагу до суверенітету, незалежності

та територіальної цілісності України. У жовтні 2016 року Третій комітет Генеральної Асамблеї ООН ухвалив Резолюцію під назвою «Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна)» [91], в якій засуджується окупація Криму та підтверджується невизнання його анексії.

1.5. Суверенітет сучасної держави: виклики та небезпеки глобалізації

У сучасному світі поняття суверенітету держави піддається змінам у зв'язку з різноманітними загрозами безпеці. Саме ці зміни, в основному, виникають внаслідок розмаїття транснаціональних загроз та екстериторіальних втручань у внутрішні справи країн.

Одним із основних викликів для суверенітету держав є тероризм. Терористичні організації, оперуючи у транснаціональному середовищі, часто надають перевагу проведенню своїх операцій в межах суверенних територій інших країн. Це ставить під загрозу внутрішню стабільність і суверенітет держави, що є об'єктом нападу.

Більшість визначень «тероризму» пояснюють як використання насилля або загрози з метою викликати паніку, ослабити державу та спричинити політичні зміни на користь певної сторони в суспільстві [92, с. 148]. Глибокий аналіз механізмів тероризму, його технологій та співвідношення з державними структурами підтверджує таке визначення. «Терор» та «тероризм» є тактикою політичної боротьби, що передбачає систематичне використання ідеологічно мотивованого насилля, включаючи вбивства, диверсії, саботаж, крадіжки та інші дії, що становлять загрозу для життя та безпеки людей.

Американські дослідники Алекс Шмідт і Альберт Джонгмен проаналізували 109 визначень тероризму і виявили, що більшість з них включають такі складові: «використання насильства або сили» (83,5%),

«політична мотивація» (65%), «створення атмосфери страху і паніки» (51%), «загроза» (47%), «психологічний ефект або очікувана реакція» (41,5%), «наси́льство проти невинних осіб або майна для змусу інших до певної поведінки» (37,5%), «організована, систематична діяльність» (32%), «бойові методи, стратегії, тактики» (30,5%), «порушення прийнятих норм і правил без гуманітарних обмежень» (30%), «примус, вимагання» (28%), «публічний характер» (21,5%), «випадковий характер, безжалісність» (21%), «цивільні особи як жертви» (17,5%), «інструменти інтимідації» (17%), «невинні жертви» (15,5%), «злочинна група, рух, організація» (14%), «символічна демонстрація» (13,5%), «неочікуване насильство» (9%), «підпільна діяльність» (9%) та інші. [93, pp. 5-6].

В українській кримінальній науці широке поширення знайшов підхід, висунутий В. П. Ємельяновим, який передбачає розгляд тероризму у трьох контекстах: 1) вузькому (власному); 2) широкому; 3) найбільш широкому [94, с. 7]. Так, тероризм у вузькому розумінні збігається з терміном «терористичний акт», за яким передбачена кримінальна відповідальність згідно зі статтею 258 Кримінального кодексу України [95]. Тероризм у широкому розумінні охоплює не лише тероризм у вузькому сенсі, а й всі інші злочини з терористичним спрямуванням. До цієї категорії злочинів входять, крім терористичних актів, також інші дії, як-то захоплення заручників, викрадення людей, захоплення будівель, споруд, водних чи повітряних суден, залізничних вагонів та інші, якщо вони здійснюються публічно з метою налякати населення для впливу на прийняття або відмову від прийняття певного рішення [94, с. 10]. Таким чином, у широкому розумінні тероризм визначається як вчинення або загроза вчинення суспільно небезпечних дій, що посягають на громадську безпеку та спрямовані на створення атмосфери страху, неспокою та пригніченості для впливу на прийняття або відмову від прийняття певного рішення.

Центральною метою тероризму, будь то загальна, стратегічна або кінцева, є досягнення певних політичних, релігійних або соціальних змін. Ця мета формується ідеологією терористів, яка публічно оголошується як конкретна вимога, визначає суб'єктів впливу та потенційних учасників терористичних актів. Варто відзначити одну ключову рису загальної мети терористичної діяльності: ця мета має незаконний характер і у свідомості терористів вважається недосяжною іншими засобами, окрім застосування насильства для створення напруги серед населення та влади. Найбільш поширеними цілями тероризму є, наприклад, зміна політичного режиму, приход до влади конкретних політичних сил, відокремлення частини території для створення нової незалежної держави або приєднання до іншої, отримання широкої автономії, свержнення світських режимів у ісламських країнах, припинення збройних конфліктів, звільнення певних категорій ув'язнених тощо. У деяких випадках мета терористичної діяльності може залишатися прихованою, і терористи висувають «побічні» цілі, спрямовані на мобілізацію підтримки серед певних верств населення, створення позитивного іміджу або сприяння досягненню реальної мети.

Щодо інтермедійних цілей тероризму, вони визначають конкретні прояви цієї форми насильства. Згідно зі статтею 258 Кримінального кодексу України, терористичний акт може бути здійснений з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, впливу на прийняття рішень органами державної влади чи місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи інших поглядів винного [95]. Таким чином, якщо головна мета терористичної діяльності визначає її спрямованість, то інтермедійні цілі конкретизують засоби досягнення цієї мети.

Терористична діяльність включає в себе застосування екстремального насильства або загрозу його застосування. Ця форма насильства може приймати різні форми, що є самостійними кримінальними діями. Однак тероризм відрізняється своїми особливостями. Відмінною рисою є те, що в терористичних актах загальнодоступне насильство застосовується проти невинних осіб або майна, а психологічний вплив, спрямований на зміну поведінки у середовищі страху, орієнтований на осіб, чия реакція може вплинути на досягнення терористичних цілей [94, с. 10].

Така непряма стратегія впливу в англійській мові відома як «victim-target differentiation». Хоча вона може бути використана у загальній кримінальній практиці (наприклад, організована група пошкоджує один магазин як попередження для інших власників, щоб змусити їх платити гроші), це відбувається рідко, оскільки прямий вплив на суб'єкта, якщо це можливо, є набагато ефективнішим [96]. Таким чином, ця стратегія переважно характерна для терористичної діяльності.

Характеристики «victim-target differentiation» визначають інші аспекти тероризму як засобу досягнення цілей. Наприклад, терористичні акти спричиняють атмосферу страху, жаху та напруження, спрямовану на населення або конкретні групи. Цей ефект виникає через загальну небезпеку терористичних дій (чим суворіше насильство та його наслідки, тим сильніший психологічний вплив на третіх осіб), вибір жертв без розрізнення, а також через несподіваність та непередбачуваність насильства.

Також важливим є публічний характер терористичних актів. Вони спрямовані на виклик широкого суспільного резонансу, що сприяє поширенню страху. Є переконання, що тероризм з'явився разом із засобами масової інформації і фактично неможливий без них. Громадськість також є ще однією характеристикою тероризму: за вчинені акти насильства завжди

хтось бере на себе відповідальність, оскільки вони є засобом досягнення мети, а не самоціллю.

Характерною рисою сучасного тероризму є його взаємозв'язок з організованою злочинністю. Ця зв'язаність проявляється у високому рівні організаційності терористичної діяльності. Підготовка та планування терористичних актів потребує детальної координації, що можливо лише за умови певної організаційної структури. Хоча іноді терористичні акти можуть бути вчинені окремими особами, ці події в останні роки набувають випадкового характеру. Таким чином, сучасний тероризм в основному має організований характер.

Терористичні організації проявляють певний інтерес до організованої злочинності через її фінансові можливості та здатність «заробляти гроші». Тероризм є вкрай витратним видом злочинної діяльності. Він майже не може існувати без значних фінансових ресурсів, які використовуються для оплати найманих бойовиків, проведення підготовки, закупівлі зброї, організації транспорту тощо. У ситуації зі зменшенням підтримки з боку деяких країн, терористичні організації змушені звертатися до кримінального бізнесу (торгівля наркотиками, зброєю, вибухівками, людьми, людськими органами тощо). Таким чином, наріжним аспектом їх діяльності стає кримінальний бізнес. Останні дослідження виявили навіть транснаціональні зв'язки терористичної злочинності [98].

Ще однією відмінною рисою терористичної діяльності є її озброєний та прихований характер. Під час вчинення терористичних актів важливою є висока ступінь прихованості, що забезпечує ефективну роботу терористичних організацій. Терористи відрізняються своєю високою озброєністю та технічними здібностями. У їхній діяльності можуть використовуватися передові наукові досягнення та сучасні технології, включаючи кібертероризм.

Іншою важливою рисою сучасного тероризму є широке використання засобів масової інформації. Терористи надалі активно користуються легальними медіа для поширення інформації про свої дії, накладають вимоги на владні структури тощо. Багато терористичних організацій створюють власні засоби масової інформації на контрольованих територіях (радіостанції, телеканали, газети), щоб поширювати свою ідеологію та залучати населення до своїх дій [99, с. 383]. Крім того, засоби масової інформації впливають на вибір цілей терористичних актів і забезпечують терористам докладну інформацію [100, с. 10-11]. Інтернет-ресурси, такі як форуми, блоги, соціальні мережі, також широко використовуються терористами для пошуку союзників та рекрутування найманців.

Перехід суспільства до інформаційної епохи відзначається тим, що більшість геополітичних процесів і відносин між державами, народами, окремими інституціями та людьми відбувається в інформаційному середовищі. У світі, де наявність ядерної зброї може загрожувати не лише людству, але й екологічному балансу планети, міжнародна геополітична конкуренція - чи то дипломатична, політична, економічна або військова - все більше переходить до інформаційного простору. Впливаючи на громадську думку, владні структури, вище керівництво та національні лідери намагаються здобути перевагу та захистити свої національні інтереси. Зростаюче значення інформаційних технологій стає ключовим фактором в міжнародній боротьбі, що сприяє розвитку гібридних конфліктів. Рівень володіння інформаційно-комунікативними технологіями стає визначальним для розвитку будь-якої держави, а розуміння інформації як ефективного засобу впливу закріплене у стратегіях національної безпеки провідних країн.

З настанням постіндустріальної ери вплив інформаційних факторів на хід військових та політичних подій у світі стає все більш суттєвим. Глобальний інформаційний простір перетворюється на головну арену

міжособистісних, групових та міжнародних взаємозв'язків і стає головним полем змагання за інформаційний суверенітет, за краще геополітичне положення країни у світовому інформаційному суспільстві. Як зазначає О. Левантович: «У сучасному світі карта переповнена гібридними конфліктами, які охоплюють як невеликі спори, так і масштабні війни, що вимагає розробки асиметричних та гібридних стратегій. Система безпеки, створена міжнародним правом після 1945 року, не в змозі ефективно відповісти на нові виклики» [101, с. 53].

У сучасних умовах поняття «мир» та «війна» переплелися у віртуальному просторі, породивши небезпечне явище «гібридної війни», яка, на думку В. Богдановича, Б. Воровича та Є. Марко, може вразити мільйони людей за дуже короткий час. У віртуальному світі відстані, кордони та інші перешкоди миру втрачають свій сенс, тому інформаційна зброя стає найсильнішою зброєю ХХІ століття, що спрямована як на окремих осіб, так і на всю людську цивілізацію в цілому. Поняття миру стає недостатньо стійким та нечітким, оскільки військові дії та події тепер також перенесені у віртуальний простір, де відбуваються сутички за контроль над масовими масами та їх свідомістю. Основною зброєю у цій війні виступають інформаційні та комунікаційні технології» [102, с. 45–46].

Різні підходи до визначення сутності та мети гібридної війни в глобальному інформаційному просторі вже отримали назву «інформаційна війна». Сучасні дослідники розглядають це поняття з різних позицій, враховуючи:

1. Керування інформаційним простором з метою отримання економічних, політичних та дипломатичних вигод [103, с. 39].
2. Домінування через комп'ютеризацію військової техніки та формування мережевої організації збройних сил у ході спеціальних військових операцій [104, с. 46].

3. Широкомасштабна інформаційна боротьба з використанням різних методів впливу на масову свідомість та систему державного управління противників [105, с. 7].

4. Найефективніший засіб політичного протистояння, який не вимагає людських жертв та великих матеріальних витрат і є швидшим і більш прихованим способом досягнення політичних цілей [106, с. 64].

Отже, можна зробити висновок, що гібридна війна представляє нову радикальну форму геополітичних та внутрішньополітичних конфліктів, характеризується латентністю та асиметричністю. Це універсальний метод забезпечення інтересів учасників інформаційної війни, де головними інструментами є інформація, мережа Інтернет і засоби масової комунікації. Ці засоби спрямовані на зміну суспільної свідомості, базових цінностей та політичних орієнтацій громадян, політичної еліти та вищого керівництва протилежної держави з метою досягнення її інформаційного контролю.

Оскільки кожен процес або явище у системному контексті має свої суб'єкти й об'єкти, визначимо останніх для інформаційної війни як ключову складову гібридної війни. Так, до основних суб'єктів інформаційної війни слід віднести:

1. держави та їхні інституції (серед головних гравців у цьому полі - Сполучені Штати Америки, Китай);
2. міждержавні утворення, військово-політичні й оборонні союзи;
3. транснаціональні медіа-корпорації та фінансово-промислові корпорації;
4. віртуальні соціальні спільноти та соціальні мережі, наприклад, Facebook;
5. засоби масової інформації та комунікацій (супутникові, інтернет-та ефірні телеканали, традиційні газети та журнали, інтернет-видання);

6. лідері суспільних думок, виразники національних цінностей і менталітету нації;

7. спецслужби та спецпідрозділи системи національної оборони та безпеки;

8. агенти впливу - громадяни певної держави, їхні організації, рухи та партії, які здійснюють інформаційні операції на користь іноземної держави на основі ідеологічного або фінансового співробітництва;

9. недержавні радикальні, екстремістські, фундаменталістські, терористичні та інші організації і формування з ідеологічною та релігійною радикальністю.

Зазвичай гібридну війну пов'язують насамперед із проведенням інформаційно-психологічних операцій і використанням різних видів інформаційної та психологічної зброї. Зокрема, С. Запорожець підкреслює, що «головна роль у гібридній війні припадає на інформаційно-психологічний та економічний вплив на противника. Використання непрямих асиметричних заходів і методів ведення війни дозволяє позбавити противника фактичного суверенітету без захоплення території держави за допомогою військової сили» [107, с. 21].

Важливо визначити основні загрози інформаційному суверенітету держави та процесам демократичного державоутворення, які несе у собі інформаційна зброя. Згідно з О. Барни, однією з таких загроз національній безпеці є «відсутність державної ідеології, загальних цінностей розвитку суспільства, чіткої соціально-економічної політики, глибоке майнове розшарування суспільства, що призводить до політичної поляризації з погляду на майбутні перспективи розвитку Української держави та стимулює споживацьку мотивацію політичної поведінки громадян» [108, с. 371].

Розкриваючи загрози національній безпеці України в інформаційній сфері, У. Ільницька вказує на наступне:- порушення свободи слова та обмеження доступу до інформації;

- спотворення, блокування, замовчування, приховане та однобічне представлення інформації;

- незаконне поширення інформації;

- розповсюдження дезінформації;

- інформаційна агресія з боку інших країн та руйнівне проникнення в національний інформаційний простір;

- виникнення та функціонування невідконтрольованих державі інформаційних потоків;

- поширення культури насильства та жорстокості через засоби масової інформації;

- повільне інтегрування України у світовий інформаційний простір;

- неузгодженість державної інформаційної політики та відсутність необхідної інфраструктури в інформаційній сфері;

- розміщення дезінформації в Інтернеті [109, с. 30].

У гібридній війні проти України активно використовуються всі ці та інші проблеми нашої країни. Навіть не зважаючи на відкриту гібридну війну РФ проти України, включаючи анексію Криму та агресію на Донбасі, відомий західний експерт безпекового сектору, Бред Перрі, наголошує, що саме інформаційні операції виявляються найбільш ефективними. За його словами, «завдяки активній та тривалій проросійській пропаганді серед населення Південно-Східних регіонів України, контроль над ескалацією ситуації був досягнутий. Це спричинило заглиблення уявлень населення щодо відповідного наративу та формування проросійської ініціативної

більшості, що послужило основою для консолідації сепаратистських рухів та підтримки збройних формувань» [110].

У статті «Російська Федерація та соціальні медіа в Криму: зброя інформаційної війни» таку тезу підтримує інший американський аналітик, Джек Холловей, який стверджує, що російський уряд витратив 19 мільйонів доларів на фінансування діяльності 600 спеціально найнятих контент-постачальників для Facebook, Vkontakte і Odnoklassniki. Їхня робота полягала у публікації статей та коментарів з метою впливу на українську та міжнародну громадську думку, щоб сформувати враження про підтримку анексії кримського півострова, дискредитувати місцеву опозицію та розповсюджувати чутки та почуття страху й ненависті. Цей контент репостився 5 тисяч разів протягом одного дня. Крім того, російські війська на Криму створювали інформаційний вакуум шляхом блокування урядових сайтів та здійснювали кібератаки на сайти ЗМІ. В результаті цих заходів Росія здобула значні переваги в інформаційному просторі, що допомогло спростити процес анексії півострова. Таким чином, анексія Криму виявилася полігоном для інформаційних операцій проти національної інформаційної безпеки та продемонструвала, що соціальні мережі є ефективним інструментом управління суспільством [111].

Як вже було зазначено, принцип суверенної рівності держав закріплений у статуті ООН (пункт 1 статті 2), який стверджує, що Організація Об'єднаних Націй ґрунтується на принципі суверенної рівності всіх її членів. Міжнародне право традиційно визнавало кордони суверенних держав, в межах яких все підпорядковувалося їхній юрисдикції. З принципу суверенітету також випливає принцип невтручання, що зобов'язує інших суб'єктів утримуватися від втручання у внутрішні справи держави без її згоди. Повага до суверенітету і принципу невтручання залишаються ключовими у міжнародному співтоваристві, сприяючи мирному співіснуванню різних держав у світі.

Зрозуміло, що абсолютного суверенітету не існує. Держави можуть відмовитися від частини свого суверенітету шляхом укладання угод або прийняття відповідних законів, навіть на двосторонньому рівні [112, с. 138]. Сучасні приклади включають принцип екстериторіальності дипломатичних представництв іноземних держав, виконання рішень Європейського Суду з прав людини кількома країнами на скарги їхніх громадян, а також вплив глобальних медіа, таких як радіо, телебачення та Інтернет, які практично втручаються у внутрішні справи держав без їхнього дозволу, що свідчить про зростання загальної глобалізації.

Спірні аспекти, що стосуються порушення прав людини та грубого порушення їх у багатьох країнах, таких як Руанда, Судан, Демократична Республіка Конго, Чад, змушують задуматися над тим, чи може держава вважатися суверенною, коли її уряд не лише не здійснює свої обов'язки щодо захисту своїх громадян, але й виявляється безсильним у цьому [113, с. 99-106]. У таких ситуаціях гуманітарне право — право на втручання для захисту прав людини — набуває значення. Це означає, що виникає концепція втручання інших сторін незалежно від волі самої держави.

Існують два методи обмеження суверенітету: добровільний і примусовий. Добровільне обмеження суверенітету відбувається, коли кілька держав створюють нову політичну спільноту або об'єднуються в союз, відмовляючись від певних прав на користь наднаціональних органів влади. Європейські країни заходять найдалі в цьому напрямку, створюючи систему взаємного втручання у внутрішні справи одна одної. Європейський Союз відмовився від чіткого розмежування внутрішньої та зовнішньої політики, і відносини між його членами базуються на добровільному обмеженні суверенітету і можливості зовнішнього втручання у разі порушення угод.

Примусове обмеження суверенітету виникає, коли одна держава застосовує силу для втручання у внутрішні справи іншої країни з метою

вирішення її внутрішніх конфліктів. Це втручання здійснюється без згоди цієї держави і без санкції міжнародного співтовариства [112, с. 139]. Примусове обмеження суверенітету є тимчасовим заходом і продовжується до вирішення внутрішніх конфліктів або виведення іноземних військ з території держави з інших причин. Використання принципів примусового обмеження суверенітету може включати елементи наднаціональності, аналогічні тим, що використовуються спеціалізованими установами, такими як ООН і Соціальна та економічна рада Об'єднаних Націй (ECOSOC), що координує міжнародну діяльність у відповідних сферах.

Застосування сили в міжнародній політиці стає все більш складним. Зростає підтримка перегляду положень статуту ООН, який забороняє втручання у внутрішні справи держав, за винятком ситуацій, коли внутрішні події загрожують міжнародному миру і безпеці. Великі держави активно реагують на регіональні кризи, в яких вони мають стратегічні інтереси. Поступово переглядаються трактування загроз та критерії втручання. Зростає важливість положення про гуманітарне право, що дає право на втручання у внутрішні справи іншої держави в разі порушення нею прав своїх громадян, безладдя влади, громадянських конфліктів, геноциду тощо. Право на втручання було застосоване у різних конфліктах, таких як події в Чехословаччині, афганська війна, операції США в Лівані та Іраку.

Хоча принцип суверенності є основою міжнародної безпеки, його тлумачення залишається неоднозначним. Розмитість цього поняття дозволяє окремим державам зловживати, особливо в сфері прав людини. Суверенітет у таких випадках може використовуватися як правове прикриття, що захищає державу від втручання у внутрішні справи під приводом гуманітарних мотивів.

РОЗДІЛ 2. ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА СУВЕРЕНІТЕТ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

2.1. Суверенітет сучасної держави у глобалізованому світі: економічний та політичний вимір

Глобалізація почала набувати значення наприкінці 20-го століття, але її різні аспекти стали зрозумілими в баченні вчених, починаючи з 1960-х і 1970-х років. Слід зазначити, що до 80-х років 20-го століття дослідники все ще визначали глобалізацію як єдиний ринок, на якому продаються окремі товари, вироблені великими компаніями, і спрямований на розвиток усіх ринків, у тому числі в глобальному масштабі, не орієнтуючись ні на внутрішній, ні на зовнішній ринок.

Слід зазначити, що представники різних шкіл по-різному підходять до вирішення проблеми узгодження національного суверенітету з суспільно-політичною системою та міжнародним правом. Реалісти вважають, що суверенітет однієї держави обмежений лише суверенітетом іншої держави. Отже, суверенітет обмежений лише здатністю одного суверенного суб'єкта нав'язувати свою думку іншому. Глобалісти вважають, що міжнародна правова система руйнує внутрішній суверенітет держав, на неї впливають економічні та політичні зміни. За таких умов держави перестають бути особами, які приймають рішення, а стають ними [114, с.105]. Для представників вищезгаданої школи глобалізація визначає нову еру в історії людства, в якій традиційно суверенні держави стали неприродними торговими одиницями, інакше кажучи неможливими, у світовій економіці. Цей погляд на глобалізацію ставить економіку перед політикою, ринком, а не суверенною державою, і наголошує на занепаді національної держави через порушення суверенітету. Р. Фолк приходить до схожого висновку про те, що «територіальний суверенітет зменшується до такої міри, що знищує здатність держав контролювати та захищати внутрішнє життя суспільства, і

тому недержавні актори отримують все більшу частку влади та повноважень, що впливають на формування світового порядку.» [115].

Скептики, спираючись на статистичні дані про світову торгівлю, інвестиції та робочу силу з кінця 19 століття, дійшли висновку, що нинішній рівень економічної взаємозалежності є безпрецедентним у світовій історії. Враховуючи те, що глобалізація є міфом, скептики спираються на суто економічну концепцію глобалізації, передусім ототожнюючи її з економічним станом ідеального типу – інтегрованим світовим ринком, в якому спостерігається конвергенція в ціні та вигодах. Вони вважають, що сили інтернаціоналізації не є неконтрольованими силами, а залежать від регуляторної влади національних урядів, від їхньої функціональної спроможності забезпечити продовження міжнародної економічної лібералізації.

Трансформаціоністи стверджують, що глобалізація створює нові економічні, політичні та культурні умови, які трансформують національний суверенітет і контексти, в яких діють держави. Вони не намагаються передбачити результат, оскільки він невизначений, але стверджують, що політика більше не є і не може засновуватися на національних державах. Центральна теза трансформаційних прихильників полягає в тому, що глобалізація є рушієм драматичних соціальних, політичних та економічних змін, які змінюють форму сучасного суспільства та порядку.

Глобалізація – це процес, ініційований активними суверенними державами, і їх не слід розглядати як жертви цього процесу [116, с. 638].

Під впливом глобалізації держава як національна інституція скорочує свої можливості, а міністерства фінансів і торгівлі не зачіпають, на відміну від міністерств освіти, сільського господарства, охорони здоров'я та соціальних послуг. Зменшується здатність держав координувати національні економіки та соціальні програми. Однак, на думку представників глобалізаційної школи, в умовах неконтрольованого

транскордонного руху інформації, товарів і капіталу розумно припустити, що незабаром мобільність людей стане такою ж. Тому вони вважають, що найближчим часом відпаде потреба в державному регулюванні міграційних потоків, що можна вважати прямим і цілком реальним наступом на національний суверенітет. Противники цього підходу вважають, що контроль над в'їздом на суверенну територію залишається сильною стороною держави і є ефективним механізмом протидії політиці денаціоналізації глобалізації одного розміру.

Сучасна держава покладає на себе постійну відповідальність за забезпечення своїх громадян товарами та виправлення ринкових відхилень з метою сприяння економічному зростанню і збереженню стабільності. Цей процес призводить до формування торговельної держави, в якій виникають нові політичні та економічні інтереси, відмінні від традиційних для національної держави. Звертаючи увагу на торгівлю, а не на силову експансію, така держава спрямовує значну частину своїх ресурсів на розробку та виробництво нових товарів, а також на здобуття нових позицій на міжнародному ринку [117].

Економічна глобалізація та політична взаємозалежність всього світового суспільства змінюють поведінку країн у міжнародній арені, змушуючи їх пристосовуватися до сучасних глобальних тенденцій. Усі держави, незалежно від їх території, розміру та потужності, відчувають вплив поточних технологічних та фінансових змін, а також інтеграції національних економік у світовий ринок. Глобалізація сприяє зменшенню ролі держави, сприяючи зростанню політичного впливу груп, які прагнуть обмежити державну регуляцію на ринку. Однак ці погляди не є загальноприйнятими у науковій спільноті. Багато вчених стверджують, що держава продовжує концентрувати значні політичні ресурси, що об'єктивно підсилює її роль як впливового актора. Вона залишається надійним економічним партнером, регулює економічне життя, зберігає або розширює

свої функції у сфері зовнішньої політики (як видно з формування «Великої Сімки») та впливу на недержавних акторів.

Глобалізація сприяє реалізації інтересів провідних країн світу, розширюючи їхні можливості та збагачуючи їх. Зрозуміло, що чим потужніша держава економічно, культурно і політично, тим менше вона схильна передавати свій суверенітет наднаціональним структурам. І навпаки, держави з нижчим статусом у міжнародному співтоваристві частіше передають свої суверенні права міжнародним організаціям. У сучасній міжнародній системі це призводить до нерівномірної участі держав у процесах глобалізації та нерівних можливостей захисту свого суверенітету.

За критерієм статусу (належність до спільноти національних держав) виділяють мега-, макро-, міні- та мікродержави. Мегадержави (особливо Сполучені Штати, Китай, Японія, Велика Британія, Німеччина, Франція, Індія, Бразилія і навіть Південна Африка) організовують міжнародне середовище, діючи як центральні центри сили та впливу та забезпечують загальні блага. Для них характерний стабільний зовнішній аспект національного суверенітету. Діяльність наддержав спрямована на макродержави. Макродержави мають достатньо збалансований зовнішній вигляд щодо суверенітету, населення, території та великої ресурсної бази [118, с. 162].

У міжнародній політиці їх важливою функцією є проектування силових ліній між полюсами міжнародної системи, утворюючи наддержави. Іншими словами, макродержави використовують і поширюють ресурси та загальні надбання, надані мегадержавами, і роблять внесок у ці потоки своїми власними ресурсами та загальними благами, таким чином заповнюючи лінії влади міжнародної системи. Мінідержави виглядають поміркованими у своєму суверенітеті. Вони мають невелике населення жителів і територію. Більшою мірою мікродержави залежать від макро- і

мегадержав. Мікродержави мають досить слабкий зовнішній суверенітет. Їх чисельність і територія дуже обмежені. Вони також сильно покладаються на інші країни. Вони відіграють суто інструментальну роль в офіційному територіальному самовизначенні. З різних причин вони не можуть перебувати під прямим контролем мегадержав або макродержав.

Глобалізація є об'єктивним процесом. Наслідки цього процесу неоднозначні, але в той же час його масштаби продовжують зростати. Як зазначає І. В. Алексеєнко, процес глобалізації, посилюючи внутрішні конфлікти держав, створює суттєву загрозу конституційному ладу, територіальній цілісності та недоторканності [119, с.7]. Для усунення негативних рис глобалізації необхідно розвивати процес регіоналізації. Існує чітка різниця між регіоналізацією та глобалізацією. Основою для розвитку глобалізації є культурна єдність у відносинах і лібералізація міжнародної економіки. Глобалізація і регіоналізація мають унікальну основу, засновану на інтернаціоналізації міжнародної економіки і розвитку конкуренції в торгових відносинах. Водночас регіональна інтеграція базується на культурній, історичній, географічній близькості, а також на прагненні країн захистити свою культурну самобутність.

З точки зору питання національного суверенітету, процес глобалізації породжує протиріччя між зростаючою економічною та політичною взаємозалежністю між країнами та народами, з одного боку, та правом держави вирішувати власні питання – з іншого боку. Завдяки все більш розмитим межам між національними економіками питання, які раніше вважалися лише зовнішньою політикою, набувають міжнародного політичного виміру. Дії уряду однієї країни можуть мати серйозні наслідки на іншому кінці світу. За таких умов стає очевидною необхідність узгодження відповідальних рішень і створення відповідних політичних механізмів. І процес створення таких механізмів є дуже інтенсивним. Наприклад, в 1909 році існувало 37 транснаціональних міжнародних

організацій, а до кінця цього століття їх кількість зросла до 260. Організації, такі як G-7(8), ЄС, МВФ, ОПЕК, СОТ, МЕРКОСУР та інші, які виконують певні функції, фактично обмежують суверенітет окремих держав [120].

Глобалізація часто асоціюється з «вестернізацією», тобто адаптацією традиційних не західних суспільств до моделі сучасних ліберальних демократій західних країн. Цей процес часто ігнорує багатовікові традиції, економічні особливості та колективні архетипи масової свідомості. Однак такі трансформації не лише не забезпечують швидкого економічного розвитку, але також погіршують соціально-економічні умови, що викликає відповідну негативну реакцію. Вибухи релігійного фундаменталізму, культурного традиціоналізму, політичного сепаратизму та ізоляціонізму є асиметричною відповіддю на імпозицію віддалених цінностей. Те, що в 1979 році виглядало як невігдане, коли ісламська революція в Ірані викликала виклик секулярній західній культурі, стало основною проблемою міжнародної політики у 1990-х роках і залишається актуальним і до сьогодні.

Принцип національного самовизначення, який був оголошений президентом США Вудро Вільсоном багато років тому, нині має надзвичайну актуальність. Основною загрозою у цьому контексті є поширення політичного принципу «один народ - одна держава», який вже десятиліттям має деструктивний потенціал і викликав безліч так званих кривавих «етнічних конфліктів» [121]. Цей процес призвів до конфліктів у Пакистані, Індії, Афганістані, колишній Югославії, а також в частині колишнього Радянського Союзу. Розпад Радянського Союзу, Югославії, Чехословаччини, Ефіопії, Ольстера, а також проблеми в Кашмірі, Чечні, Косово, Придністров'ї, Абхазії, серед курдів, басків, каталонців, шотландців, валлійців, тамільських індійців, квебекців ілюструють важливість етнічного політичного чинника в сучасних умовах. В той же час, інтеграційні процеси прогресують, що сприяє успіхам сепаратистських ідей.

Все це дозволило деяким політологам зробити висновок: якщо в 20 столітті мир у міжнародних відносинах залежав від мирного існування суверенних держав, то в 21 столітті йдеться про мирне співіснування між етнічними групами в одній країні [122].

Частину функцій національної держави беруть на себе міжнародні об'єднання. Держави, приєднуючись до тих чи інших міжнародних організацій і наділяючи їх повноваженнями вирішувати конкретні завдання, тим самим «добровільно» обмежують свій суверенітет територіями, що знаходяться під юрисдикцією цих держав. Цей рівень організації та інституцій, який часто називають наднаціональним, визначає (в тій мірі, в якій його можна так визначити) процес глобалізації.

В умовах глобалізації світ входить у нову реальність, яка вимагає жити за принципом «глобального онлайну», тобто розвиватися синхронно з іншими країнами, створюючи глобальну державну політику, яка відповідає технологіям. Внаслідок загального впливу глобалізації змінюються особливості глобального розвитку, традиційні форми соціальної організації зазнають трансформаційних змін і модернізації, замінюються глобальним суспільством, глобальним інформаційним суспільством, глобальним масовим суспільством мережі. В умовах глобалізації принципово змінюються положення, роль і функції національної держави, на зміну якій приходить світова держава у вигляді транснаціональних корпорацій. На цій основі все частіше обговорюється «глобальна», «сильна» чи навіть «підприємницька» державна модель. Однак сподівання більшості вчених-мислителів глобалістики, які демонструють можливість заміни національної держави в її традиційному розумінні транснаціональними корпораціями, що представляють інтереси національних держав, марні.

На сучасному етапі суспільного розвитку виникають нові тенденції, які свідчать про появу «зворотних» форм глобалізації, тобто альтернатив, які можуть її замінити та переформувати архітектуру сучасного світу. Для

сучасного людства питання про те, яким шляхом воно піде в разі руйнування старого світового порядку і чи знайде воно подібну альтернативу глобалізації, є нескінченним. Для кожної національної спільноти особливо важливо зрозуміти, слідувати їй традиційному варіанту суспільного розвитку чи обрати шлях адаптації до нових реалій. Відповідь на це питання, звісно, полягає в рівні історичного досвіду, політичних характеристиках країни і, насамперед, у здатності запропонувати альтернативні форми розвитку, які відповідають психології цієї країни, і здатності нав'язати, якщо необхідно. Потенціал держави дозволяє їй стверджувати себе як «сильну» та конкурентоспроможну державу у світі.

На сьогоднішній день глобалізація в своєму сучасному варіанті призводить до «переформатування» структури сучасного світу і, відповідно, до коригування національних систем управління державами. Цей процес також впливає на стратегії економічного, політичного та духовного розвитку, що призводить до повної взаємозалежності світу і формує його основні діяльність. Зростаюча взаємозалежність сприяє уніфікації та стандартизації умов і факторів розвитку різних країн, що є показником їхньої стійкості і готовності відповідати викликам глобальних та регіональних структур [123, с. 37].

Лише країна, що має дієву систему управління, реалізує свою власну геополітичну стратегію розвитку, ефективно захищає свій суверенітет, орієнтується у глобальному просторі і володіє дієвими механізмами впливу та управління, може відповідати викликам глобалізації.

Глобалізація, як відносно нове і мало вивчене явище, приносить світовому співтовариству більше викликів і потенційних небезпек, ніж користі. В умовах поширення взаємозалежності і взаємозв'язку у глобальній системі значно перепрофілюється вертикальна структура владних відносин, що несе зміни і в систему державного управління. Це відбувається через

вплив глобальних викликів суспільного розвитку, які автоматично модифікують державні та національні системи управління по всьому світу.

Глобалізація є не тільки незворотним процесом, а й необхідним. Тому що він представляє певну культурну систему, яка дозволяє передавати та обмінюватися знаннями не лише між поколіннями, а й між народами. Це ще раз демонструє, що глобалізація веде до форми національної відкритості, основним інструментом якої є вирішення проблеми сприяння глобальній комунікації та повної залежності однієї країни від іншої. Безсумнівно, що в такому середовищі змінюється все, в тому числі державний адміністративний устрій, зникають традиційні кордони і з'являються абсолютно нові форми відносин між народами [124, С. 8].

Сучасна практика показує, що, об'єднуючи світ, глобалізація роз'єднує світ, зрештою посилюючи нерівність в економічному та соціальному розвитку, відтворюючи фундаментальну асиметрію між націями за деякими параметрами. Зокрема, так звані наслідки дерегуляції призводять не лише до банкрутства місцевих виробників, зростання безробіття та соціальної напруги, а й позбавляють економіку можливості регулювати уряди цих країн і тим самим позбавляють їх можливості керувати їх економіки.

Важливою передумовою успішної участі країни в сучасній фазі глобалізації є наявність стабільних суб'єктів господарювання в національній економіці, які здатні ефективно адаптуватися до глобального економічного середовища, керуючись власними економічними інтересами. Цей аспект співвідноситься з національними інтересами і є критичним для збереження національного суверенітету. У той же час глобалізація ставить додаткові вимоги до сумісності національних економік з сучасними конкурентними стандартами на глобальному ринку, відкриваючи нові можливості для створення інноваційних моделей національного економічного розвитку та обмежуючи спроможність держави використовувати ці потенціали.

В сучасних умовах світова економіка обмежує можливості державного регулювання економічних процесів, примушуючи держави передавати частину своїх політичних ініціатив новим економічним суб'єктам, які згодом можуть самостійно впливати на країни і міжнародні організації. Глобалізація світової економіки відіграє ключову роль у розвитку сучасних економічних відносин. Цей процес є важливою складовою глобалізації, оскільки економічні явища, що виникають на фоні глобального розвитку, мають суттєвий вплив на функціонування світової економічної системи, країн, підприємств і т.д.

Отже, глобалізація одночасно створює додатковий тиск на національну економіку, щоб вона відповідала вимогам сучасної конкуренції на світовому ринку, відкриває нові потенційні можливості для створення інноваційної моделі розвитку національної економіки і обмежує можливості держави у використанні своїх переваг [125].

Безсумнівно, зниження ролі національних держав і послаблення їх суверенітету пов'язане зі стрімким зростанням наднаціональної або глобальної сфери відносин, що зумовлено низкою причин і обставин. За думкою німецького соціолога У. Бека, серед основних факторів, що підтримують феномен глобалізації, можна виділити: 1) географічне розширення та збільшення щільності контактів на міжнародних ринках та фінансових сферах; 2) інформаційна революція в сучасних технологіях комунікації; 3) зростаючі вимоги до дотримання прав людини; 4) глобальний розвиток інфраструктури масової візуальної культури; 5) зростання впливу транснаціональних акторів (концернів, міжнародних неприбуткових організацій, ООН і т.д.) в глобальній політиці; 6) поширення бідності на глобальному рівні; 7) широкомасштабне знищення навколишнього середовища; 8) зростання міжкультурної конфліктності [126].

Зі зростанням глобальної взаємозалежності економічний і політичний суверенітет девальвується, хоча різні актори зазнають впливу цього процесу різною мірою. Розвиток європейської інтеграції в бік її зміцнення, особливо беручи до уваги зусилля щодо впровадження Європейської конституції та укладення Лісабонського договору, дозволяє констатувати наявність стійкої тенденції, з одного боку, до суворої автономії. Обмеження держав-членів ЄС у межах реалізованих суверенних прав і, з іншого боку, дедалі більше набуття європейських ознак наднаціонального утворення.

Аналіз поточного стану національного суверенітету держав-членів ЄС дозволяє прийти до висновку, що не дивлячись на збереження формально-юридичного (політико-правового) аспекту національного суверенітету, відбувається поступове обмеження їхніх фізичних можливостей [127, Р. 28].

Отже, в умовах глобалізації необхідно зберігати суверенітет, забезпечуючи економічну конкурентоспроможність та політичну самостійність. Національні уряди повинні знаходити баланс між глобальною інтеграцією та захистом своїх національних інтересів. Це дозволить країнам використовувати можливості глобалізації для свого розвитку, одночасно забезпечуючи стійкість та самостійність своєї економіки і політики.

Важливо пам'ятати, що неможливо повністю ізолюватися від глобальних тенденцій. Співпраця та взаємодія з іншими країнами і міжнародними організаціями є необхідними для досягнення спільних цілей і розв'язання глобальних проблем, таких як зміна клімату та міжнародний тероризм. Національні уряди повинні знаходити способи захисту свого суверенітету, одночасно сприяючи економічному зростанню та політичній стабільності. Тільки таким чином країни зможуть ефективно використовувати потенціал глобалізації для свого розвитку і процвітання.

Проте, незважаючи на значний вплив глобалізації, немає потреби перебільшувати зниження ролі націй та їхніх урядів у міжнародних справах. Адже, як і раніше, саме вони приймають (самостійно чи у співпраці з урядами інших країн) важливі рішення, встановлюють правила поступального розвитку режимної ліберальної економіки та необхідні передумови для цих самих процесів глобалізації, які часто переформулюють як автономні сили, що послаблює позицію держави та робить її застарілим елементом у системі міжнародних економічних відносин.

2.2. Розвиток суверенітета сучасної держави в умовах глобальної інтеграції

З середини 20 століття під впливом різноманітних міжнародних процесів, зокрема інтеграції багатьох держав у світовий економічний та політичний простір, що особливо інтенсифікується сьогодні, державний суверенітет зазнав значної трансформації і був тісно пов'язаний з державою в рамках Вестфальської міжнародної системи з моменту її виникнення та правового зміцнення, пов'язаного з державою. Проблему кризи суверенітету національних держав прийнято вважати спричиненою подіями кінця 20-го - початку 21-го століть, зокрема операцією «Буря в пустелі», подіями в Косово, Панамі та Афганістані, а також випереджаючим розвитком ЄС у 90-х роках. Трансформація державного суверенітету також пов'язана з кризою політичного реалізму як концепції міжнародних відносин [128, с. 3].

Створення міжнародних інтеграційних структур, зростання кількості транснаціональних учасників, формування міжнародних режимів (таких як права людини, права меншин, нерозповсюдження ядерної зброї), процес регіоналізації, зниження ефективності державного регулювання та інші явища у світі, який глобалізується, розглядаються як прояви постсуверенного порядку. В такому порядку суверенітет як нормативний

принцип і емпірична реальність «міжнародно розмивається» і трактується як поява «розпливчастого» і «фрагментарного» постсуверенного устрою.

Основним аргументом на користь «розмивання» державного суверенітету є нездатність держав здійснювати низку дій як у внутрішній, так і у зовнішній політиці. Прикладами таких обмежень є, зокрема, такі:

1. заборона свавільного обмеження загальновизнаних природних прав і свобод людини і громадянина (у працях деяких експертів можна знайти прямий конфлікт між суверенним державним устроєм і принципами прав людини, громадянських прав і свобод);

2. обмеження повноважень держав контролювати фінансову систему (в тому числі існування міжнародно-правових арбітражних систем на валютних ринках і в міжнародній торгівлі);

3. верховенство міжнародного права над національним;

4. обмеження повноважень держави у сфері управління природними ресурсами.

Зокрема, концепція «батьків-засновників Сполучених Штатів Америки» вже давно визнана у світовій історії. Зараз, коли створюється Європейський Союз, термін «батько-засновник об'єднаної демократичної Європи» буде ставати все більш поширеним. Делегування суверенітету, і зокрема питання наднаціональних повноважень, стає перешкодою для розвитку інтеграційного процесу в Європі.

Розвиток європейської інтеграції в бік її посилення, особливо беручи до уваги зусилля щодо запровадження Європейської конституції та укладення Лісабонського договору, дозволяє визначити наявність стійкої тенденції, з одного боку, до суворої автономії, обмеження держав-членів ЄС у межах реалізованих суверенних прав і, з іншого боку, дедалі більше набуття європейських ознак наднаціонального утворення.

Аналіз сучасного стану національного суверенітету держав-членів ЄС показує, що не зважаючи на збереження формально-юридичного (політико-

правового) аспекту національного суверенітету, відбувається поступове обмеження можливостей його матеріального вираження через делегування державами своїх суверенних прав Європейському Союзу [129, с.116].

За час свого існування політична інтеграція проходить чотири етапи розвитку. Перший – це інституційний етап, який передбачає прийняття колективних практик прийняття рішень групою країн. Наприклад, інституційне забезпечення співробітництва між Україною та ЄС визначається стратегією інтеграції України до ЄС [130], Угодою «Про співробітництво та партнерство між Україною та Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами» [131]. Передбачається створення спільних органів між Україною та ЄС – Ради та Комісії з питань співробітництва, Комітету з парламентського співробітництва тощо. Іншими словами, були створені необхідні інституції для розробки та адміністрування правил і норм, необхідних для економічної інтеграції [132].

Другий етап – інтеграція державної політики. На цьому етапі визначається рівень відповідальності за впровадження політики на найвищому наднаціональному рівні або за політику, яка має здійснюватися спільно чи спільно на кількох рівнях.

Третій крок – інтеграції ставлень. Це пов'язано з підтримкою регіональної інтеграції громадською думкою та політико-економічними елітами. Якщо громадська думка відкидає державну інтеграцію, це не станеться через народне незгода. Прикладом можуть бути події в сучасній Україні, які кардинально змінили життя людей – Євромайдан.

Четвертий етап інтеграції – етап безпеки, який визначається як «спільна безпека», базується на ненасильницькій взаємодії між державами.

Досвід європейської інтеграції чітко показує, що питання обмеження суверенітету спочатку не було враховано в теоретичних планах побудови об'єднаної Європи. Інституційна система Співтовариства перебувала в зародковому стані, і про розподіл повноважень між державами та

інтеграційними інституціями не йшлося, центральне місце в системі інститутів займав міжурядовий орган – Рада.

У рамках Євросоюзу, який є новим типом регіональної інтеграції, не йдеться про відмову від національного суверенітету, а про досягнення «симбіозу суверенітетів» - взаємодію між членами ЄС з метою забезпечення та більш ефективної реалізації їх власних національних інтересів.

Подальша інтеграція в політичній сфері забезпечить чітке гарантування суверенітету держав-членів. Якщо уряди погодяться розробляти та впроваджувати повноцінну спільну зовнішню політику та політику безпеки, а також тісніше співпрацювати з поліцією та судовою владою, це означатиме добровільну відмову держави від монополії на законне застосування примусової сили.

Є. В. Хількевич аналізує погляди західних вчених на реалізацію суверенітету в умовах глобалізації та інтеграції і виявляє, що багато з них підтримують ідею про те, що держава як суверенна владна організація рано чи пізно зникне під тиском глобалізаційних процесів. Для тих, хто вважає, що глобалізація і навіть європейська інтеграція не призведуть до якісних змін у природі суверенних держав, на їхню думку, сучасні прояви кризи суверенітету можна розглядати як черговий історичний виклик. Держави зіткнулися з багатьма викликами за час свого існування, але не втратили свого статусу важливих гравців на міжнародній арені. Суверенітет як динамічний феномен переживає циклічні зміни природи інститутів, що підтверджує закономірність нестабільності на міжнародній арені і є частиною системних перетворень [133, с.24].

Інтеграція означає зближення політичних, економічних, правових, духовних і культурних систем кількох країн і регіонів у процесі традиційного співробітництва між державами.

Науковці, які вивчають теми, пов'язані з інтеграцією, здебільшого погоджуються з тим, що інтеграція зараз вважається позитивною подією,

«процесом, який приносить переваги всім зацікавленим сторонам». Проте, на думку аналітиків, інтеграцію поділяють на негативну та позитивну.

Вимоги неоліберальної ідеології, спрямовані на мінімізацію соціальних благ і обмеження політичного втручання в економіку, приводять до виникнення явища негативної інтеграції. Національна власність, закріплена у формі громадянства, стає ключовим аспектом у захисті прав особистості, при цьому національне громадянство виступає як важливий принцип. У контексті негативної інтеграції держави, як основні політичні учасники, пресують свої власні інтереси, але їхні дії можуть бути ускладнені змінами в інституційному середовищі. З іншого боку, позитивна інтеграція передбачає створення внутрішніх механізмів відповідно до наднаціональних політичних рішень. Це спрямованість на соціальний розвиток і вимагає передачі управління з загальноєвропейського рівня на національний, зберігаючи при цьому незалежність політичних суб'єктів [134].

Ситуація «розмивання кордонів» відбувається все більш швидкими темпами і призвела до того, що багато внутрішніх економічних і політичних проблем останнім часом стали міжнародними, і залишається все менше і менше сфер, де уряд може приймати національні рішення, а отже, це робить не впливати так чи інакше на внутрішню та зовнішню політику інших країн.

У контексті інтегрованого розвитку, коли глобалізація та міжнародна інтеграція розширюють національні кордони та потребують від країн адаптації до нових умов існування у відкритому світі, важливою функцією держави є збереження власної ідентичності та захист національних інтересів. При цьому необхідно забезпечити справедливую позицію в міжнародних відносинах, використовуючи переваги наднаціональних утворень.

Важливо, щоб країни, які входять у процес інтеграції, зберігали свою національну ідентичність і мали можливість самостійно визначати свої цілі,

інтереси та стратегії. Це передбачає збереження культурної спадщини, мови, традицій і національних цінностей. Країни повинні стежити за захистом своїх економічних, політичних, соціальних та культурних інтересів в рамках інтеграційних процесів. Важливо розробляти стратегії, які сприяють розвитку національної економіки, забезпечують рівні умови конкуренції та захищають національну промисловість та робочі місця. Також брати активну участь у прийнятті рішень, які стосуються їхніх інтересів в рамках інтеграційних структур. Важливо, щоб механізми прийняття рішень були прозорими, демократичними та забезпечували рівність учасників.

Країни можуть розвивати стратегічні партнерства з іншими країнами або блоками з метою підтримки своїх інтересів у міжнародних відносинах. Це може включати спільні проекти, торговельні угоди, договори про взаємне співробітництво та інші форми співпраці. Ефективне використання дипломатичних зусиль є ключовим для забезпечення справедливої позиції в міжнародних відносинах. Країни повинні активно вести переговори, виступати відстоювати свої позиції та сприяти створенню рівноправних партнерств.

Співробітники Інституту порівняльних досліджень регіональної інтеграції Університету ООН (UNU-CRIS), заснованого в 2001 році, відзначають, що регіональна інтеграція зросла в 1990-х і на початку 2000-х років [135]. Деякі дослідники припускають, що одного дня регіони можуть замінити національні держави, як провідних гравців у глобальних справах. Очікується, що успішне регіональне будівництво на різних рівнях (наднаціональному, транснаціональному та місцевому) принесе економічне процвітання та політичну стабільність.

Участь регіонів у європейських проектах дає змогу використати можливості, які відкриває цей процес для розвитку регіонів та їхнього людського потенціалу. Однак транскордонне співробітництво споріднених

етнічних груп може становити певну загрозу, оскільки близькість етнічної меншини до спорідненої країни може слугувати зручним засобом впливу на цю країну з метою реалізації політики повернення територіалізму.

Відповідно до Рекомендації ОБСЄ щодо національних меншин у відносинах між державами (2008 р.), співпраця між державами у двосторонніх або багатосторонніх дружніх відносинах має ґрунтуватися на територіальних, а не на етнічних критеріях [136, с. 35]

Сьогодення розвивається та функціонує завдяки участі у процесі глобальної інтеграції, яка стала основним критерієм, принципом та інституційним механізмом його розвитку. Глобальна інтеграція сприяє об'єднанню націй і налагодженню ефективної взаємодії між ними на всіх інституційних рівнях суспільного розвитку, ґрунтуючись на досягненні спільних інтересів. Вплив глобальної інтеграції перетворює загальну структуру світової системи, породжуючи нові інтегровані структури, що сприяють активізації розвитку всього людства. Ця динаміка забезпечує структурну трансформацію сучасної системи міжнародних відносин і сприяє рівномірному розподілу політичного, соціального, економічного та культурного потенціалу між країнами в умовах загального прогресу глобалізації.

Витоки глобальної інтеграції дозволяють чітко визначити європейські та євроатлантичні форми, які визначатимуть загально-цивілізаційні норми майбутнього глобального розвитку.

Інтеграційний процес, безумовно, має кілька напрямків, і ці напрямки не завжди обумовлені однією конкретною ідеєю інтеграції. Спосіб реалізації інтеграційного процесу переважно визначається ефективністю внутрішньої та зовнішньої політики країн: для одних це може бути ситуативне рішення, для інших — стратегічна угода.

Іншими словами, якщо національна політика є ефективною, вона відзначається стратегічним підходом до інтеграційного процесу; у

протилежному випадку, вона має ситуативний характер. Саме тому сьогодні актуально розглядати розробку ефективних механізмів управління як на національному, так і на глобальному рівнях, що забезпечують участь держав у процесах інтеграції та спільне керівництво глобалізаційними процесами на основі спільних зусиль інших країн [137, с.33]

З точки зору розвитку правової системи інтеграція відкриває багато можливостей для формування нових моделей правотворення, правозастосування та захисту прав людини. Однією з головних переваг інтеграції є спрощення та консолідація управління полями. Замість безлічі окремих національних правових актів виникли загальні норми, які сприяли уніфікації та стандартизації правової системи. Це допомагає підвищити якість і доступність правових норм, забезпечуючи більш чітке розуміння та прозорість стандартів і норм.

Інтеграція також забезпечує підвищення правової безпеки та відповідальності держави перед міжнародним співтовариством. Зобов'язання перед іншими країнами та міжнародними організаціями стосовно підтримки національних правових систем у зміцненні захисту прав і свобод громадян, вдосконаленні процедур їх реалізації та контролю за їх дотриманням, стають невід'ємною частиною інтеграційного процесу. Крім того, інтеграція сприяє обміну досвідом і передачі передових практик між країнами, що може охоплювати обмін знаннями в галузі юриспруденції, судочинства, правоохоронної діяльності та інших правових аспектів. Такі обміни сприяють покращенню національної правової системи через інтеграцію сучасних методів і стандартів.

Однак процес інтеграції також створює певні складнощі для правової системи, такі як адаптація до нових норм, узгодження національних інтересів із загальними стандартами та вирішення суперечок і конфліктів, які виникають у процесі взаємодії з іншими країнами [138, с. 40]

Умови інтеграції дедалі більше вимагають зміщення суверенітету від національного рівня до супранаціональних структур, таких як міжнародні організації та інтеграційні блоки. Це означає, що прийняття рішень та виконання певних функцій, які раніше належали виключно до компетенції національних урядів, тепер передаються на загальноєвропейський, регіональний чи глобальний рівень. Зміщення суверенітету може бути результатом укладених міжнародних договорів та участі країн у спільних рішеннях з питань економіки, політики, безпеки та інших сфер.

Незважаючи на зміщення суверенітету до супранаціональних структур, країни, що здійснюють інтеграцію, намагаються зберегти основні аспекти свого суверенітету. Це включає контроль над власною територією, здатність розробляти та застосовувати внутрішнє законодавство, а також збереження економічної самостійності. Навіть у рамках інтеграційних блоків країни прагнуть зберегти свою національну ідентичність та здатність приймати рішення, які враховують їхні особливі потреби та інтереси.

Також вони можуть створювати залежність суверенітету країни від участі в інтеграційних блоках та міжнародних організаціях. Країни, які вступають до таких блоків, зазвичай зобов'язуються виконувати певні правила та стандарти, встановлені цивільними сторонами. Це може включати гармонізацію законодавства, спільні економічні політики, обмеження суверенних прав у певних сферах та інші зобов'язання. Участь у таких блоках може впливати на самостійність країни у прийнятті рішень та реалізації політик національного рівня.

Дотримання правил та зобов'язань, пов'язаних з інтеграційними блоками та міжнародними організаціями, може мати важливий вплив на суверенітет країни. Країни повинні забезпечити баланс між участю в інтеграційних процесах та збереженням своєї національної самостійності та ідентичності.

Розвиток суверенітету в умовах інтеграції також має взаємозв'язок з процесом глобалізації. Глобалізація, яка передбачає зростання економічних, політичних та культурних зв'язків між країнами, може впливати на суверенітет країн. На одному боці, інтеграція може стати засобом протистояння глобалізації, збереження національної самостійності та захисту інтересів країни. З іншого боку, інтеграція може сприяти глибшій інтеграції країни в глобальні процеси та збільшенню її впливу на світові події.

Не дивлячись на сумніви щодо збереження суверенітету, існують країни, які змогли успішно зберегти свій суверенітет під час інтеграції.

Швейцарія є членом Європейського економічного простору (ЄЕП) та інших міжнародних організацій, але вона не є членом Європейського союзу (ЄС). Швейцарія зуміла зберегти свій суверенітет, маючи широкі повноваження у прийнятті рішень щодо внутрішньої політики, економіки та законодавства. Вона уклала серію багатосторонніх угод з ЄС, що дозволяють їй взаємодіяти з ЄС у певних сферах, при цьому зберігаючи свою незалежність і суверенітет. Норвегія також не є членом ЄС, але вона бере участь у ЄЕП та інших спільних програмах з ЄС. Вона зуміла зберегти свою політичну незалежність та суверенітет, маючи велику автономію у прийнятті рішень та управлінні внутрішніми справами, включаючи рибальство, енергетику та податки [139].

Канада є прикладом успішного збереження суверенітету під час інтеграції, як член Північноамериканської угоди про вільну торгівлю (ПУВТА) з США та Мексикою. Канада зберігає свою політичну незалежність, право приймати рішення щодо власної внутрішньої політики та керувати економікою країни [140].

Приклади свідчать про те, що інтеграція необов'язково веде до втрати суверенітету. Країни можуть знаходити способи зберегти свою політичну, економічну та культурну самостійність, укладаючи угоди та встановлюючи

механізми співробітництва, які враховують їхні унікальні потреби та інтереси.

Останнім часом інтеграційний процес на регіональному рівні швидко розвивається завдяки транскордонному співробітництву. Регіональна політична інтеграція зростає, порівняно з рухом до європейського федералізму, каталізатором якого, на думку експертів, стала регіональна експансія ЄС до Східної Європи [141, с. 12]

Дослідження регіональних інтеграційних процесів вимагає згоди щодо їх визначення та тлумачення. Деякі вчені розглядають їх як стан, інші ж – як процес. Ті, хто є противниками інтеграції, стверджують, що вона призводить до згладжування національної унікальності. Однак досвід Європейського Союзу показує, що інтеграція підкреслює культурні особливості кожної країни і збільшує їх здатність до ефективного вирішення спільних проблем.

Тенденції розвитку суверенітету в умовах інтеграції виявляються як складними процесами, які постійно еволюціонують. Інтеграція між країнами вимагає здійснення компромісів та змін у способі сприйняття та використання суверенітету. Одна з основних тенденцій полягає в тому, що країни-учасниці розуміють необхідність здійснення певної міри відступів від повного суверенітету на користь більш широкої інтегрованої структури. Це може означати передачу частини влади та компетенцій на спільні інституції або прийняття спільних норм і правил. Такі кроки спрямовані на досягнення спільних цілей та покращення загального благополуччя.

Іншою тенденцією є забезпечення більш ефективного управління та спільного розв'язання проблем. Захист суверенітету не обов'язково виключає співпрацю та обмін інформацією між країнами. Навпаки, інтеграція може стимулювати об'єднання ресурсів та експертизи для спільного вирішення проблем, таких як економічний розвиток, боротьба зі зміною клімату чи боротьба зі злочинністю. Однак важливо враховувати, що

тенденції розвитку суверенітету в умовах інтеграції можуть мати як позитивні, так і негативні наслідки. З одного боку, інтеграція може сприяти підвищенню ефективності, розвитку і зміцненню статусу країн-учасниць на міжнародній арені. З іншого боку, вона також може породжувати проблеми щодо втрати контролю над власними рішеннями та ресурсами, а також викликати нерівність між країнами.

2.3. Добровільне обмеження суверенітету як властивість сучасної держави

Сучасний світ характеризується динамічністю та мінливістю, що зумовлює нові завдання та можливості для розвитку держав. В умовах глобалізації та інтернаціоналізації зростає взаємозалежність країн, що веде до необхідності пошуку нових форм співпраці та координації дій. Одним із ключових трендів, що визначає розвиток сучасних держав, є добровільне обмеження суверенітету.

Державний суверенітет є юридичною характеристикою, що охоплює верховенство, єдність та неподільність державної влади всередині країни і незалежність на міжнародній арені, включаючи юридичну, політичну, економічну та соціальну самостійність. В загальній теорії права та конституційно-правовій науці існує концепція, згідно з якою суверенітет держави має два аспекти - внутрішній і зовнішній. Внутрішній аспект передбачає верховенство, єдність та неподільність, що означає повноту державної влади всередині країни, тоді як зовнішній аспект забезпечує незалежність держави, включаючи рівноправність у міжнародних відносинах і самостійність у прийнятті рішень з питань зовнішньої політики з дотриманням міжнародного права та поваги до суверенітету інших країн. Незалежна держава є повноправним суб'єктом міжнародного права, який не підпорядковується жодній зовнішній владі. Отже, незалежність держави є

необхідною складовою державного суверенітету, і держава не може вважатися суверенною без забезпечення своєї незалежності [142, с. 263].

У сучасному світі класичне розуміння суверенітету як абсолютного та неподільного зазнає суттєвих змін. Це відбувається з кількох причин, які змушують держави переглядати традиційні уявлення про свою всеосяжну владу та йти на добровільне обмеження своїх суверенних прав.

По-перше, це глобалізація, адже процес тісної взаємодії та взаємозалежності країн у сфері економіки, політики, безпеки та інших сферах робить неможливим ефективне вирішення багатьох проблем на національному рівні. Актуальні проблеми, такі як економічні кризи, пандемії, зміна клімату, транскордонна злочинність, не можуть бути здолані лише зусиллями однієї держави. Це змушує країни співпрацювати, обмінюватися інформацією, координувати дії, що, в свою чергу, веде до добровільного обмеження певних суверенних прав. Наприклад, держави укладають міжнародні торговельні угоди, які встановлюють правила та обмеження для торгівлі товарами та послугами. Це може включати зниження митних тарифів, скасування квот, встановлення спільних стандартів якості та безпеки продукції тощо. Попри це, держави беруть участь у спільних проектах з охорони довкілля, боротьби зі зміною клімату, запобігання стихійним лихам. Держави також створюють міжнародні організації для вирішення спільних проблем, таких як ООН, ОБСЄ, ЄС. Ці організації мають певні повноваження, які делегують їм держави-члени, наприклад, прийняття рішень, моніторинг дотримання норм, миротворчі місії тощо.

По-друге, зростання ролі міжнародних норм та принципів у регулюванні міжнародних відносин робить необхідним дотримання цих норм та принципів державами. Міжнародне право, договори, конвенції та інші нормативні акти встановлюють правила поведінки для держав, обмежуючи їхню свободу дій в певних сферах. Держави зобов'язані

дотримуватися норм міжнародного гуманітарного права, які регулюють ведення збройних конфліктів. Це означає, що вони повинні захищати цивільне населення, не завдавати шкоди об'єктам культурної спадщини, не застосовувати заборонені методи ведення війни тощо. Звичайно, держави зобов'язані дотримуватися прав людини, закріплених у міжнародних пактах та конвенціях. Це означає, що вони повинні поважати життя, свободу та особисту безпеку людей, забороняти тортури, рабство, дискримінацію тощо. Також необхідно дотримуватися принципів міжнародного права, таких як принцип суверенної рівності держав, принцип невтручання у внутрішні справи інших держав, а також принцип мирного вирішення спорів.

І по-третє, причиною таких суттєвих змін є необхідність співпраці, адже вирішення багатьох проблем сучасності, таких як зміна клімату, міжнародна злочинність, тероризм, пандемії, вимагає співпраці та координації дій на міжнародному рівні. Жодна держава не може самотійно впоратися з цими викликами. Для досягнення спільних цілей та вирішення спільних проблем держави йдуть на добровільне обмеження суверенітету, делегуючи частину своїх повноважень міжнародним організаціям, беручи участь у спільних проектах, координуючи політику тощо.

Добровільне обмеження суверенітету - це свідомий і цілеспрямований процес, у ході якого держава самотійно й добровільно скорочує обсяг своїх суверенних прав з метою досягнення спільних цілей або вирішення спільних проблем з іншими державами. Країни Європи є провідними у впровадженні добровільного обмеження суверенітету, що відбувається шляхом створення нових політичних спільнот або утворення союзів, де вони відмовляються від певних прав на користь наднаціональних органів влади. Особливо далеко зайшов у цьому Європейський Союз, який не розмежовує внутрішню та зовнішню політику, а встановив систему взаємного втручання у внутрішні справи своїх членів. У Європейському Союзі суверенітет є обмеженим і

базується на добровільному акцепті, а також передбачає можливість зовнішнього втручання у випадку порушення умов та домовленостей [143].

Важливою рисою, притаманною державному суверенітету, є його прагнення завжди бути абсолютним, тобто необмеженим.

У реальності державний суверенітет може бути обмежений різними способами, які часто є об'єктивними або суб'єктивними факторами, такими як міжнародне право чи примусові дії інших держав. Жодна держава ніколи не досягала і не може досягти стану абсолютного суверенітету. Навіть Ж. Боден, розглядаючи сутність суверенітету, визнає можливість обмеження суверенітету як з боку самого суверена, так і з боку його підданих, оскільки «...навіть у абсолютної влади суверена завжди існують три обмеження – закони Бога, закони природи та закони людей, які загальні для всіх народів». [144].

Добровільне обмеження суверенітету може мати деякі переваги у багатьох сферах, зокрема у політичному, економічному та соціальному вимірах міжнародних відносин, особливо якщо це здійснюється на основі домовленостей та співробітництва з іншими країнами.

Добровільне обмеження суверенітету дозволяє країнам спільно працювати над глобальними проблемами, такими як зміна клімату, глобальна безпека та економічний розвиток. Шляхом об'єднання зусиль і ресурсів країни можуть досягати кращих результатів, ніж у випадку, коли кожна країна діє самостійно. Спільність цілей і ресурсів може привести до більш ефективних рішень та спільних стратегій.

Обмеження суверенітету може включати участь у міжнародних союзах та організаціях, створених для забезпечення миру та стабільності в регіоні або світі. А саме: військову співпрацю, встановлення правил для врегулювання конфліктів та примирення інтересів різних країн. Шляхом спільної дії країни можуть знизити ризик конфліктів та сприяти мирному співіснуванню [145].

Також, може сприяти економічному розвитку країн. Участь у міжнародних торгових угодах, створення спільних економічних зон і зон вільної торгівлі може відкривати нові ринки для експорту, залучення іноземних інвестицій та технологій. Більші ринки і доступ до нових ресурсів можуть стимулювати економічне зростання і підвищення рівня життя. Країни можуть взаємно навчатися одна від одної та спільно працювати над створенням нових технологій, розвитком науки та впровадженням передових практик. Це може сприяти розвитку суспільства та покращенню якості життя громадян.

Важливо зауважити, що добровільне обмеження суверенітету має бути здійснене на основі взаємовигідних умов та згоди всіх сторін. Країни повинні мати можливість захищати свої національні інтереси та зберігати елементи своєї суверенності, одночасно співпрацюючи з іншими країнами для досягнення спільних цілей [146].

Збереження національної ідентичності є одним із викликів, пов'язаних з добровільним обмеженням суверенітету. Коли країна приймає рішення зв'язатися з міжнародними організаціями, укласти міжнародні угоди або приймати стандарти, виникає питання, як зберегти свою національну ідентичність в умовах взаємодії з іншими культурами та системами цінностей.

Участь у міжнародних організаціях або виконання міжнародних стандартів може призвести до поширення іноземних культурних впливів. Це може створити певний тиск на збереження і розвиток власної національної культури та традицій. Захист мовної рівноправності та збереження національних мов є важливим аспектом збереження національної ідентичності. Участь у міжнародних організаціях може призвести до переважання англійської мови та знецінення інших мов, що може вплинути на культурну ідентичність країни. При прийнятті міжнародних норм та стандартів країна може стикнутися з суперечностями щодо збереження

своїх традицій, цінностей та практик. Деякі міжнародні стандарти можуть суперечити чи конфліктувати з національними культурними нормами та цінностями.

Захист національних інтересів також є однією з перешкод, пов'язаних з обмеженням суверенітету. Участь у міжнародних угодах або організаціях може призвести до обмеження контролю над власними ресурсами країни [147, с. 135]. Наприклад, міжнародні торгові угоди можуть вимагати здійснення експортно-імпортних обмежень або обмежень використання природних ресурсів. Це може вплинути на економічну самодостатність та розвиток країни.

При співробітництві з іншими країнами можуть виникати конфлікти інтересів, особливо якщо певні рішення або політики інших країн не відповідають національним інтересам. Країна може змушена шукати компроміси та балансувати свої інтереси з інтересами інших учасників [148]. При добровільному обмеженні суверенітету країна може втратити певний рівень політичного рішення і автономії в прийнятті важливих рішень. Наприклад, виконання норм та стандартів, встановлених міжнародними організаціями, може вимагати зміни внутрішніх законів та політик, що може обмежити самостійність країни у вирішенні своїх проблем.

Коли країна вступає до міжнародних організацій або укладає міжнародні угоди, вона може зобов'язуватися дотримуватися певних правил та норм, що може призвести до втручання інших країн у її внутрішні справи [149, с. 7-9]. Добровільне обмеження суверенітету може призвести до втрати політичної незалежності країни. Участь у міжнародних організаціях або укладання угод може вимагати прийняття рішень, які впливають на внутрішню політику країни, її законодавство та прийняття внутрішніх реформ.

При обмеженні суверенітету країна може втрачати контроль над своїм внутрішнім законодавством та рішеннями. Принципи, норми та вимоги міжнародних організацій можуть суперечити національним інтересам та суверенітету країни, обмежуючи її владу впливати на внутрішні процеси. Коли країна зобов'язується дотримуватися міжнародних стандартів та норм, це може створювати напруження з власним культурним і соціальним контекстом. Певні положення або вимоги можуть суперечити національним цінностям, традиціям та практикам.

Запобігання втручанню у внутрішні справи в умовах добровільного обмеження суверенітету вимагає ретельного аналізу та визначення меж взаємодії з міжнародними партнерами. Країна повинна усвідомлювати свої права та обов'язки, а також зберігати контроль над важливими аспектами своїх внутрішніх справ.

Коли країна вступає до міжнародних угод або приймає міжнародні норми, виникає потреба узгодити свої національні закони та політики з вимогами міжнародного права.

Вступ до міжнародних угод або організацій може вимагати внесення змін до національного законодавства, щоб відповідати міжнародним вимогам. Однак гармонізація може виявитися складною задачею, оскільки вимагає узгодження інтересів міжнародної спільноти з національними потребами та контекстом. Національне право може суперечити міжнародним нормам [150]. У разі конфлікту країна повинна вирішити, яким чином забезпечити взаємодію між двома системами права та розробити механізми для врегулювання конфліктів.

Добровільне обмеження суверенітету передбачає виконання міжнародних зобов'язань та забезпечення дотримання міжнародного права. Це може створювати небезпечні моменти, оскільки країна повинна знайти рішення, як забезпечити внутрішню легітимність та виконання міжнародних зобов'язань одночасно.

Країна повинна враховувати свої національні інтереси та обмеження, одночасно дотримуючись зобов'язань міжнародного права.

Як зазначає В.В. Гавриленко, для реалізації зовнішніх елементів суверенітету необхідно створити відповідні механізми передачі окремих суверенних повноважень у сфері зовнішньої політики спільним органам, якщо держава бажає виконувати такі функції. Крім того, держави, які бажають у майбутньому стати членами міждержавної коаліції, повинні заздалегідь внести відповідні зміни до своїх конституцій. Це пов'язано з тим, що лише за такого підходу обмеження суверенітету може розглядатися як прояв національного суверенітету та політичної незалежності. Добровільне обмеження суверенітету через делегування певних повноважень міжурядовій організації для спільного досягнення певних цілей - ось у чому суть справи. Адже кожен член міжурядової організації висловлює свою волю, делегуючи частину свого суверенітету такій організації [151].

Добровільне обмеження суверенітету не означає повної втрати суверенітету країни. Воно передбачає, що країна добровільно згоджується на певні обмеження або зобов'язання, що впливають з участі в міжнародних організаціях або укладання міжнародних угод. Добровільне обмеження суверенітету може включати прийняття міжнародних стандартів, виконання міжнародних зобов'язань, участь у спільних рішеннях та процесах, а також співпрацю з іншими країнами у питаннях, які стосуються загального блага. Однак, навіть при добровільному обмеженні суверенітету, країна зберігає певний рівень незалежності та влади над своїми внутрішніми справами. Вона може зберігати свою конституцію, законодавство, політичну систему та вирішувати питання, які стосуються її внутрішньої політики.

Важливо розуміти, що добровільне обмеження суверенітету не означає безумовного підкорення або втрати контролю. Країна залишається суб'єктом міжнародного права та зберігає свої права та обов'язки. Вона може

захищати свої національні інтереси та брати участь у процесах прийняття рішень, де враховуються її позиції. У кожної країни вибір щодо добровільного обмеження суверенітету є суверенним рішенням. Він залежить від політичного, економічного та соціального контексту країни, її національних інтересів та стратегічних цілей. Країни можуть знаходити різні способи балансування між своїм суверенітетом та міжнародними зобов'язаннями, шукаючи найбільш оптимальний шлях для свого розвитку та співіснування в глобальному співтоваристві.

Однак більш важливим для захисту суверенітету є виявлення ризиків, які можуть призвести до обмеження суверенітету. Виявлення таких ризиків та запобігання їх деструктивним наслідкам напрямку залежить від ефективності державних інститутів, які формуються в результаті реалізації національного суверенітету. Слід погодитися з думкою багатьох науковців про те, що питання суверенітету - це насамперед проблема народу, що саме він є джерелом влади і сутністю її утримання, що воно набуло характеру правового і політичного міфу, що перетворює народний суверенітет на своєрідну фікцію. Спекуляції на тему обмеження або втрати суверенітету, таким чином, є продовженням низки відомих теорій. Як закономірність сучасних держав, завжди існують конкретні причини, чому тенденція до обмеження суверенітету є домінуючою, і ці причини проявляються по-різному в різних державах. Розуміння цього дає чітке уявлення про методи і прийоми управління ризиком обмеження або втрати суверенітету [152].

Деякі політичні групи та організації, які підтримують принцип національного суверенітету, можуть критикувати будь-яке обмеження суверенітету. Вони стверджують, що держави повинні мати абсолютну свободу в прийнятті рішень та вирішенні внутрішніх справ, і будь-яке обмеження суверенітету є порушенням цієї свободи.

Натомість, прихильники націоналістичних ідей можуть критикувати добровільне обмеження суверенітету, оскільки вони підкреслюють

важливість збереження національної культури, традицій та ідентичності. Вони можуть сприймати обмеження суверенітету як загрозу самостійності та незалежності нації.

Отже, суверенітет визначається як повноваження та незалежність держави в управлінні своїми внутрішніми справами та здійсненні зовнішньої політики. Він є фундаментальним принципом міжнародного права та політичного устрою сучасного світу. Суверенітет дозволяє державам встановлювати закони, приймати рішення та захищати свої інтереси на міжнародній арені. Однак, у зв'язку з глобалізацією та зростаючою взаємозалежністю держав, добровільне обмеження суверенітету стає все більш актуальним. Держави можуть здійснювати обмеження своєї суверенної влади з метою спільного вирішення проблем, забезпечення безпеки, економічного розвитку та захисту прав людини.

Добровільне обмеження суверенітету може мати різні форми, включаючи участь у міжнародних угодах та договорах, членство в міжнародних організаціях та передачу деяких суверенних повноважень регіональним чи наднаціональним структурам. Це дозволяє державам спільно вирішувати глобальні проблеми, обмінюватись досвідом та ресурсами, а також забезпечувати мир, стабільність та економічний прогрес.

Добровільне обмеження суверенітету може бути корисним інструментом для держав у досягненні спільних цілей, проте його впровадження потребує обговорень, діалогу та компромісів. Враховуючи національні інтереси та потреби глобального співробітництва, держави можуть здійснювати обмеження суверенітету з метою забезпечення стабільності, розвитку та благополуччя. Важливо враховувати принципи демократії, прав людини та прозорості при прийнятті рішень про обмеження суверенітету, щоб забезпечити легітимність та довіру громадян до таких кроків.

У підсумку, добровільне обмеження суверенітету є складною та контекстуальною проблемою. Враховуючи потреби сучасного світу, можливості співпраці та вирішення спільних проблем, держави можуть здійснювати обмеження своєї суверенності для досягнення загального блага. Проте, цей процес потребує обговорень, узгодження та збалансованого підходу, щоб забезпечити ефективність, легітимність та збереження демократичних цінностей.

2.4. Еволюція традиційних концепцій суверенітета в сучасних умовах

Незважаючи на усі зміни, що відбулися у світі, поняття суверенітету продовжує використовуватися в тому вигляді, як воно було визначено в 15-16 століттях часів Ніколо Макіавеллі (1469-1527) і Жана Бодена (1530-1596). Макіавеллі ідентифікував верховного суверена з самою державою, тоді як Боден стверджував, що суверенітет є постійною і абсолютною владою держави і фундаментальним атрибутом її існування. Однак сучасне розуміння суверенітету передбачає його розгляд як правової властивості держави, яка визначає її здатність виконувати свої функції. Це пояснюється тим, що прив'язка державного суверенітету до влади держави перетворює суверенітет на необхідну ознаку державної влади, яка може істотно варіюватися від однієї держави до іншої [153].

Традиційний суверенітет відноситься до концепції, що базується на владі та незалежності держави в межах її території. Основні риси традиційного суверенітету включають: територіальна незалежність, політична самостійність, суверенність права, зовнішній суверенітет.

Держава має повну владу та контроль над своєю територією без зовнішнього втручання. Це означає, що держава має право приймати рішення щодо своїх внутрішніх справ без домінування чи контролю інших держав. Держава може формулювати свої власні закони, встановлювати

уряд та приймати рішення, що відповідають інтересам її народу. Держава має повну владу над своїм законодавством та правовою системою. Вона може створювати та застосовувати власні закони, а також встановлювати норми та процедури, що регулюють внутрішні відносини. Держава має право встановлювати дипломатичні відносини з іншими державами та брати участь у міжнародних організаціях. Вона також може укладати міжнародні угоди та домовленості, захищати свої інтереси на міжнародній арені та брати участь у прийнятті рішень, які стосуються глобальних питань.

Слід зазначити, що традиційний підхід до розуміння державного суверенітету є найбільш поширеним у сучасному праві. Основним формальним принципом, що лежить в основі сучасної системи міжнародних відносин, є принцип рівного державного суверенітету. Це означає, що держави мають однакові права та обов'язки і є рівноправними членами міжнародного співтовариства.

У баченні професора І. Делеану, висловленому в праці «Конституційне право та політичні інститути», суверенітет представляє ту якість державної влади, на основі якої ця влада має покликання приймати будь-які політичні, правові, військові, економічні рішення в усіх внутрішніх справах. і зовнішні, без будь-якого втручання іншої влади. Крім того, у монографії «Конституційні інститути та процедури» він підкреслює, що «суверенітет — це не магічне слово, окультина та чудодійна сила; воно виражає право держави вирішувати самостійно. Однак суверенітет не може бути приводом для свавілля, волюнтаризму, зарозумілості чи самовтіхи». У науковій статті «Поняття та зміст суверенітету» В. Пушкаш робить висновок: «поняття суверенітету було визначено незліченною кількістю способів, оформлюваних у різних контекстах філософами, юристами, і основна ідея завжди залишається незмінною, а саме те, що суверенітет держави поєднує в собі два елементи. нероздільні: верховенство влади всередині держави і незалежність держави від інших влад. Суверенітет —

це «вища влада, якою держава наділяється народом через конституційні демократичні форми, і, як верховна влада держави, передбачає її виключну компетенцію над національною територією та її незалежність від будь-якої іншої зовнішньої влади» [154].

Традиційно суверенітет розглядається у чотирьох значеннях: внутрішній суверенітет, взаємозалежний суверенітет, міжнародно-правовий суверенітет і «вестфальський» суверенітет. Внутрішній суверенітет – це особливі відносини уряду з політичною спільнотою, тобто внутрішня сила державної структури та її здатність ефективно впливати на поведінку людей. Владні структури мають багато форм, включаючи монархії, республіки та демократії,

Структури влади мають багато форм, включаючи республіки, демократії, унітарні та федеративні системи. Прийняття і визнання певної форми правління є одним з аспектів внутрішнього суверенітету. Іншим аспектом є фактичний рівень управління. Тільки життєздатні структури влади є легітимними та ефективними. Таке розуміння суверенітету походить від традиції Ж. Бодена і Т. Гобса. Вони намагалися підтримати визнання централізованої влади, беручи до уваги той факт, що народ має право на самовизначення і може обирати власну форму правління.

Взаємозалежний суверенітет означає, що держави можуть контролювати транскордонні потоки фінансів, людей і товарів. У цьому сенсі суверенітет був послаблений глобалізацією. Акцент тут робиться на контролі, а не на владі. Процес послаблення державного контролю є об'єктивним і не впливає на суверенітет через постійно зростаючу взаємозалежність людей. У цій теорії суверенітет існує окремо від відповідальності суверенної держави.

У міжнародному праві суверенітет ґрунтується на визнанні з боку інших, які визнають суверена єдиним представником суспільства. Якщо влада суверена визнається його підданими і народ визнає суверенітет

верховної влади, то й інші суверени також будуть зобов'язані визнати його суверенітет. Інші суверени також зобов'язані визнавати суверенітет. Суверенітет, таким чином, розуміється як статус, який робить можливим легітимізацію суверенної влади. Визнання суверенітету держави таким чином означає визнання її рівного статусу з іншими державами. Суверенітет закладає основу для рівності, визнаючи право всіх держав обирати власну форму правління, яку інші держави зобов'язані поважати. Це характерна риса всієї європейської системи міжнародних відносин. За такого підходу суверенітет – це дозвіл на вихід держави на міжнародну арену [155, с. 310].

Вестфальська модель суверенітету базується на принципі недопущення зовнішнього втручання во внутрішні справи держав. Внутрішній суверенітет вважається непорушним, і держава має монополію на прийняття рішень в межах своїх кордонів. На міжнародному рівні це означає принцип невтручання у внутрішні справи інших держав. У цій концепції суверенітет розглядається як універсальна цінність або автономний моральний принцип. Її ключовим аспектом є принцип невтручання, де суверенітет виступає юридичним щитом, що захищає державу від зовнішнього втручання. Особливо слабкі держави користуються цією гарантією невтручання на користь вестфальського суверенітету [132].

Виходячи з традиційного загальнотеоретичного підходу, згідно з яким держава характеризується територією, населенням і публічною владою, визначення державного суверенітету слід розглядати як характеристику сучасної держави, що виявляється у верховенстві, незалежності, неподільності та єдності державної влади.

В останні роки дискусія про поняття державного суверенітету набула нового сенсу через низку об'єктивних факторів. Серед них – процес глобалізації, який виходить далеко за межі економічної інтеграції та створює не лише економічну, а й політичну взаємозалежність держав.

Іншим об'єктивним чинником, який змінив поняття суверенітету, є інформаційно-комунікаційна сфера. Розвиток інформаційно-комунікаційної сфери ставить перед державами завдання щодо визначення своєї юрисдикції над сегментами мережі [156]. Причинами перегляду концепції суверенітету є як об'єктивні процеси глобалізації та інформатизації, так і ряд штучних факторів, таких як прямі та опосередковані порушення суверенітету, універсалізація прав і свобод людини, пріоритет та верховенство наднаціональних інститутів та норм. Останнім часом у зв'язку з активними інтеграційними процесами в західних країнах (особливо в Європейському союзі) широко розгорнулася «демократична аргументація» про перенесення процесу прийняття рішень з національного на наднаціональний рівень, що має вирішальне значення для підтримки демократії.

У сучасну епоху фінансової, економічної та, відповідно, політичного взаємозв'язку та взаємозалежності поняття державного суверенітету цікавить багатьох дослідників. При цьому йдеться не про основні риси традиційного поняття суверенітету, де суверенітет та незалежність держави на своїй території та у відносинах з іншими державами, а про незалежність держав на міжнародній арені та на своїй території від взаємозалежності держав в економічній, інформаційній та політичній сферах. Йдеться про важливість суверенітету та стійкість концепції суверенітету.

В умовах глобалізації та інтеграції держав та правових систем суверенітет більше не є найважливішою рисою чи характеристикою національної держави. Радикалізація цієї концепції полягає не у зниженні значущості суверенітету і, відповідно, зменшенні ролі держави у світовій політиці, а в тому, що в епоху глобалізації сам інститут держави має зникнути, а його правила мають бути передані наднаціональним структурам, тобто наднаціональним міжурядовим та неурядовим інститутам. Необхідність передачі правил наднаціональним структурам, тобто наднаціональним міжурядовим та неурядовим організаціям. Ідея

«кінця суверенітету» є життєво важливою і має отримувати нове життя з кожним новим викликом світової спільноти.

Ще одним з факторів, які обумовлюють цю потребу в переосмисленні, є зростання транснаціональних корпорацій (далі - ТНК) та недержавних акторів (далі - НДА). ТНК - це компанії, які володіють або контролюють виробничі потужності, дослідницькі центри або інші активи в декількох країнах. Вони володіють значними ресурсами та мають значний вплив на світову економіку та політику:

- ТНК можуть діяти у власних інтересах, які не завжди збігаються з інтересами держав, в яких вони працюють. Це кидає виклик традиційному уявленню про суверенітет як про монополію держави на владу в своїх межах.
- ТНК можуть переміщати виробництво з однієї країни в іншу в пошуках дешевої робочої сили та сприятливих податкових умов. Це може призвести до втрати робочих місць та зниження податкових надходжень у країнах, де ТНК раніше працювали.
- ТНК можуть лобіювати уряди для прийняття політики, яка відповідає їхнім інтересам, навіть якщо ця політика шкодить іншим верствам населення.
- ТНК можуть судитися з урядами за те, що вони вважають порушенням їхніх прав, наприклад, за те, що уряд прийняв закон, який обмежує їхню діяльність [157].

НДА - це організації, які не є державними, але мають значний вплив на суспільство. До НДА належать такі організації, як міжнародні організації, неурядові організації (далі - НУО), релігійні групи, профспілки та громадянські рухи. Вони відіграють важливу роль у захисті прав людини, наданні гуманітарної допомоги та просуванні соціальних змін. Їх діяльність може кидати виклик традиційному уявленню про суверенітет як про монополію держави на легітимну владу. НДА можуть критикувати уряди за

порушення прав людини або за неефективне управління. Можуть надавати гуманітарну допомогу людям, які постраждали від стихійних лих або конфліктів. Також вони можуть лобіювати уряди для прийняття політики, яка відповідає їхнім інтересам, наприклад, для захисту навколишнього середовища або для просування прав жінок.

Традиційна концепція державного суверенітету, яка лежить в основі всієї системи сучасних міжнародних відносин, останніми роками зазнає систематичних атак з боку низки великих держав. Ці держави вбачають у традиційній концепції державного суверенітету об'єктивну перешкоду для перерозподілу природних і людських ресурсів, необмеженого доступу до внутрішніх ринків інших держав і реалізації геополітичних проектів [158, с. 4].

Традиційні концепції суверенітету, які ґрунтуються на ідеї абсолютної та неподільної влади держави, зазнають все більшої критики в сучасному світі. Деякі з ключових напрямків переосмислення цих концепцій включають:

1. Взаємозалежний суверенітет:

Цей підхід визнає, що суверенітет держав не є абсолютним, а скоріше взаємозалежний із суверенітетом інших держав. Він підкреслює потребу у співпраці та співробітництві держав для вирішення спільних проблем. Це означає, що держави не можуть діяти на власний розсуд, не враховуючи вплив своїх дій на інші держави [159].

Прикладами взаємозалежного суверенітету є міжнародні угоди про охорону навколишнього середовища, контроль над озброєннями та торгівлю. Діяльність державних органів та органів влади, у цьому випадку, характеризується імплементацією міжнародних норм в структура національних, через те, що головний сенс цієї концепції – необхідність співпраці.

2. Розподілений суверенітет:

Цей підхід визнає, що суверенітет не є монополією держави, а скоріше, розподіляється між різними суб'єктами, включаючи держави, міжнародні організації та групи громадянського суспільства. Він підкреслює потребу у спільному управлінні та підзвітності. Держави не є єдиними акторами, які мають владу та вплив. Інші актори, такі як міжнародні організації, транснаціональні корпорації та неурядові організації, також відіграють важливу роль у глобальних справах [160].

Прикладами розподіленого суверенітету є діяльність Організації Об'єднаних Націй, Світового банку та Міжнародного комітету Червоного Хреста.

У цьому випадку, зерно влади справедливо розподілено між різними інституціями задля ефективного адміністрування діяльності держави.

3. М'який суверенітет:

Цей підхід визнає, що суверенітет не є статичним поняттям, а скоріше, є текучим і динамічним. Він підкреслює потребу у тому, щоб держави адаптували своє розуміння суверенітету у відповідь на мінливі обставини. Суверенітет не є фіксованим і незмінним, скоріше, може розвиватися та адаптуватися з часом. Державам необхідно бути гнучкими та готовими змінювати своє розуміння суверенітету, щоб відповідати новим викликам та можливостям. Прикладами м'якого суверенітету є розвиток міжнародного права прав людини та поява нових форм транснаціонального співробітництва.

4. Космополітичний суверенітет:

Цей підхід стверджує, що суверенітет не належить окремим державам, а скоріше, належить людству в цілому. Він підкреслює потребу у глобальному управлінні та співпраці для вирішення проблем, які стосуються всього людства. Держави не повинні ставити свої власні інтереси вище за інтереси людства в цілому. Вони повинні співпрацювати для вирішення таких проблем, як зміна клімату, бідність та війни.

Прикладами космополітичного суверенітету є прийняття Цілей сталого розвитку ООН та створення Міжнародного кримінального суду.

Демократія – яскравий приклад цієї концепції. У цьому випадку, суспільство є механізмом управління державою. Проте, необхідно не забувати про ключовий принцип демократії – принцип верховенства права. Підпорядкування законам, які в свою чергу колективно приймаються суспільством певної держави, є ключем до стабільності цієї концепції.

5. Пост-суверенітет:

Цей підхід стверджує, що традиційне поняття суверенітету більше не є актуальним у сучасному світі. Він підкреслює потребу у нових формах управління та співпраці, які не ґрунтуються на ідеї абсолютної та неподільної влади держави. Пост-суверенітет не пропонує чіткого бачення того, як має бути організований світ, але він кидає виклик традиційним уявленням про суверенітет [161].

Різні концепції суверенітету можуть мати вплив на реальні політичні та правові процеси в різних аспектах. Вони впливають на внутрішні політичні процеси держави. В концепції абсолютного суверенітету, держава володіє повною контролем над своїми внутрішніми справами без зовнішнього втручання. Це може позначатися на політичних процесах, таких як розподіл влади, прийняття рішень та реалізація політик. У контексті гнучкого суверенітету або обмеженого суверенітету, держави можуть приймати рішення в співпраці з іншими акторами або враховувати міжнародні норми та стандарти. Це може вимагати політичних компромісів та збільшення ролі міжнародних інституцій.

Також впливають на міжнародні відносини та зовнішню політику держави. В абсолютній концепції суверенітету, держава має повне право на незалежність та самовизначення, інші держави повинні поважати цей суверенітет. У контексті гнучкого суверенітету, держави можуть вступати в міжнародні організації, укладати договори та зобов'язання, співпрацювати з

іншими державами для вирішення спільних проблем. Це може призводити до створення міжнародних норм та правил, які обмежують дії держав у міжнародній арені.

Поняття суверенітету також має вплив на захист прав людини. У традиційному розумінні суверенітету, держава має внутрішню автономію та контроль над своїми громадянами. Проте, у разі порушення прав людини, може виникати напруга між принципом суверенітету та захистом прав людини. Міжнародні стандарти прав людини та міжнародні механізми забезпечення їх дотримання можуть впливати на внутрішні політичні та правові процеси держави [162, с. 50-54.].

Крім того впливають на глобальне управління. В традиційному розумінні суверенітету, держави володіють значним ступенем незалежності і вирішують свої внутрішні справи самостійно. Однак, зростання глобалізації і міжнародної взаємозалежності ставить під сумнів абсолютну суверенітет держав і вимагає співпраці між ними.

Критика традиційного суверенітету стрімко зростає серед сучасних науковців. Вони стверджують, що визнавати держави суверенними, як це було 50 років тому, означає ігнорувати реальність. Зростаюча взаємозалежність, що характеризує глобалізацію, піднімає питання, які прояснюють цю концепцію.

Міхель Харт і Антоніо Негрі критикують традиційний суверенітет, вважаючи, що його неможливо відокремити від сучасної політичної ситуації, зокрема глобального стану війни, де насильство може виникнути будь-де і будь-коли. Вони стверджують, що суверенітет не здатний захистити держави від насильства, тому він не є достатньою основою для договірних відносин між державами. З цієї причини вони пропонують нову форму універсального суверенітету, яка вимагає повалення традиційного суверенітету і створення нового демократичного інституту. Цей інститут,

разом з комунікативними мережами колективної дії, має постійно впроваджувати і відтворювати соціальне життя [163].

Перегляд традиційних концепцій суверенітету може мати значні наслідки для міжнародних відносин, політики та права. Держави можуть втратити деяку свою традиційну владу та суверенітет, оскільки вони співпрацюють з іншими акторами, такими як транснаціональні корпорації, недержавні актори. Їм може знадобитися адаптувати свої інституції та політику до більш взаємозалежного та багатогранного світу. Також може знадобитися більше співпрацювати одна з одною та з міжнародними організаціями для вирішення спільних проблем, таких як зміна клімату та міжнародна злочинність. Міжнародне право може стати більш важливим інструментом для регулювання поведінки держав та інших акторів.

Реінтерпретація концепції суверенітету може спричинити еволюцію нових форм демократії та участі, що виходять за рамки традиційних національних держав. Якщо держави визнають, що захист прав людини є загальним обов'язком і повинні враховувати міжнародні стандарти, це може трансформувати політичні та правові процеси в середині держави. В такому випадку, міжнародні механізми, такі як міжнародні суди або трибунали, можуть отримати значно вагомішу роль у забезпеченні дотримання прав людини. Переосмислення концепцій суверенітету може також вплинути на економічні відносини та торгівлю між державами. Відмова держав від абсолютного суверенітету на користь визнання необхідності спільних правил і стандартів може призвести до змін у торговельних угодах, створення нових регуляторних механізмів і трансформації зовнішньоекономічної політики.

Отже, розглядаючи перегляд традиційних концепцій суверенітету, важливо враховувати, що світовий порядок і геополітична ситуація зазнали суттєвих змін протягом останніх десятиліть.

Зростання міжнародних взаємозв'язків, економічних і технологічних змін, а також глобальних проблем, змушують країни переосмислити свої підходи до суверенітету.

Одним з аспектів, які потребують перегляду, є роль міжнародних організацій і угод у сучасному світі. Деякі держави добровільно делегують частину своєї суверенної влади міжнародним структурам, таким як Організація Об'єднаних Націй, Європейський Союз, Міжнародний валютний фонд і т.д. Це може бути спрямовано на досягнення спільних цілей, таких як забезпечення миру, економічного розвитку та спільного регулювання проблем.

Існують аргументи проти подібного делегування влади, оскільки воно може вважатися порушенням національної суверенітету. Деякі країни вважають, що вони повинні зберігати повний контроль над своїми внутрішніми справами і незалежно приймати рішення. Це особливо актуально у сферах безпеки, міграції та культурної ідентичності.

Інший аспект перегляду традиційних концепцій суверенітету стосується співробітництва та взаємозалежності між державами. В сучасному світі багато проблем потребують глобального підходу і спільних зусиль для їх вирішення. Це може вимагати компромісів і відмови від повного суверенітету в інтересах досягнення загального благополуччя. Наприклад, у сфері збройних конфліктів та тероризму, держави можуть бути змушені співпрацювати для забезпечення безпеки своїх громадян.

Зміна клімату є ще одним фактором, який ставить під сумнів традиційні концепції суверенітету. Проблема зміни клімату є глобальною за своєю природою і вимагає спільних зусиль всіх держав для зменшення викидів парникових газів та пристосування до негативних наслідків змін клімату. Це приводить до появи нових форм співробітництва, таких як Паризька угода [164], де держави зобов'язуються спільно працювати над зменшенням своїх екологічних слідів.

Висновок полягає в тому, що традиційні концепції суверенітету потребують перегляду і адаптації до нових реалій сучасного світу. Суверенітет держави не може бути розглянутий ізольовано від глобальних викликів і потребує балансу між захистом національних інтересів та співробітництвом з метою досягнення спільних цілей. Перегляд традиційних концепцій суверенітету є процесом непростим і потребує діалогу та співпраці між державами для забезпечення стабільності, миру і процвітання в глобальному масштабі.

Не буде перебільшенням сказати, що сучасна концепція державного суверенітету перебуває в глибокій кризі. Це зумовлює необхідність пошуку нових методологій та системного аналізу впливу інтеграційних процесів на державотворення та правотворення.

Проблема традиційного розуміння категорії суверенітету безпосередньо пов'язана з намаганням самозберегти суверенітет держав, та еволюцією міждержавних відносин, які вимагали нових форм взаємодії і співпраці для забезпечення конституційного порядку, внутрішнього розвитку та національної безпеки. Багато дослідників вважають, що в умовах сучасного взаємозалежного світу, інтеграції та глобалізації, можливість самообмеження державного суверенітету на основі взаємності була визнана при вступі до міждержавних союзів і створенні наднаціональних організацій [165, с. 81].

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ СУВЕРЕНІТЕТУ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ НА ГЕОПОЛІТИЧНІЙ АРЕНІ

3.1. Суверенітет сучасної держави в контексті геополітичних викликів

Сучасні геополітичні реалії характеризуються складністю та динамічністю, що зумовлюються різноманітними чинниками, такими як економічні інтереси, військові стратегії, політичні амбіції та технологічний прогрес. Відмінності у рівнях розвитку держав, їхньому географічному положенні та ресурсному забезпеченні створюють підґрунтя для виникнення конфліктів і співробітництва на міжнародній арені.

Багатополярність є однією з ключових характеристик сучасного міжнародного порядку, що передбачає наявність кількох впливових держав або коаліцій, які відіграють значну роль у глобальній політиці. Це суттєво відрізняється від однополярного світу, де домінує одна країна. Протягом другої половини XX століття США були головним геополітичним гегемоном, однак у XXI столітті відбувся перехід до складнішої багатополярної системи, в якій поряд зі США ключовими гравцями виступають Китай, росія, Європейський Союз та інші регіональні сили.

Однією з найзначніших тенденцій останніх десятиліть є стрімке зростання економічної та політичної потужності Китаю. Протягом кількох десятиліть Китай трансформувався з економіки, що розвивається, у другу за величиною економіку світу. Це досягнення супроводжується зростанням політичного впливу на міжнародній арені. Важливим інструментом розширення впливу Китаю є ініціатива «Один пояс, один шлях» (Belt and Road Initiative, BRI), започаткована у 2013 році. Ця ініціатива спрямована на розвиток транспортної та енергетичної інфраструктури, а також на посилення економічних зв'язків між країнами Євразії, Африки та Латинської Америки [166]. Китай інвестує значні кошти у будівництво доріг, залізниць, портів і аеропортів, що сприяє зміцненню його

економічного впливу. Створення Азіатського банку інфраструктурних інвестицій (АІІВ) та інших фінансових механізмів дозволяє Китаю надавати кредити та інвестиції країнам-учасникам BRI [167]. Розширення торговельних маршрутів і зменшення бар'єрів для торгівлі сприяють збільшенню обсягів торгівлі між Китаєм та іншими країнами.

Європейський Союз є унікальним гравцем у сучасному багатополлярному світі, поєднуючи економічну міць з політичною інтеграцією. Незважаючи на внутрішні кризи, такі як Брекзїт та зростання євроскептицизму, ЄС залишається важливим актором на міжнародній арені, впливаючи на глобальну економіку, політику та безпеку. Європейський Союз зосереджується на посиленні внутрішньої консолідації та співпраці між країнами-членами, активно бере участь у вирішенні міжнародних конфліктів, підтримці демократії та прав людини. Крім того, ЄС просуває сталий розвиток, боротьбу зі змінами клімату та підтримку глобальної торгівлі на основі правил.

Сучасні геополітичні реалії значною мірою визначаються технологічними досягненнями, які впливають на національну безпеку, економічні системи та політичні процеси. В епоху цифрових технологій ключовими аспектами стають кібербезпека, контроль над інформаційними потоками та впровадження новітніх технологій у військовій сфері.

Кібербезпека є одним із головних напрямів у сфері національної безпеки. Зі зростанням залежності держав від цифрових технологій та інформаційних систем зростає і вразливість до кібератак. Ці атаки можуть бути спрямовані на критичну інфраструктуру, таку як енергетичні системи, транспортні мережі та фінансові установи, що може призвести до значних економічних втрат та порушень у роботі державних установ. Крім того, кібербезпека охоплює захист державних і корпоративних секретів, запобігання промислому шпигунству та збереження конфіденційності особистих даних громадян. Труднощі в цій сфері включають необхідність

постійного оновлення та вдосконалення засобів захисту, а також розвиток співпраці між державами у боротьбі з кіберзлочинністю.

Контроль над інформаційними потоками стає важливим аспектом геополітичного впливу. Інформація є стратегічним ресурсом, який може бути використаний для формування громадської думки, впливу на політичні процеси та забезпечення національної безпеки. Держави активно інвестують у розвиток своїх інформаційних інфраструктур, засобів масової інформації та соціальних мереж для досягнення своїх геополітичних цілей.

Зокрема, інформаційні війни та дезінформаційні кампанії стали ефективним інструментом для впливу на внутрішню політику інших держав. Приклади таких кампаній включають втручання у виборчі процеси, поширення фейкових новин та використання ботів у соціальних мережах для маніпулювання громадською думкою [168]. Це створює нові перешкоди для державного суверенітету та вимагає розробки стратегій для захисту інформаційного простору.

Новітні технології відіграють вирішальну роль у сучасній військовій стратегії та тактиці. Розвиток дронів, штучного інтелекту, роботизованих систем і нових видів озброєння змінює характер збройних конфліктів та оборонних стратегій. Ці технології дозволяють підвищити точність і ефективність військових операцій, зменшуючи ризики для людських життів. Дрони, наприклад, використовуються для розвідки, спостереження та проведення ударних операцій, що дозволяє державам вести бойові дії на відстані. Штучний інтелект може застосовуватися для аналізу даних, прийняття рішень у реальному часі та автоматизації оборонних систем. Водночас впровадження цих технологій призводить до випробування, пов'язаного з етикою використання автономних озброєнь та можливістю їхнього потрапляння до рук недержавних акторів або терористичних організацій.

Соціальні мережі стали важливим інструментом впливу на громадську думку та політичні процеси. Вони використовуються для поширення інформації, організації протестних рухів та мобілізації громадян. Однак зростання їхнього впливу також створює ризики, пов'язані з дезінформацією, поширенням екстремістських ідеологій та маніпуляцією суспільною думкою [169]. Держави та недержавні актори можуть використовувати соціальні мережі для проведення інформаційних операцій, спрямованих на дестабілізацію політичної ситуації в інших країнах. Це вимагає від урядів розробки ефективних механізмів регулювання та контролю за діяльністю соціальних мереж, а також співпраці з технологічними компаніями для забезпечення безпеки інформаційного простору.

Геополітичні засади розвитку України сьогодні мають глибокі корені у вітчизняній історії. Ця історія включає постійну боротьбу за державний статус та утвердження суверенітету серед сусідніх країн. Українська історико-політична думка, наукові праці мислителів і політиків, що датуються як минулим, так і сучасним часом, є відображенням цього прагнення вирішувати геополітичні виклики. Історичний розвиток, географічне розташування, відносини з сусідніми країнами та внутрішні можливості для процесів державотворення і консолідації сил для досягнення незалежності визначили значний вплив на Україну, а також на будь-яку іншу країну.

Об'єктивно вплив мали такі фактори:

- незавершеність процесів консолідації в ранньому середньовіччі, коли після монголо-татарської навали єдність етнічних українських земель була розірвана сусідніми країнами;
- історично довготривале роз'єднання етнічних територій негативно позначилося на ментальності та зусиллях до досягнення єдності населення різних регіонів України;

- практика пошуків побратимства з сусідніми народами, намагання співіснувати на рівноправних чи автономних умовах або під протекторатом, як правило, призводили до втрати незалежності [170, С.217.]

Глобалізація у всіх її суперечливих проявах є неоспоримою реальністю сучасного світу, що об'єктивно і суб'єктивно впливає на формування постіндустріального суспільства та світової цивілізації XXI століття. Як ключова тенденція розвитку, глобалізація економічної діяльності має значний вплив на економічне життя, породжуючи далекосяжні політичні, внутрішні, міжнародні, соціальні та культурно-цивілізаційні наслідки.

Ці наслідки відчують на собі практично всі країни, включаючи Україну, яка активно і свідомо інтегрується у світову економіку. Враховуючи це, важливо розглядати майбутні перспективи України у контексті сучасного суперечливого світу. Тому аналіз глобального процесу має не лише теоретичне, але і практичне значення, особливо для зовнішньоекономічної політики та загальнонаціональних інтересів.

Гармонізація громадських і особистих інтересів можлива лише за умови розумного державного регулювання економіки. Україні потрібна ефективна і науково обґрунтована стратегія державного відродження, що базується на чіткому розумінні сучасних сил, що визначають основний вектор розвитку людства. Саме це змушує нас глибше розуміти сутність глобалізації та розглядати її в контексті того, що ховається за цим модним терміном, який став предметом численних наукових дискусій.

Глобалізація є результатом історичного розвитку, віддзеркаленням природного продовження процесу інтернаціоналізації. Інтернаціоналізація і глобалізація взаємодіють, конкурують і породжують гібридні форми, але глобалізація відрізняється якісно від інтернаціоналізації. Вона характеризується зростанням масштабів і глибини усвідомлення світу як

єдиного простору, де внутрішні події в країні мають такий же сильний вплив на інші нації й держави, як і зовнішньо-політичні акції [171, с. 51].

Особи сприймають глобалізацію по-різному відповідно до їхнього бачення про те, що відбувається. Для одних це безмежні можливості і перспективи, для інших — історична перемога принципів ліберальної демократії, для третіх — віртуалізація реальності, а для інших — загроза створення неоколоніальних імперій на базі новітніх технологій. В. Лукашевич зауважує, що багато інтерпретацій глобалізації страждають однобічністю та недооцінюють масштаби змін. Будь-яка характеристика глобалізації є неповною, і при аналізі цього складного явища варто пам'ятати про це.

Глобалізація ґрунтується на розвитку світових ринків товарів, послуг, праці і капіталу. Цей сучасний процес проявляється у різних аспектах людського життя [172, 67 с.]. Протягом ХХ століття відбулися значні зміни у механізмах інтеграції. Наприклад, наявність єдиного світового ринку, в якому повноправними учасниками є транснаціональні корпорації з мільйонними оборотами.

Раніше кожна монополістична група була підпорядкована фінансовим надгрупам - національним комплексам, що включали державні та приватні структури. Проте з часом сформувалася наднаціональна адміністративна система регулювання світового ринку й міжнародних відносин, до якої відносяться Організація Об'єднаних Націй, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк та інші організації.

В таких умовах традиційні механізми державного регулювання наднаціональної економіки втрачають ефективність, оскільки держави втрачають здатність впливати на господарське життя через всеохоплюючі адміністративні важелі.

Ні одна країна не може собі дозволити відмовитися від участі в глобалізаційних процесах, оскільки це може призвести до відсторонення від

соціального прогресу. Саме тому важливо обирати шлях інтеграції у світове співтовариство свідомо, враховуючи власні можливості та рівень включення в міжнародне співтовариство.

На початку епохи глобалізації у 1954 році з'явився Більдербергський клуб – консорціум впливових фінансових та політичних груп, призначений для обговорення ключових питань глобальної політики та економіки. У 1973 році була утворена Тристороння комісія (США, Західна Європа та Японія), спрямована на обговорення та координацію економічних питань. Глобальна система неоколоніалізму, яку втілює Захід, концептуалізується як цілісна структура, організована за принципом вертикального управління. Хоча загальноприйнятою є ідея «невидимої руки» ринку, що керує західною економікою, насправді відбувається повний контроль над нею з боку відомих осіб, що володіють ключовими фінансовими установами - банками, страховими компаніями, великими корпораціями. У першій половині ХХ століття Т. Драйзер вказував, що в США 350 родин контролюють 95% національного багатства, серед них - Рокфеллери (нафта), Моргани (сталь), Вандербільти (залізниці). В наш час династична влада «князів капіталу» маніпулює економікою другого рівня, що використовує матеріальні цінності, що створені першорозрядною економікою. Віртуальна економіка, що опосередковано управляється сумами «умовних грошей», що переважно циркулюють, створює основу надвлади, ні в кого не обраної [173, р.40].

Сучасний глобальний неоколоніалізм характеризується тим, що фактична система управління та економіки в західному світі зробила державність та економіку окремих країн все більш номінальними. Частина державних установ, які очолюються керівниками виконавчої влади (президентами, канцлерами, прем'єр-міністрами), фактично виконує ролі представників та учасників фінансового механізму, що здійснює надвладу і контроль над усіма аспектами суспільства [174, с. 11].

Система глобального неоколоніалізму формується Заходом як єдине ціле з урахуванням принципу вертикального структурування. Хоча загальноприйнятою є ідея «невидимої руки» ринку, що, за якою управляється західна економіка, насправді вона контролюється цілком видимою рукою «надекономіки-наддержави», в якій головним виконавчим органом є грошовий механізм.

Глобальний неоколоніалізм представляє сучасну систему нерівноправних економічних і політичних відносин, налагоджену західними країнами на інші частини світу, яка ґрунтується на їх військовій потужності, впливі монополістичного капіталу, міжнародних фінансових організацій та транснаціональних корпорацій. З цього можна виділити два взаємопов'язані види глобального неоколоніалізму: військово-політичний і фінансово-економічний.

Неоколоніалізм є новим типом відносин, коли крім прямого політичного контролю застосовуються фінансово-економічні інструменти, базовані на військовій і економічній потужності. Він використовує складніші та менш очевидні механізми, але його сутність полягає в нерівноправних відносинах та експлуатації ресурсів підпорядкованих країн [175].

Асиметричність у системі міжнародних відносин представляє собою об'єктивну реальність, яка виявляється у відмінностях між суб'єктами таких відносин. Відхилення від цього факту може мати серйозні політичні наслідки. Значні відмінності між суб'єктами двосторонніх відносин призводять до різних підходів у вирішенні завдань, що стоять перед ними. Практична асиметрія у міжнародних відносинах призводить до різних рівнів авторитету та впливу для різних суб'єктів [176].

Крах біполярної системи міжнародних відносин та настання однополярної системи з елементами поліполярності викликали значні геополітичні трансформації. Ці зміни вимагали нових підходів до

класифікації системи міжнародних відносин для врахування нового геополітичного контексту.

Здається, що геополітичне суперництво і нерівність у співвідношенні сил між державами створюють умови для виникнення асиметричних відносин у світовій системі. Асиметрія є не лише необхідним атрибутом, але й важливим рушійним фактором у розвитку міжнародних відносин, що не заважає установленню стійкого міжнародного порядку взагалі. Сам порядок у геополітичному вимірі розглядається як баланс стратегічних інтересів, що викликає сумніви у тих держав, що прагнуть до гегемонії у світі.

Конфігурація світової системи значно змінюється на різних історичних етапах, що впливає на ролі та місце суб'єктів у міжнародній політиці. Неореалісти класифікують форми міжнародної структури залежно від кількості полюсів сили, зазвичай виділяючи монополярний, біполярний і поліполярний типи міжнародного порядку [177]. Незважаючи на різні типи міжнародних систем, асиметрія залишається стійкою, але найяскравіше вона проявляється в однополярній системі.

Дискусії про парадокси асиметричних відносин у міжнародній політиці ставлять під сумнів співвідношення сили, норм і цінностей у глобальній системі. Дослідження Р. Кейгана акцентують увагу на протиріччях «сили слабого» і «слабкості сильного» серед ключових учасників світової арени. Підкреслення значення безпеки нагадує, що концепція сили включає ширший спектр чинників, не обмежуючись лише військовими, економічними і людськими ресурсами. Реальність конфліктів показує, що перевага в військовій силі може бути збалансована шляхом використання стратегічних слабкостей сильного суперника [178].

У контексті модернізації системи міжнародних відносин спостерігається взаємодія акторів з різними потенціалами. Залежно від можливостей суб'єктів захищати свій суверенітет і їхнього статусу в ієрархії

міжнародних відносин, всі держави зазвичай розділяються на наддержави, великі, середні, малі і мікродержави.

Наддержави представляють глобальні центри сили, які здатні впливати на всю систему міжнародних відносин за допомогою володіння зброєю масового знищення. Їхня потужність охоплює глобальний рівень і виключає можливість поразки у війні з будь-якою іншою державою чи коаліцією, якщо до цієї коаліції не входить інша наддержава. У порівнянні з наддержавами, великі держави, хоча мають значний вплив на світовий розвиток, обмежені у своєму домінуванні. Вони часто прагнуть грати роль на світовій арені, але їхні можливості обмежені домінуванням у конкретному регіоні або сфері міжнародних відносин [179, с. 159].

Середні держави мають обмежений вплив і здатність впливати переважно на своє ближнє оточення, відмінною рисою яких є регіональна спрямованість їхніх амбіцій. Це відрізняє середні держави від малих, які мають значно обмежені можливості впливу на своє найближче оточення. Незважаючи на це, малі держави володіють достатніми ресурсами для захисту своєї незалежності та територіальної цілісності. Тим не менш, відсутність значного економічного і військового потенціалу обмежує їхню активність на міжнародній арені, що часто призводить до залежності від держав, що мають такі можливості.

Мікродержави, що перебувають на найнижчому рівні ієрархії держав, часто не мають амбіцій у сфері зовнішньої політики і здатність захищати свій суверенітет самостійно є суттєво обмеженою [180, с. 151].

Усі ці категорії держав формують певну ієрархію міжнародних відносин, де можна визначити систему як симетричних, так і асиметричних зв'язків. В цьому контексті можна використовувати постулат, що там, де існує симетрія, може існувати асиметрія, і навпаки.

Симетрична взаємодія між суб'єктами одного рівня ієрархії, такими як наддержави, великі держави, середні держави, малі держави і мікродержави,

характеризується взаємовідносинами, що здійснюються на основі рівних умов та потенціалу кожної сторони. Навпаки, асиметричні відносини виникають між державами, розташованими на різних щаблях ієрархії, і проявляються в різниці в політичній, економічній та військовій міці кожної з них. Наприклад, це можуть бути відносини між наддержавою та державами менших рангів, взаємодія між великими та середніми державами, а також відносини між малими державами і мікродержавами [181, с. 25].

Роль міжнародного співробітництва та дипломатії у вирішенні геополітичних викликів є надзвичайно важливою в умовах сучасного світу, що характеризується глобалізацією, складними міжнародними відносинами та глибокими геополітичними суперечностями. Міжнародне співробітництво і дипломатія виступають як основні інструменти для досягнення мирних рішень, узгодження позицій між різними країнами та вирішення конфліктів.

Перш за все, міжнародне співробітництво створює платформу для спільної роботи країн у вирішенні глобальних проблем, таких як кліматичні зміни, пандемії, бідність та безпека. Організації, такі як ООН, Європейський Союз, НАТО та інші, сприяють співпраці країн у міжнародному форматі, що дозволяє об'єднувати зусилля для вирішення спільних проблем. Наприклад, підходи до збереження миру і безпеки, розвитку та людських прав узгоджуються на міжнародних форумах, щоб забезпечити сталість і мир у світі.

Дипломатія, з іншого боку, відіграє важливу роль у мирному вирішенні конфліктів та запобіганні ескалації напруженості між країнами. Дипломати розвивають діалог, переговорюють та укладають міжнародні угоди, що сприяють зменшенню конфліктів та сприяють стабільності у світі. Вони також використовуються для вирішення економічних та політичних питань, що виникають між країнами [182]. Крім того, міжнародна

дипломатія може сприяти укріпленню регіональної та глобальної безпеки шляхом співпраці у питаннях протидії тероризму, розповсюдженню зброї масового знищення та організованій злочинності. Дипломатичні зусилля важливі для зміцнення правопорядку та співпраці з міжнародними партнерами для захисту національних інтересів.

У світлі зростаючої геополітичної конкуренції та непередбачуваності у міжнародних відносинах, міжнародне співробітництво та дипломатія є ключовими інструментами для забезпечення сталості та миру. Вони сприяють виробленню спільних стратегій, врегулюванню конфліктів та захисту міжнародної правової системи. Такий підхід сприяє виробленню взаємовигідних рішень, що сприяють розвитку світового співтовариства та підтримці принципів міжнародного права.

Загалом, зміцнення суверенітету у сучасних геополітичних умовах є складним завданням, що вимагає комплексного підходу та використання різноманітних стратегій. Для досягнення цієї мети можуть бути застосовані наступні шляхи:

Дипломатичні ініціативи та міжнародні альянси важливі для активного розвитку дипломатичних стосунків та утворення міжнародних альянсів, які можуть забезпечити більшу політичну та економічну вагу в міжнародних відносинах. Міжнародні організації та регіональні блоки, можуть служити платформами для спільної діяльності та захисту спільних інтересів.

Економічна диверсифікація та розвиток внутрішнього ринку можуть зменшити економічну залежність від конкретних глобальних гравців та підвищити економічну стабільність та національну автономію. Прискорення індустріалізації, розвиток нових технологій та підтримка малого та середнього бізнесу можуть сприяти створенню стійкої економіки, що не залежить від зовнішніх впливів.

Зміцнення внутрішнього управління та правової системи, у тому числі боротьба з корупцією та підвищення прозорості державних інституцій, може сприяти підвищенню ефективності управління країною. Розвиток правової системи та забезпечення прав людини та громадянських свобод є важливими аспектами для зміцнення внутрішньої стабільності та міцного суверенітету. Активна участь у міжнародних ініціативах та міжнародних миротворчих місіях може підвищити статус країни на глобальній арені та збільшити вплив у міжнародних відносинах.

3.2. Роль міжнародних акторів в обмеженні суверенітету сучасної держави

У сучасних умовах спостерігається загострення багатьох політичних протиріч, що супроводжується з'явленням нових загроз та викликів миру і безпеки на глобальному рівні. Геополітичне протистояння між провідними міжнародними акторами ускладнює вирішення соціально-економічних проблем розвитку світового співтовариства. У такому контексті набуває особливого значення активна роль міжнародних організацій, зокрема Організації Об'єднаних Націй, яка виступає провідною всесвітньою структурою та глобальним політичним інститутом.

Міжнародний мир підтримується за допомогою двох основних механізмів: збалансованого розподілу сил у світовій політиці, що включає геополітичні відносини, та діяльності міжнародних організацій відповідно до міжнародного права. ООН відображає другий механізм у максимальній мірі. Проте на практичному рівні сучасні міжнародні міжурядові організації не мають єдиного підходу до проведення миротворчих операцій і створення єдиної теоретико-правової бази для миротворців.

Відтак, ефективність миротворчості, що передбачає узгоджену діяльність учасників світової політики, залишається на низькому рівні. Сучасним міжнародним організаціям важливо підвищити свій міжнародно-

правовий статус і стати реальними конкурентами держав у вирішенні міжнародних конфліктів.

На міжнародній арені стає популярними програми глобального сталого розвитку, ініційовані Організацією Об'єднаних Націй. Проте незважаючи на це, досягнення значних результатів у вирішенні соціально-економічних проблем залишається обмеженим. Проблема відсталості значної кількості країн і прірва між рівнями розвитку порівняно з розвиненими державами залишається актуальною у рамках цього дослідження.

Перші спроби вивчення теорії миротворчості мають свої корені у 1930-х роках XX століття. Проте як самостійна наукова дисципліна теорія миротворчості почала формуватися у 1950-ті роки. Значний інтерес до миротворчості у цей період був спричинений зростанням числа конфліктів і появою нової загрози — розробки та поширення ядерної зброї [183]. В різних країнах почали з'являтися різні дослідницькі центри для вивчення конфліктів і розробки ефективних методів їх запобігання, а також почали видаватися наукові журнали, присвячені цій тематиці. На перших стадіях розвитку теорії миротворчості основний акцент був зроблений на аналізі війн і конфліктів, що є лише частиною сучасного розуміння миротворчості.

Сучасний етап розвитку теорії миротворчості відзначається активною науковою діяльністю відомого норвезького ученого Й. Галтунга [184]. у 1970-х роках він зробив значний внесок у наукове обговорення понять «миротворчі операції», «операції з підтримання миру» і «миробудівництво».

Перш ніж розглядати значення терміну «миротворчість», варто відзначити, що це поняття залишається об'єктом дискусій через різноманітність інтерпретацій. Американський дослідник Т. Фіндлі пропонує більш вузьке розуміння миротворчості: «Діяльність з вирішення конфліктів за допомогою мирних методів, таких як переговори, юридичне врегулювання спорів, введення санкцій або укладення перемир'я» [185]

Відсутність юридично закріпленого терміна «миротворчість» супроводжується також відсутністю уніфікованої системи різних видів миротворчих операцій. Кожна країна розвиває свою власну теоретичну базу в цій сфері та має власне розуміння феномену «миротворчість». Наприклад, у західній традиції термін «миротворчість» застосовується для позначення лише одного певного типу миротворчих операцій.

Концепція та термін «миротворчість» не згадуються в Статуті Організації Об'єднаних Націй. Теоретичні основи миротворчої діяльності почали формуватися під час ранньої діяльності ООН, коли стало очевидним, що деякі положення Статуту, що стосуються підтримання міжнародного миру і безпеки, не можуть бути реалізовані на практиці так, як передбачено документом.

Теоретичні аспекти миротворчості можна знайти в інших офіційних документах міжнародних органів, таких як резолюції, офіційні звіти, доповіді та заяви Генерального секретаря ООН. На основі цих джерел експерти ООН визначають миротворчість як «комплекс заходів, спрямованих на досягнення миру шляхом мирних засобів, що передбачені у Розділі IV Статуту ООН». У такому контексті миротворчість є дипломатичною ініціативою з перетворення конфлікту у мирний діалог для зупинення насильства між протистоячими сторонами.

В іншому варіанті термін «миротворчість» може застосовуватися для опису стадії конфлікту, що виникає після кризи або тривалого конфлікту, коли дипломатичні зусилля не принесли результатів у врегулюванні суперечки перед миротворчим втручанням.

Термін також інтерпретується як «сприяння миру» [186]. В цьому контексті миротворчість є важливим і необхідним процесом у випадках тривалих конфліктів, коли протистоячі сторони не здатні досягти компромісу самотійно, особливо у випадках, коли військові злочини та інші порушення прав людини потребують міжнародного втручання.

У двох останніх випадках миротворчість передбачає військове втручання як останній засіб впливу на конфліктуючі сторони.

Повертаючись до ООН, згідно зі статтею 33 Статуту ООН (Розділ 5 «Мирне вирішення спорів»), «сторони, що беруть участь у будь-якій суперечці, яка може загрожувати підтримці міжнародного миру і безпеки, повинні перш за все намагатися вирішити цю суперечку шляхом переговорів, обстеження, посередництва, примирення ... або інших мирних засобів, за їхнім вибором». Статті 41 і 42 також визначають можливість застосування санкцій, блокади та військового втручання у випадках, коли це необхідно для відновлення миру між воюючими державами. Теоретичною основою миротворчості є концепція ООН, яка продовжує розвиватися як у теорії, так і на практиці.

Миротворчі операції постійно еволюціонують під впливом нових викликів миру і безпеки. З часів першої миротворчої місії в 1948 році концепція миротворчості зазнала значних змін. Спочатку миротворчість передбачала залучення третьої сторони для медіації між конфліктуючими сторонами з метою залагодження конфлікту або зменшення напруги, сприяння припиненню вогню або спостереження за виконанням мирних угод. Однак у сучасному розумінні ця концепція включає значно більше функцій і місій, від припинення вогню до моніторингу виборів та подальшої підтримки миру в конфліктному регіоні.

На основі вищевикладеного можна сформулювати таке визначення терміна «миротворчість»: миротворчість є діяльністю міжнародних міжурядових організацій або окремих держав, а також інших учасників світової політики, спрямованою на запобігання та вирішення конфліктів за допомогою мирних методів або, за необхідності, з використанням військової сили, при цьому втручання має бути санкціоноване ООН.

Після закінчення Холодної Війни концепція миротворчості пройшла суттєві зміни. Сучасні миротворчі операції є багатовимірними,

багатогранними і багатофункціональними. Участь у миротворчих місіях наразі беруть не лише військовослужбовці, а й цивільні особи, включаючи загони з забезпечення безпеки [187].

Сьогодні миротворчість активно ведуть як окремі держави, так і регіональні організації (наприклад, Європейський Союз, ОБСЄ, Африканський Союз, НАТО), а також фонди. Сучасні миротворчі місії, крім забезпечення військової безпеки, включають політичні, економічні, соціальні та культурні аспекти. Вони здійснюють різноманітні завдання, такі як моніторинг, захист мирного населення, забезпечення безпеки, управління кризовими ситуаціями, контроль дотримання правопорядку та прав людини, реалізація правових норм, гуманітарна допомога та організація виборів.

На сьогоднішній день існує значний асортимент миротворчих механізмів. Одна з перших класифікацій видів миротворчої діяльності була представлена в звіті колишнього Генерального секретаря ООН Б. Бутрос-Галі «Порядок денний для світу: Превентивна дипломатія, миротворчість та збереження миру» у 1992 році. Розробка цього звіту була затверджена Радою Безпеки для відповіді на зростаючу потребу в миротворчих операціях та їх теоретичному обґрунтуванні.

Звіт визначає такі механізми миротворчості:

1. Превентивна дипломатія;
2. Миротворчість;
3. Підтримка миру;
4. Постконфліктне миробудівництво.

Превентивна дипломатія полягає в заходах, спрямованих на попередження виникнення суперечок між сторонами, уникнення переростання існуючих суперечок у конфлікти, а також обмеження масштабів конфліктів після їх початку. [188]

Превентивна дипломатія є характерною для початкових етапів конфліктів, коли ще не відбулося гострого протистояння сторін або значних збройних зіткнень, і спрямована на зменшення напруженості для запобігання переходу до відкритого конфлікту. Цей вид дипломатії включає різноманітні заходи, такі як ініціативи для підвищення взаємної довіри між конфліктуючими сторонами. [189].

Іноді превентивна дипломатія включає розгортання миротворчих місій за запитом країн, що перебувають у конфлікті, або за ініціативою нейтральних держав, що стурбовані ситуацією з правами людини в конфліктному регіоні або загрозою своїй безпеці. Також превентивна дипломатія може включати створення нейтральних зон. Хоча демілітаризовані зони зазвичай формуються після конфліктів, їх створення перед конфліктом може сприяти мирному врегулюванню шляхом встановлення меж потенційно воюючих сторін. [190].

Важливою передумовою для успішної превентивної дипломатії є належне володіння своєчасною та повною інформацією про стан справ у конфліктному регіоні. Отримання такої інформації може здійснюватися різними шляхами, включаючи контакти з урядами держав-учасників конфлікту або призначення спеціальних представників для збору інформації [191].

Таким чином, превентивна дипломатія є інструментом раннього попередження конфліктів, що виступає альтернативою високозатратним миротворчим операціям.

Миротворчість представляє собою дії, спрямовані на змусити ворогуючі сторони до угоди, переважно за допомогою таких мирних методів, які передбачені в розділі VI Статуту Організації Об'єднаних Націй. Основною метою миротворчості є спонукання або змушення конфліктуючих сторін до переговорів. Вона включає посередництво, метою якого є вплив на сторони для вирішення конфлікту мирними засобами. Крім

того, миротворчість може охоплювати так звані «добрі послуги» Генерального секретаря ООН, що означає його безпосередню участь у вирішенні суперечок.

У своїй доповіді Б. Бутрос-Галі зауважував, що до завдань миротворчості також входить безпосереднє поліпшення умов або усунення причин, що спричиняють конфлікт.

Підтримання миру є забезпеченням присутності ООН в певному регіоні, що включає розгортання військового і/або цивільного контингенту ООН. Основною особливістю цього механізму миротворчості є використання військового персоналу, проте без застосування військової сили. В операціях з підтримання миру беруть участь військові та цивільні спостерігачі, фахівці з питань біженців, моніторингу виборів, політичні консультанти та інші представники [192]. У доповіді «Порядок денний для світу» зауважується, що підтримання миру є досягненням Організації Об'єднаних Націй, яке сприяло стабілізації ситуації в багатьох напружених регіонах світу.

Постконфліктне миробудівництво є комплексом заходів, спрямованих на відновлення та підтримку структур в постконфліктний період з метою зміцнення миру та запобігання відновленню конфліктів [193].

Постконфліктне миробудівництво передбачає створення нової державної структури з метою запобігання відновленню конфліктів. Основними завданнями постконфліктного миробудівництва є роззброєння, розмінування, відновлення правопорядку, створення умов для повернення біженців та спостереження за проведенням виборів.

У ХХІ столітті концепція миротворчості пройшла еволюційний розвиток, щоб адаптуватися до нових світових політичних умов. Сучасна концепція миротворчості включає такі механізми, як розширена миротворча діяльність, забезпечення миру та гуманітарна інтервенція.

В доповіді «Порядок денний для світу» ці механізми не були включені, хоча Б. Бутрос-Галі відмітив можливість застосування військової сили, якщо інші методи не допомагали змусити конфліктуючі сторони до укладення миру. Примус до миру не був виділений як окремий механізм миротворчості.

Розширена миротворча діяльність орієнтована на виконання різноманітних функцій у миротворчих операціях. Її метою є не лише припинення конфліктів і встановлення миру, але також спрямована на демократизацію, формування громадянського суспільства, розвиток конкурентоспроможної економіки та соціальних інститутів. Цей механізм часто критикується за втручання у внутрішні справи інших держав, однак він активно використовувався США і їхніми союзниками по НАТО в останні роки в країнах, таких як Афганістан, Ірак, Лівія та інші [194].

Головною ознакою гуманітарної інтервенції є втручання у внутрішньодержавні справи іншої держави, що можливе лише за наявності серйозних підстав, зокрема, геноциду населення або терористичного режиму, що є важкими порушеннями прав людини або міжнародного права [195]. Особливо це стосується випадків, коли традиційні миротворчі механізми вичерпані.

Гуманітарна інтервенція не завжди передбачає активні бойові дії, але може включати військову інтервенцію у випадках надзвичайної необхідності. Важливою рисою такої інтервенції є обмеження державного суверенітету країни, де вона здійснюється, що вже не є абсолютною цінністю.

Колишній Генеральний секретар ООН Х. Перес де Куельяр підкреслив, що «ми спостерігаємо незворотній зсув у суспільній свідомості на користь віри в те, що захист пригноблених, заснований на моральних міркуваннях, має переважати межі і правові норми» [196]. Останні десятиліття показали зміну у важливості інтересів держави та її

національного суверенітету на користь пріоритету прав людини, що часто порушує норми міжнародного права та його принципи.

Гуманітарна інтервенція, подібно до розширеного миропідтримання, є дискусійним механізмом миротворчості через складнощі у визначенні достатньо важливих підстав для її використання. Наприклад, гуманітарна інтервенція НАТО в Косово у 1999 році викликала значні суперечки щодо її законності. Однак гуманітарна інтервенція відображає сучасні процеси, оскільки більшість сучасних конфліктів мають міжнародний характер, що зацікавлює практично всю світову спільноту.

Операції з миротворчих місій різняться за типами взаємодії: «операції, що змінюються», «паралельні операції» і «інтегровані операції». Перші передбачають поступову зміну одних місій іншими, як це сталося у Східному Тиморі і Ліберії [197]. Паралельні операції означають одночасне проведення місій різними структурами, наприклад, ООН і НАТО в Косово. У «інтегрованих операціях» відбувається проведення місій під єдиним командуванням, як це було в Дарфурі [198].

На сьогоднішній день типологія миротворчих механізмів міжнародних міжурядових організацій ще не є повністю стандартизованою. Усі вказані механізми миротворчості не мають чіткого юридичного закріплення і можуть зустрічатися під різними назвами у різних дослідженнях. Наприклад, іноді операції з підтримання миру можуть називатися «операціями на благо світу» [199]. Крім того, часто важко встановити чітку межу між закінченням застосування одного миротворчого механізму і початком застосування іншого.

З часу свого виникнення до сьогодні миротворчість зіткнулася з численними серйозними проблемами як у теоретичній, так і у практичній сферах. Ці проблеми не виникли раптово, але поступово склалися під час реалізації миротворчих місій і виявили численні недоліки та недоробки в даній сфері.

По-перше, миротворчість потребує переосмислення з теоретичної точки зору. Характер миротворчих операцій зазнав суттєвих змін, і сучасна миротворчість відійшла від традиційного підходу. Тому виникає необхідність у новій теоретико-правовій базі. Сучасне міжнародне право, як одне з основних джерел теоретично-концептуальної підґрунтя миротворчості, є вкрай суперечливим [200].

Друга складність полягає в питанні обґрунтованості застосування сили в рамках миротворчих операцій. Експерти ООН визнають миротворчість як спробу вирішити конфлікт дипломатичними методами, у той час як використання сили включає в себе аспекти примусового миру. Військові втручання заборонені міжнародним гуманітарним правом і зазнають засуду з боку світової спільноти.

Наприклад, миротворча операція НАТО в Косово у 1999 році, за свідченнями, спричинила значні руйнування і втрати серед цивільного населення. Дослідження показують, що понад 800 цивільних об'єктів на території колишньої Югославії отримали ракетно-бомбові удари, з них близько 600 об'єктів були повністю зруйновані, а приблизно 25 тисяч житлових будинків і квартир було пошкоджено. Загинуло приблизно 2 тисячі дорослих і дітей на території колишньої Югославії, ще близько 5 тисяч осіб отримали важкі поранення. Це свідчення про те, як силові методи миротворчості можуть призводити до жертв серед цивільного населення і пошкоджень майна [201].

Таким чином, миротворчі операції мають великий потенціал для мирного врегулювання конфліктів, але вони також стикаються зі складними моральними, юридичними і етичними питаннями, які вимагають уважного аналізу та розв'язання.

У 2008 році експерти Організації Об'єднаних Націй, Л. Брахімі та С. Ахмед, склали серію аналітичних звітів, присвячених діяльності миротворців. У цих звітах вони визначили «сім смертельних гріхів»

миротворчих операцій, які можуть значно ускладнити їх успішну реалізацію. Ці гріхи включають у себе «незнання» (невігластво щодо місцевих умов, політичних, етнічних та інших реалій), «недбалість» (прийняття рішень без належного аналізу ситуації), «прихильність» (підтримка однієї з ворогуючих сторін), «безпорадність» (нездатність діяти об'єктивно та конструктивно), «поспішність» (намагання вирішити короткострокові завдання, ігноруючи довгострокові наслідки і стратегічні цілі), «неспроможність адаптації» (відсутність гнучкості у відповіді на змінюючіся умови) та «порожні обіцянки» (намагання укласти угоди, які не можуть бути виконані) [202].

Таким чином, експерти ООН підкреслили складність і навіть протиріччя сучасної миротворчості, де найкращі наміри часто призводять до значних втрат і трагедій. Однією з основних причин є те, що миротворці часто стають під впливом однієї зі сторін конфлікту або використовуються як інструмент держав з їх власними національними інтересами у зоні конфлікту.

Цей факт свідчить про необхідність ретельного аналізу та обґрунтування миротворчих операцій з урахуванням їх потенційних наслідків і стратегічних цілей.

По-третє, миротворчі операції не завжди досягають своїх поставлених цілей. Згідно з ідеалами, ідеальна миротворчість передбачає «встановлення стійкого миру і створення стабільних інститутів, що забезпечують цей мир за два-три роки» [203]. З п'ятдесяти п'яти миротворчих операцій ООН, п'ятнадцять тривають на даний момент, із яких десять існують більше десяти років, а п'ять з цих десяти - понад двадцять років. Основною метою будь-якої миротворчої операції є встановлення тривалого стабільного миру, що може бути забезпечено створенням ліберальних інститутів, як це сталося, наприклад, у Мозамбіку. У Ліберії і Зімбабве миротворчі місії ООН не досягли успіху, мир в цих країнах залишався нестабільним і нестійким.

Такі «держави-неудачі» є однією з ключових проблем для світової спільноти загалом і процесу міжнародної консолідації зокрема, вони представляють собою країни, які виникли в результаті миротворчої діяльності різних міжнародних організацій, де вдалося припинити внутрішній конфлікт, але не вдалося створити повноцінну функціонуючу систему [204].

Британські політологи Баррі Бузан і Кен Бус вперше зацікавилися проблемою «невдалі держав». Б. Бузан відзначив, що країни, які не здатні ефективно забезпечити свій внутрішній і зовнішній суверенітет, також не можуть гарантувати ефективність прав людини [203, Р. 43]. Фактично, нездатність забезпечити повноцінні права та свободи є однією з основних ознак «невдалості держави». Якщо держава може гарантувати ці права і забезпечити безпеку своїх громадян, вона може поступово виходити з цієї категорії. Наприклад, невизнана держава Придністровська Молдавська Республіка не вважається «невдалою державою», оскільки повністю гарантує права своїх громадян і свій внутрішній суверенітет. Таким чином, держави, які не мають міжнародного визнання, не автоматично вважаються «державами, які не вдалося», як це можна було б припустити, оскільки більшість з них мають певний рівень міжнародного визнання.

Перехід з категорії «держав, що не вдалося» до повноцінного учасника світової політики є складним, але досяжним. Яскравим прикладом є Ліберія, яка, була нещодавно в категорії «держави, які не вдалося», та почала процес зміцнення свого суверенітету, гарантування прав людини та інших демократичних реформ [204]. Однак держави, що згадуються у прикладі - Ліван, Сомалі, Афганістан, Ліберія, Зімбабве - залишаються проблемними в контексті миротворчості загалом, оскільки ці історії часто використовуються для ілюстрації неефективності міжнародних зусиль у забезпеченні стабільності.

Отже, значним моментом в історії стало рішення ООН наприкінці 1940-х років практично переосмислити початковий підхід до збереження

миру і стабільності через створення системи колективної безпеки. Однак міжнародна практика демонструвала необхідність розробки нових стратегій для врегулювання конфліктів, що виникали після Другої світової війни. Таким новим підходом став концепт миротворчості і здійснення миротворчих операцій.

Проте на сучасному етапі міжнародні міжурядові організації ще не розвинули єдиний підхід до проведення миротворчих операцій і не створили загальної теоретико-правової бази для миротворчої діяльності. Це переважно зумовлено пріоритетом національних інтересів держав, які часто виходять за рамки загальних завдань стабілізації світової політичної ситуації та вирішення окремих конфліктів. Як результат, ефективність миротворчої діяльності, яка вимагає узгоджених спільних дій усіх учасників світової політики, залишається низькою. Сучасні міжнародні організації стикаються з завданням підвищення свого міжнародно-правового статусу, щоб стати реальними конкурентами держав у вирішенні міжнародних конфліктів.

3.3. Стратегії та адаптивні підходи зміцнення суверенітету в умовах сучасних викликів

Глобалізація та геополітичні турбулентності, що характеризують сучасний світовий порядок, ставлять під загрозу суверенітет національних держав. Суверенітет визначається як здатність держави встановлювати та здійснювати власні правила та політику без втручання з боку інших суб'єктів міжнародних відносин. Однак, в умовах глобалізації, що характеризується зростанням взаємозалежності та інтеграції, суверенітет держави стає об'єктом суперечок та викликів [205].

Глобалізація впливає на різноманітні аспекти життя суспільства, включаючи економіку, культуру, політику та суверенітет. Процеси глобалізації сприяють зростанню міжнародних економічних, політичних та

культурних зв'язків, що призводить до необхідності зміцнення суверенітету для збереження національної ідентичності та самовизначення.

Геополітичні турбулентності, які характеризуються зміною великополітичного балансу сили та конфліктами, також ставлять під загрозу суверенітет держав. Конфлікти, тероризм та гібридні загрози змушують держави переглядати свої стратегії зміцнення суверенітету, зосереджуючись на підвищенні внутрішньої стійкості та безпеки [206].

У цьому контексті зміцнення суверенітету є ключовим завданням для держав, яке передбачає вироблення комплексу стратегій та заходів для захисту національних інтересів та незалежності. Зокрема, важливими напрямками є підвищення ефективності дипломатичної діяльності, розвиток власної економіки, зміцнення цифрової безпеки та захист кіберінфраструктури, а також підвищення готовності до пандемій та інших глобальних викликів.

Суверенітет держави, як основний принцип міжнародного права, визначається здатністю держави встановлювати та здійснювати свою внутрішню та зовнішню політику незалежно від зовнішніх втручань. Проте, у сучасному глобалізованому світі, суверенітет стикається з рядом складних викликів, що ставлять під сумнів його недоторканість і ефективність.

Цифрова трансформація є ключовим аспектом сучасного розвитку суспільства та економіки, що визначається швидким впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій у всі сфери діяльності. Основними аспектами цифрової трансформації є автоматизація процесів, збільшення продуктивності, покращення якості обслуговування та підвищення конкурентоспроможності. Однак, ця трансформація призводить до виявлення завдань для вдосконалення в області кібербезпеки. Кібербезпека визначається як здатність організацій та індивідів захищати себе від кібернападів, злочинних атак, а також захищати приватні дані та інші чутливі ресурси в цифровому просторі. Оскільки цифрові технології

стають все більш інтегрованими у всі аспекти життя, кібербезпека стає критично важливою для збереження національного суверенітету та безпеки. Зростання кількості кібератак та їх складність створюють значні загрози для державної безпеки. Зокрема, кібератаки можуть мати за мету перешкоджати нормальному функціонуванню критичних інфраструктур, викликати економічні збитки, а також порушувати політичну стабільність [207].

З моменту початку пандемії COVID-19, зростання використання цифрових платформ та розвиток технологій, зокрема штучного інтелекту та Інтернету речей (IoT), призвело до зростання кібербезпекових загроз. Пандемія значно прискорила цифрову трансформацію у багатьох галузях, таких як телекомунікації, охорона здоров'я, освіта та дистанційна робота, що зробило інформаційні системи ще більш вразливими до кібернападів.

Цифрова трансформація, яка охоплює різноманітні сфери суспільства і економіки, несе з собою значні перешкоди у сфері кібербезпеки. Зокрема, зростання обсягів даних, їх зберігання в хмарних системах та мережах Інтернету речей (IoT) стає джерелом загроз від несанкціонованого доступу, крадіжок та кібератак. Вдосконалення методів шифрування, аутентифікації та моніторингу є критично важливим для забезпечення конфіденційності та цілісності інформації. Також варто відзначити, що IoT технології та кіберфізичні системи, які використовуються у великій кількості підключених до Інтернету речей пристроїв, створюють нові точки входу для потенційних кібернападників через брак стандартів безпеки. Для забезпечення безпеки таких систем вимагається впровадження строгих політик кібербезпеки та підвищення свідомості про загрози серед виробників та користувачів [208].

Застосування штучного інтелекту (AI) та машинного навчання (ML) в кібербезпеці може покращити виявлення та протидію кібератакам, однак ці ж технології можуть бути використані зловмисниками для автоматизації атак [209]. Розробка та впровадження алгоритмів, що забезпечують захист

від AI-підтриманих атак, стає важливим завданням в контексті кібербезпекових викликів.

До інших значущих кібербезпекових загроз належить соціальна інженерія, що використовується для маніпулювання людьми з метою отримання доступу до конфіденційної інформації. Підвищення культури кібербезпеки серед користувачів та персоналу є важливим аспектом запобігання таким атакам.

Глобальні економічні та фінансові кризи в сучасному світі представляють собою значущу проблему для національного суверенітету та економічної стабільності держав.

Економічні кризи, такі як глобальна фінансова криза 2008 року, підкреслили важливість економічного суверенітету для того, щоб мати можливість приймати власні рішення щодо фінансової політики та реагувати на зовнішні впливи. Країни з високим ступенем економічного суверенітету мають більші можливості забезпечувати стабільність у власній економіці, адже вони можуть незалежно реагувати на економічні та фінансові виклики. Фінансові шоки, такі як різкі зміни валютних курсів, великі кількості зовнішнього боргу або втрата довіри інвесторів, можуть значно підірвати фінансову стабільність держави та її здатність до управління. У цих умовах важливо мати сильну фінансову систему, яка б забезпечувала ефективну роботу банківської системи та здатність до стабілізації фінансів у разі потреби [210].

Міжнародні торгові війни і спірні торгові відносини також мають значний вплив на економічний суверенітет держав. Підвищення мит та інших торгових бар'єрів може призвести до скорочення зовнішньої торгівлі та погіршення економічних показників країни. Економічний суверенітет дозволяє країнам ухилятися від негативних впливів таких торгових конфліктів та ефективно захищати свої економічні інтереси.

Пандемія COVID-19, яка почалася у 2019 році і продовжує впливати на світове співтовариство, стала найбільшою глобальною кризою в галузі здоров'я за останнє століття. Ця пандемія не лише спричинила значні втрати людських життів, але й має серйозні наслідки для національного суверенітету та здоров'я націй. Основними викликами, які виникають в контексті пандемії для здоров'я націй, є невідкладні потреби у забезпеченні медичних послуг, контролі за поширенням інфекції, вакцинації та міжнародному співробітництві у боротьбі зі спалахом [211].

Пандемія спричинила значні втрати для систем охорони здоров'я країн. Нерівномірний доступ до медичних ресурсів, зокрема до тестування на COVID-19, медичних масок, захисного обладнання та інших необхідних матеріалів, став серйозним тестом для здатності держави забезпечити здоров'я своїх громадян у кризових умовах. Пандемія також підкреслила важливість міжнародного співробітництва у галузі здоров'я. Спільні зусилля в розробці та розподілі вакцин, обмін даними та краще координація між країнами у відповіді на пандемію стали ключовими компонентами успішного управління кризою.

Здоров'я націй із цифровою трансформацією прив'язане до здорового способу життя, яке стало ще більш актуальним під час пандемії. Цифрові технології, такі як телемедицина, онлайн консультації з лікарями, мобільні додатки для моніторингу стану здоров'я та фітнесу, стали невід'ємною частиною життя сучасних суспільств. Вони дозволяють зберігати зв'язок із медичними працівниками, отримувати необхідну інформацію та підтримку на відстані, що особливо важливо у періоди соціального дистанціювання та карантину [212]. Крім того, пандемія стимулювала дослідження в області медичних технологій та наукових досліджень, спрямованих на боротьбу з вірусом і на підтримку пацієнтів, що постраждали від COVID-19. Розробка нових лікувальних препаратів, вакцин і методів лікування стала пріоритетом для багатьох держав та наукових установ.

Укладення міжнародних угод і співпраця у галузі обміну медичними знаннями і технологіями стали необхідністю для ефективного управління пандемією та її наслідками. Розвиток глобальних пандемічних стратегій і систем відгуку дозволяє країнам здійснювати координацію і співпрацю у відповіді на нові загрози здоров'ю.

Важливим аспектом реагування на пандемію є також психологічний аспект та підтримка ментального здоров'я населення. Стрес, соціальна ізоляція, економічні труднощі і загроза захворювання можуть суттєво впливати на психічний стан людей. Забезпечення доступу до психологічної допомоги та підтримки стало одним із пріоритетів управління національними системами охорони здоров'я [213]. Отже, пандемія COVID-19 підкреслила необхідність ефективного управління глобальними кризами в галузі здоров'я, удосконалення систем охорони здоров'я та сприяла розвитку інноваційних підходів у медицині та публічному здоров'ї. Сталі зусилля для покращення готовності до подібних викликів та підвищення рівня координації міжнародної співпраці є важливими завданнями для майбутнього.

Суверенітет держави є ключовим аспектом у її здатності впливати на внутрішні та зовнішні справи, забезпечуючи незалежність у прийнятті рішень і захист національних інтересів. У сучасному глобалізованому світі з високим рівнем міжнародної взаємозалежності, стратегії зміцнення суверенітету мають вирішальне значення для збереження незалежності та ефективного управління. Тому, можна виділити такі напрями:

- Дипломатичні та міжнародні відносини
- Економічна стратегія
- Цифрова безпека та кіберсуверенітет
- Суверенізація здоров'я нації

Дипломатичні та міжнародні відносини відіграють важливу роль у забезпеченні суверенітету країн та в їхній здатності впливати на міжнародну

політику. Ці відносини базуються на принципах міжнародного права, взаємної поваги суверенітету держав, укладання міжнародних угод і співпраці в різних сферах.

Розширення мережі дипломатичних відносин є значущим аспектом зовнішньої політики країн і відіграє ключову роль у забезпеченні національних інтересів та суверенітету. Цей процес має кілька ключових аспектів. По-перше, дипломатичні місії в інших країнах є основними органами, які представляють інтереси країни у зовнішньому світі. Вони забезпечують захист прав і інтересів громадян, підтримують торгові та економічні зв'язки, сприяють культурній дипломатії і співпраці в різних галузях. Другий аспект полягає у сприянні міжнародній співпраці, розвитку міжнародних угод і вирішенні міжнародних конфліктів, що сприяє укріпленню дружніх відносин та міжнародній стабільності. Нарешті, мережа дипломатичних відносин допомагає зміцнити національний суверенітет країни, зменшуючи залежність від зовнішніх факторів і збільшуючи автономію у прийнятті міжнародних рішень [214].

Для розширення мережі дипломатичних відносин країна може створювати нові дипломатичні місії у тих країнах, де вони ще відсутні, або розширювати функції існуючих посольств, включаючи нові напрямки співпраці і підтримки. Також можуть укладатися угоди з іншими державами про відкриття посольств або консульських установ на їхній території.

Участь у міжнародних організаціях та об'єднаннях є не менш важливим аспектом зовнішньої політики країн, і відіграє ключову роль у їхніх міжнародних відносинах.

Значення участі у міжнародних організаціях полягає, передусім, у можливості впливати на міжнародні процеси і приймати спільні рішення щодо проблем глобального масштабу. Членство в таких організаціях сприяє зміцненню міжнародної стабільності, розвитку міжнародних правових стандартів, а також співпраці в таких сферах, як міжнародна безпека,

торгівля, екологія, права людини, охорона здоров'я та соціальний прогрес. Країни, що беруть участь у міжнародних організаціях, отримують можливість впливати на розробку та виконання міжнародних угод і конвенцій, що забезпечує їхнім інтересам міжнародний правовий статус та дозволяє захищати свої економічні, політичні та соціальні інтереси в міжнародному співтоваристві. Участь у міжнародних організаціях також сприяє укріпленню дипломатичних відносин з іншими країнами та підтримці міжнародного миру і безпеки [215].

Крім того, участь у міжнародних організаціях дозволяє країнам спільно вирішувати міжнародні проблеми і конфлікти, розробляти і реалізувати спільні проекти та програми, сприяти соціальному, економічному та культурному розвитку своїх громадян. Такий підхід сприяє зміцненню демократії та правової держави, забезпечує відкритість і прозорість міжнародних відносин.

Формування стратегічних партнерств є останнім розглянутим аспектом зовнішньої політики сучасних країн. Стратегічні партнерства сприяють стабільності та зміцненню міжнародного порядку, розвитку торгових, економічних, культурних і соціальних зв'язків між країнами.

Основними аспектами формування стратегічних партнерств є визначення спільних стратегічних інтересів, спільних цілей і завдань, а також розробка спільних програм і проектів, спрямованих на досягнення обох сторін взаємних вигод і результатів. Формування стратегічних партнерств вимагає великої уваги до усіх аспектів міжнародних відносин, включаючи політичні, економічні, соціальні та культурні аспекти. Стратегічні партнерства зазвичай базуються на взаємному довірі, взаєморозумінні та партнерському підході, що сприяє підтримці міжнародного миру та безпеки, розвитку міжнародного торгового співробітництва та економічного розвитку. Також, вони включають спільні зусилля для вирішення глобальних проблем, таких як зміна клімату,

енергетична безпека, боротьба з тероризмом і міжнародна злочинність [216].

Формування стратегічних партнерств передбачає наявність чіткої стратегії, яка визначає основні напрямки співпраці, розуміння спільних інтересів та цілей і визначення механізмів моніторингу і оцінки досягнення спільних результатів. Ключовими аспектами успішного формування стратегічних партнерств є взаємне довір'я, взаєморозуміння, спільна відповідальність і взаємна підтримка.

Економічна стратегія представляє собою систему довгострокових економічних цілей та пріоритетів, які визначаються країною або регіоном для досягнення економічного зростання, стійкого розвитку та підвищення благополуччя громадян. Ця стратегія включає в себе комплекс заходів і політик, спрямованих на покращення ефективності економіки, стимулювання інвестицій та інновацій, розвиток промисловості та виробництва, підтримку малого та середнього бізнесу, а також забезпечення сталого соціального та економічного розвитку [217].

Стратегія стимулювання внутрішнього виробництва спрямована на підтримку економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності та створення сприятливих умов для інноваційного розвитку. Вона включає в себе ряд заходів і політичних інструментів, спрямованих на підтримку внутрішнього підприємництва, розвиток національного виробництва та стимулювання інноваційних ініціатив.

Основні аспекти стратегії стимулювання внутрішнього виробництва та інновацій включають:

- розвиток інфраструктури, а саме: транспортної, енергетичної, комунікаційної та іншої інфраструктури, необхідної для підтримки виробництва і технологічного розвитку.

- фінансова підтримка для малих і середніх підприємств, інноваційних стартапів та досліджень і розвитку (надання субсидій, дотацій, податкових пільг та інших фінансових інструментів)
- регуляторна політика, спрямована на встановлення сприятливого регуляторного середовища для підприємництва і інновацій (спрощення адміністративних процедур, зниження бюрократичних бар'єрів та покращення правової бази)
- технологічний розвиток і інновації (підтримка наукових і дослідницьких установ, створення інноваційних кластерів і технопарків, а також підтримка технологічних стартапів)
- підтримка експорту і розвиток зовнішньоекономічних зв'язків (розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, укладання міжнародних торгових угод і створення сприятливих умов для експорту)
- освіта та розвиток людського капіталу (покращення якості освіти, підвищення кваліфікації робочої сили і розвиток людського капіталу)

Стимулювання внутрішнього виробництва та інновацій є важливою стратегічною метою для досягнення стійкого економічного зростання, зміцнення економічної стабільності та підвищення життєвого рівня населення.

Розвиток національних технологічних компаній представляє собою ще один аспект стратегії стимулювання економічного зростання та інноваційного розвитку, що впроваджується в багатьох країнах сучасного світу. Ця стратегія спрямована на підтримку та стимулювання підприємств, які займаються розробкою та впровадженням передових технологій, що мають значний потенціал для трансформації економічних секторів та підвищення конкурентоспроможності на міжнародному ринку [218].

Основні аспекти розвитку національних технологічних компаній включають підтримку інноваційних стартапів та малих і середніх

підприємств, що здійснюється через фінансову підтримку, надання грантів, інвестицій та субсидій, а також створення сприятливих умов для залучення капіталу ризику.

Створення інфраструктури технологічних кластерів та технопарків є ще одним важливим напрямком розвитку, який сприяє створенню екосистем для інновацій шляхом сприяння високоспеціалізованим класам. Фінансування фундаментальних і прикладних наукових досліджень в області передових технологій, а також співпраця з університетами і науковими інститутами для комерціалізації наукових розробок, також є необхідними складовими цієї стратегії. Для забезпечення сталого розвитку технологічних компаній важливе поліпшення правового регулювання у сфері інтелектуальної власності та захисту інновацій. Також важливою є міжнародна співпраця та підтримка експортного розвитку технологічних компаній через активну міжнародну промоцію та участь у міжнародних виставках та ярмарках [219].

Нарешті, розвиток програм підготовки та підвищення кваліфікації, що спеціалізуються на майбутніх технологіях, є важливим чинником залучення талановитих спеціалістів до роботи в технологічних компаніях.

Залучення іноземних інвестицій та технологій є стратегічно важливим аспектом економічного розвитку багатьох країн у сучасному глобалізованому світі. Ця стратегія спрямована на залучення капіталу, знань і новітніх технологій з метою стимулювання економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності і розвитку інновацій.

Основні аспекти залучення іноземних інвестицій та технологій включають наступні компоненти:

- створення сприятливого інвестиційного клімату, який включає стабільну економічну, політичну та правову систему, низький рівень корупції, захист прав інвесторів і передбачуваність податкової політики.

- залучення передових технологій через технологічні трансфери, співпрацю із зарубіжними науковими установами і компаніями, а також міжнародні науково-технічні проекти.
- розвиток інструментів для іноземних інвесторів, таких як спеціальні економічні зони, зони вільної торгівлі, фінансові стимули, включаючи податкові пільги та знижені ставки інвестиційного податку.
- створення спеціалізованих зон, які пропонують інфраструктуру та послуги, спрямовані на підтримку технологічних компаній і стартапів.
- розвиток експортного потенціалу, сприяння укладанню міжнародних торгових угод і створення умов для експорту товарів і послуг, що базуються на іноземних інвестиціях та технологіях.

Загалом, залучення іноземних інвестицій та технологій вимагає інтегрованого підходу до реалізації економічної політики, активної співпраці з міжнародними партнерами та впровадження спеціалізованих механізмів для стимулювання іноземних інвестицій у сектори з високим потенціалом для розвитку та інновацій.

Цифрова безпека та кіберсуверенітет представляють собою важливі аспекти сучасної інформаційної і кібернетичної безпеки, спрямовані на захист державних інформаційних ресурсів, інфраструктури та особистих даних громадян в умовах цифрової трансформації та зростаючих загроз кібернетичної безпеки.

Цифрова безпека охоплює комплекс заходів і технологій, які спрямовані на запобігання несанкціонованому доступу, втраті, викраденню або пошкодженню даних, а також забезпечення функціонування інформаційних систем та мереж у будь-яких умовах. Основні аспекти цифрової безпеки включають заходи з кіберзахисту, криптографічні методи, захист мереж та захист даних, а також моніторинг і виявлення кіберзагроз. Кіберсуверенітет передбачає право держави контролювати і захищати власні цифрові простори, інформаційні ресурси та інфраструктуру в мережі

Інтернет від зовнішніх втручань та кіберзагроз. Це означає, що держава має здатність захищати свої національні інтереси в кіберпросторі, забезпечуючи цифрову суверенність своїх громадян та підприємств [220].

Основні аспекти цифрової безпеки та кіберсуверенітету включають в себе:

- розробку та впровадження технічних, адміністративних та організаційних заходів для захисту інформаційних ресурсів, включаючи застосування ефективних криптографічних методів і механізмів захисту.
- розробку та впровадження заходів для захисту мереж, систем і даних від кібератак, включаючи виявлення, реагування та відновлення після інцидентів.
- забезпечення захисту особистих даних громадян від несанкціонованого доступу і використання.
- розвиток кадрових ресурсів у сфері кібербезпеки, створення кібер-резервів і програм підвищення кваліфікації.
- забезпечення захисту критичної інфраструктури від кібератак і кіберзагроз.

Загальна мета цифрової безпеки та кіберсуверенітету полягає в забезпеченні стійкості, безпеки та прозорості в цифровому середовищі, що сприяє сталому розвитку економіки, зміцненню національної безпеки та підвищенню довіри громадян та бізнесу до цифрових технологій.

Суверенізація здоров'я нації передбачає здатність держави контролювати та управляти системою охорони здоров'я з метою забезпечення доступу до якісних медичних послуг для всіх громадян, зменшення нерівностей у доступі до охорони здоров'я та підвищення рівня громадського здоров'я в цілому.

Основні аспекти суверенізації здоров'я нації включають:

- розвиток та здійснення політики, спрямованої на забезпечення усім громадянам доступу до основних медичних послуг, включаючи профілактику, лікування та реабілітацію.
- розробка та впровадження ефективних систем управління охороною здоров'я, включаючи фінансування, регулювання, організацію та постачання медичних послуг.
- вдосконалення якості медичних послуг та забезпечення використання найновіших медичних технологій та клінічних практик.
- розвиток ініціатив у сфері профілактики захворювань, удосконалення санітарно-епідеміологічного нагляду, зменшення факторів ризику та підтримка здорового способу життя.
- забезпечення стабільного та ефективного фінансування системи охорони здоров'я, включаючи механізми медичного страхування, державне та приватне партнерство та фінансування з бюджетних джерел.
- розвиток медичного освітнього процесу, підвищення кваліфікації медичних працівників та залучення талановитих спеціалістів до галузі охорони здоров'я.
- впровадження цифрових технологій та інновацій у медичну практику для підвищення ефективності, доступності та якості медичних послуг.

Суверенізація здоров'я нації має стратегічне значення для забезпечення сталого розвитку та підвищення життєвого рівня населення, що передбачає інтегрованість усіх аспектів системи охорони здоров'я в рамках національної політики, яка забезпечує стійке функціонування системи та управління в цифровій епоху.

Отже, реалізація адаптивних підходів до зміцнення суверенітету вимагає комплексного підходу та поєднання різноманітних заходів на різних рівнях влади та галузях суспільства. Враховуючи постійні зміни на

міжнародній арені та у внутрішніх умовах, країни повинні бути готові до адаптації своїх стратегій та політик з метою ефективного захисту свого суверенітету і досягнення сталого розвитку.

ВИСНОВКИ

Аналіз суверенітету сучасної держави в умовах глобалізації є надзвичайно важливим завданням, адже воно потребує постійного вивчення та впровадження нових викликів і тенденцій, які впливають на здатність держав зберігати свою незалежність та контроль. В цьому контексті, наукова спільнота зосереджує свої зусилля на розробці теоретичних основ та рекомендацій, спрямованих на подальше вдосконалення розуміння та реалізації суверенітету в умовах глобалізації.

Після детального аналізу та наукового дослідження були виявлені ключові висновки та сформульовано рекомендації, зокрема:

Визначено, що суверенітет є фундаментальним поняттям у політичній теорії та міжнародних відносинах, визначаючи авторитетність та незалежність держави в управлінні власними територіями, населенням та ресурсами. Він передбачає самовладання та самостійність держави у вирішенні внутрішніх та зовнішніх справ без зовнішнього втручання.

Вперше був розроблений інноваційний підхід до оцінки суверенітету, що дозволив створити більш комплексне розуміння цього поняття, яке охоплює різні аспекти функціонування держави в сучасному світі. Інтеграція політичних, економічних, правових та соціокультурних вимірів у дослідження суверенітету дала можливість врахувати взаємодію цих факторів та їхній вплив на суверенітет держави.

Зазначено, що існує декілька типів суверенітету. Державний суверенітет означає незалежність держави від зовнішнього втручання та контроль над її внутрішніми справами. Народний суверенітет передбачає, що влада у державі виходить від народу і йому належить легітимність.

Історичний розвиток концепції суверенітету включає важливі теоретичні внески різних мислителів: Жан Боден визначав суверенітет як абсолютну і незмінну владу держави; Гуго Гроцій стверджував, що верховна влада належить тому, хто може діяти без дозволу іншого; Нікколо

Макіавеллі акцентував на суверенній владі монарха, розглядаючи монархію як пріоритетну форму правління; Шарль-Луї де Секондат, барон де Ла Брéd (Монтеск'є), вважав, що люди об'єднуються в суспільство для власної безпеки; Емер де Ваттель зазначав, що множина людей, формуючи суспільство, має спільні інтереси і повинна діяти як єдине ціле.

Зазначено, що державний суверенітет України відображає незалежність країни, а народний суверенітет є основою її демократичної правової системи. Водночас реалізація принципів народного суверенітету в Україні стикається з численними викликами та завданнями.

Визначено, що аксіологічний підхід до аналізу суверенітету розглядає його через призму системи цінностей, що характеризують державу. Цінності виступають ключовими складовими, що визначають сутність та зміст суверенітету, впливаючи на процеси його формування та збереження.

Таким чином, суверенітет є складним і багатогранним поняттям, що еволюціонувало протягом історії. В сучасному світі суверенітет є основою демократичної правової держави, що вимагає постійного перегляду та адаптації до нових глобалізаційних умов.

Суверенітет України ґрунтується на двох ключових типах: народному та державному суверенітеті. Народний суверенітет передбачає, що народ України є носієм суверенітету та єдиним джерелом влади в країні. Громадяни мають право брати участь у керуванні державними справами, обирати та бути обраними до органів влади. Держава, в свою чергу, має забезпечувати права та свободи людини і громадянина, а також захищати права національних меншин. Державний суверенітет України характеризується самостійністю, незалежністю, демократичністю та правовою основою. Держава має верховну владу на своїй території та здійснює її в межах Конституції та міжнародного права. Україна має право на самовизначення, ведення власної зовнішньої політики та укладання міжнародних договорів.

Ці два аспекта тісно пов'язані між собою. Народний суверенітет реалізується через державний, який, у свою чергу, слугує інструментом для захисту прав і свобод народу.

Зазначено, що суверенітет України є єдиним і неподільним, поширюючись на всю територію країни та на всіх її громадян. Незалежність держави означає, що вона не підпорядковується владі інших держав і сама визначає свою долю. Принцип верховенства права забезпечує, що всі органи влади та громадяни підкоряються закону. Водночас Україна зобов'язана дотримуватися норм міжнародного права, захищаючи свої національні інтереси.

Визначено, що зовнішні загрози суверенітету України включають військову агресію, політичний тиск та економічні санкції з боку інших держав. Внутрішні загрози представлені сепаратизмом, тероризмом, корупцією та порушенням прав людини. Для захисту свого суверенітету Україна зміцнює обороноздатність, модернізуючи армію та розвиваючи військово-промисловий комплекс, а також беручи участь у міжнародних військово-політичних союзах.

Розвиток демократії та верховенства права, забезпечення вільних і чесних виборів, боротьба з корупцією та захист прав людини є критичними аспектами для збереження суверенітету. Інтеграція в євроатлантичне співтовариство, зокрема зближення з Європейським Союзом та НАТО, також є важливими кроками. Крім того, підтримка міжнародного співтовариства, співпраця з іншими державами та міжнародними організаціями відіграють важливу роль у захисті суверенітету.

Таким чином, суверенітет є основоположним принципом існування України, який гарантує її незалежність, територіальну цілісність та демократичний розвиток. Захист суверенітету вимагає постійних зусиль як з боку держави, так і з боку її громадян.

Зазначено, що суверенітет сучасної держави зазнає значних трансформацій під впливом глобалізації та інших міжнародних процесів. Традиційне розуміння суверенітету, яке виникло в рамках Вестфальської системи, ґрунтувалося на принципах неділимості, невтручання у внутрішні справи держави та недоторканності її кордонів. Проте глобалізація кидає виклик цим принципам, роблячи держави більш взаємозалежними та змушуючи їх співпрацювати з іншими суб'єктами міжнародного права.

Уперше був проведений аналіз глобалізаційних процесів, який показав, що вони можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на внутрішньополітичну стабільність держав. Глобалізація сприяє зростанню взаємодії між різними групами інтересів, що може призводити до політичної фрагментації та змін у правовій культурі держав.

Визначено, що вплив глобалізації на суверенітет держави проявляється через зменшення ролі держави в регулюванні економіки, зростання ролі транснаціональних компаній, появу нових загроз, таких як тероризм, організована злочинність та екологічні проблеми, а також зміну характеру війни, де традиційні конфлікти між державами стають менш поширеними, натомість зростає ризик асиметричних конфліктів та гібридної війни.

У цих умовах держави змушені шукати нові способи збереження свого суверенітету. Важливими шляхами є співпраця з іншими державами через участь в міжнародних організаціях та об'єднаннях, укладення угод про співпрацю; зміцнення внутрішньої політичної системи, забезпечення верховенства права, захист прав людини та боротьба з корупцією; розвиток економіки через її диверсифікацію, інвестиції в науку та технології, підвищення конкурентоспроможності; та захист національної культури й ідентичності, включаючи збереження мови, традицій та цінностей.

Суверенітет не є статичним явищем; він постійно еволюціонує під впливом нових викликів та обставин. Держави, які зможуть адаптуватися до

цих змін, зможуть зберегти свій суверенітет і залишатися впливовими акторами на міжнародній арені.

Аналізуючи сучасний стан суверенітету, можна зробити кілька висновків. Державний суверенітет залишається важливим аспектом характеристики держави та її влади. Навіть у процесі інтеграції до міжнародних організацій держава не втрачає свого суверенітету, а лише передає певні суверенні права для досягнення спільних цілей. Глобалізація не призводить до зникнення національних держав, але змушує їх змінюватися та адаптуватися до нових умов. Важливо знайти баланс між національними інтересами та потребою у міжнародній співпраці.

Крім того, зростає роль недержавних акторів, таких як транснаціональні компанії та міжнародні організації, що змінює характер міжнародного права, яке стає більш багатограним та враховує інтереси різних суб'єктів.

Глобалізація створює як нові можливості, так і нові ризики для держав. Від майбутніх дій держав залежить, яким буде світ у XXI столітті.

Суверенітет держави в сучасному світі залишається ключовим принципом міжнародного права, але його зміст і реалізація зазнають трансформацій під впливом глобалізації та інших міжнародних процесів. Суверенітет визначається як виключне право держави самостійно здійснювати владу у міжнародних відносинах в межах міжнародного права. Він ґрунтується на принципах неподільності, невтручання у внутрішні справи та недоторканності кордонів держави.

Глобалізація кидає виклик традиційному розумінню суверенітету, роблячи держави більш взаємозалежними та змушуючи їх співпрацювати з іншими суб'єктами міжнародного права. У відповідь на ці перешкоди держави шукають нові способи збереження свого суверенітету. Це включає співпрацю з іншими державами, зміцнення внутрішньої політичної системи, розвиток економіки та захист національної культури і ідентичності.

Суверенітет є необхідною умовою для існування держави та її участі в міжнародних відносинах. Принцип суверенітету є фундаментом сучасного міжнародного права. Поняття суверенітету змінюється від абстрактного до конкретного, від формально визначеного до юридично закріпленого. Суб'єктами суверенітету є первинні (держави) та вторинні (міжнародні організації). Принципи суверенітету включають суверенну рівність, територіальну недоторканність та невтручання у внутрішні справи.

Таким чином, суверенітет залишається основоположним принципом державного існування і взаємодії в умовах глобалізації, і його адаптація до нових викликів є критично важливою для збереження стабільності та безпеки на міжнародній арені.

Поняття суверенітету держави зазнає значних викликів через різноманітні загрози безпеці. Однією з найбільших загроз є тероризм, коли терористичні організації використовують насильство та загрозу його застосування з метою досягнення політичних, релігійних або соціальних цілей. Їхні дії завдають шкоди не лише мирним громадянам, але й підривають суверенітет держави. Гібридна війна також становить серйозну загрозу, поєднуючи військові, інформаційні, економічні та інші методи впливу з метою дестабілізації держави і підриву її суверенітету.

Втручання у внутрішні справи, коли деякі держави використовують силу або інші методи для впливу на внутрішні процеси інших країн, також порушує суверенітет. Крім цих викликів, важливу роль відіграє глобалізація, яка призводить до зростання взаємозалежності держав і втрати контролю над певними сферами життя. Тлумачення принципів міжнародного права, таких як суверенітет і невтручання, може бути неоднозначним, що дозволяє деяким державам зловживати ними. Порушення прав людини також може стати підставою для втручання з боку інших держав, навіть якщо це суперечить принципу суверенітету.

Важливо вкотре зазначити, що суверенітет не є абсолютним поняттям. Держави можуть добровільно обмежити свій суверенітет, наприклад, приєднуючись до міжнародних організацій. У деяких випадках суверенітет може бути обмежений примусово, внаслідок санкцій або військового втручання. У майбутньому суверенітет держав, ймовірно, буде зазнавати ще більших викликів.

Зазначено, що глобалізація суттєво впливає на державний суверенітет, що проявляється у зменшенні ролі держави та обмеженні її суверенітету. Цей вплив пояснюється кількома ключовими аспектами. В першу чергу, зростання взаємозалежності між країнами призводить до того, що держави втрачають контроль над такими важливими сферами, як економіка, фінанси, торгівля, міграція та екологія. Посилення впливу транснаціональних корпорацій та міжнародних організацій також призводить до зменшення автономії держави в рішеннях щодо цих питань. Крім того, розвиток інформаційних технологій сприяє зробленню кордонів більш прозорими, що може знижувати ефективність захисту суверенітету.

Наднаціональні структури, такі як Європейський Союз, зростають у своїй впливовості, що додатково обмежує суверенітет окремих держав. У той же час, держави залишають значний вплив на політику, культуру та питання безпеки. Здатність держави захищати свій суверенітет залежить від її економічної та політичної сили, рівня розвитку демократичних інституцій і активності громадянського суспільства.

Визначено, що глобалізація відкриває перед державами нові можливості, такі як доступ до нових ринків та технологій, збільшення інвестицій, розвиток економіки і поширення демократичних цінностей. Однак існують і значні перешкоди, серед яких зростання нерівності, посилення соціальної напруженості, ерозія культурної самобутності та загрози національній безпеці.

Для реагування на глобалізаційні виклики держави можуть вживати різноманітних заходів. Вони можуть зберігати та зміцнювати свій суверенітет, розвиваючи економіку, зміцнюючи демократичні інституції, захищаючи національну культуру і співпрацюючи з іншими державами на основі рівності. Держави також можуть використовувати можливості глобалізації для свого розвитку, інтегруючись в світову економіку, залучаючи інвестиції, розвиваючи інновації та захищаючи права людини. Одночасно вони повинні зменшувати негативні наслідки глобалізації, борючись з нерівністю, забезпечуючи соціальний захист, зберігаючи природні ресурси та протистоячи тероризму.

В умовах глобалізації інтеграційні процеси значно змінюють суверенітет держав, викликаючи ряд трансформаційних та компромісних викликів. Особливості цих змін включають обмеження можливостей держав у внутрішній та зовнішній політиці, що призводить до «розмивання» та «фрагментування» суверенітету. Делегування частини суверенітету на наднаціональні структури ускладнює процес інтеграції, обмежуючи можливості держав у розвитку і співпраці.

Незважаючи на ці проблематичні аспекти, важливим є збереження формально-юридичного аспекту національного суверенітету, який, однак, поступово обмежує можливості матеріальних аспектів вираження суверенітету. Країни частково делегують владу і компетенції спільним інституціям або приймають спільні норми і правила, що може призвести до зміни їхнього розуміння суверенітету.

Захист національної ідентичності та інтересів залишається важливим завданням, яке потребує від країн балансу між інтеграцією та збереженням національного суверенітету. Вплив інтеграції на країни-учасниці може мати як позитивні, так і негативні наслідки, такі як підвищення ефективності та покращення статусу країн на міжнародній арені, але також може

відбуватись втрата контролю над рішеннями та ресурсами, а також збільшення нерівності між країнами.

Отже, суверенітет держав у умовах інтеграції зазнає значних змін, стаючи більш «розмитим» та «фрагментованим». Інтеграція, водночас, вимагає від країн гнучкості та компромісів у розумінні та захисті їхнього суверенітету, щоб забезпечити вигоди співпраці і зберегти національну ідентичність.

Зазначено, що в умовах глобалізації та інтернаціоналізації зростає взаємозалежність країн, що потребує знаходження нових форм співпраці та координації дій. Одним із ключових трендів, який визначає розвиток сучасних держав, є добровільне обмеження суверенітету.

Добровільне обмеження суверенітету є свідомим і цілеспрямованим процесом, під час якого держава самотійно та добровільно скорочує обсяг своїх суверенних прав з метою досягнення спільних цілей або вирішення спільних проблем з іншими державами.

Переваги добровільного обмеження суверенітету включають спільне вирішення глобальних проблем, обмін досвідом та ресурсами, забезпечення миру, стабільності та економічного прогресу, а також доступ до нових ринків, технологій та інвестицій. Однак, завжди є проблематичні питання, а саме: збереження національної ідентичності, захист національних інтересів, втрата політичного суверенітету та автономії, втручання у внутрішні справи, гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами та виконання міжнародних зобов'язань.

Важливо підкреслити, що добровільне обмеження суверенітету не означає повної втрати суверенітету країни. У кожної країни вибір щодо добровільного обмеження суверенітету є суверенним рішенням, яке залежить від політичного, економічного та соціального контексту, національних інтересів та стратегічних цілей країни.

Традиційне розуміння суверенітету, яке базується на абсолютній та неподільній владі держави на її території, переживає значні зміни в умовах сучасності.

Визначено, що сучасні підходи до суверенітету включають нові концепції, такі як взаємозалежний суверенітет, розподілений суверенітет, м'який суверенітет, космополітичний суверенітет та постсуверенітет. Ці підходи враховують вплив глобалізації, інформаційно-комунікаційних технологій, транснаціональних корпорацій, недержавних акторів та міжнародних організацій на суверенітет сучасної держави. Усе це свідчить про те, що традиційне розуміння суверенітету вже не відповідає сучасним умовам і вимагає нових підходів, які враховують взаємозалежність та ускладнення, з якими стикається сучасний світ.

Зазначено, що геополітичні реалії характеризуються значною складністю і динамікою, що зумовлені впливом різноманітних чинників, таких як економічні інтереси, військові стратегії, політичні амбіції та технологічний прогрес. У сучасному контексті варто виділити кілька ключових моментів, що визначають сучасні геополітичні реалії.

По-перше, глобальна система відходить від однополярного порядку, в якому домінували США, і переходить до більш складної багатополлярної системи. Окрім США, ключовими гравцями виступають Китай, Росія, Європейський Союз та інші регіональні сили, що впливають на геополітичний ландшафт. По-друге, Китай швидко розвивається і стає все більш впливовим учасником міжнародної арени. Третій важливий аспект становить Європейський Союз, який залишається важливим учасником міжнародної арени завдяки комбінації економічної міцності і політичної інтеграції.

Технологічний прогрес, який включає в себе штучний інтелект, кібербезпеку та дрони, змінює національну безпеку, економічні системи та політичні процеси, що є четвертим важливим чинником. Соціальні мережі,

як потужний інструмент впливу на громадську думку та політичні процеси, одночасно створюють ризики, пов'язані з дезінформацією та маніпуляціями.

Вперше зазначено, що розвиток інформаційних технологій та цифрової економіки значно змінює традиційні уявлення про суверенітет. Зокрема, питання кібербезпеки, захисту даних та інформаційного суверенітету стають ключовими аспектами, що впливають на здатність держави захищати свої інтереси в цифровому середовищі.

Наступний аспект, неоколоніалізм, завдяки якому західні країни зберігають значний вплив на інші частини світу через свою військову силу, економічну могутність та контроль над фінансовими системами, є ще однією важливою складовою.

Вдосконалено розуміння теоретичних основ, які, в свою чергу, забезпечують більш глибоке розуміння того, як міжнародні інституції впливають на суверенітет держав, змушуючи їх адаптуватися до нових умов міжнародного співтовариства.

Зазначено, що міжнародні відносини характеризуються асиметрією, де сильніші держави мають більший вплив, ніж слабкіші, що може призводити до експлуатації та несправедливості.

Усе вищезазначене демонструє, що міжнародне співробітництво та дипломатія є важливими інструментами для вирішення геополітичних викликів, мирного врегулювання конфліктів та захисту міжнародної безпеки.

Зокрема для України, зростання багатополярності та підвищення геополітичної конкуренції створюють як нові можливості, так і нові перешкоди. Для того, щоб зберегти свій суверенітет та стати успішною державою, Україні важливо активно розвивати дипломатичні стосунки з різними країнами світу, будувати міцні міжнародні альянси, проводити диверсифікацію економіки, зміцнювати внутрішнє управління та впроваджувати заходи з інформаційної безпеки.

Визначено, що миротворчість є складним комплексом заходів, спрямованих на запобігання та врегулювання конфліктів як мирними методами, так і застосуванням військової сили, санкціонованої Організацією Об'єднаних Націй.

Основні проблеми, що виникають у сучасній миротворчості, включають відсутність чіткої теоретичної бази, яка відповідала б сучасним реаліям миротворчих операцій. Саме це ускладнює ефективне впровадження миротворчих стратегій, а також призводить до невдач у миротворчих місіях, які не завжди можуть зупинити конфлікти або сприяють створенню «невдалих держав».

Додатково, використання військової сили у миротворчих операціях є суперечливим питанням, оскільки це може призвести до серйозних жертв серед цивільного населення та погіршення гуманітарної ситуації у зоні конфлікту. Також існує ризик, що миротворчі місії можуть бути використані деякими країнами для досягнення своїх геополітичних цілей, що може спричинити додаткову дестабілізацію регіону.

Незважаючи на це, миротворчість залишається важливим інструментом для запобігання конфліктам та встановлення миру.

Визначено, що у майбутньому для подальшого розвитку миротворчості важливо зміцнити теоретичну базу, щоб вона відповідала сучасним реаліям. Також потрібно більш чітко визначити мандати миротворчих місій, підвищити роль дипломатії у вирішенні конфліктів, залучати до участі регіональні організації та забезпечити краще фінансування для миротворчих операцій.

Зазначено, що зміцнення суверенітету вимагає комплексного підходу, що охоплює кілька важливих напрямків. До них відносяться розширення мережі дипломатичних відносин, активна участь у міжнародних організаціях та формування стратегічних партнерств. Економічна стратегія має спрямовуватись на стимулювання внутрішнього виробництва і

інновацій, розвиток національних технологічних компаній, приваблення іноземних інвестицій та технологій.

Особливу увагу також слід приділяти цифровій безпеці та кіберсуверенітету, що передбачає захист інформаційних ресурсів, інфраструктури та даних від кіберзагроз, розвиток кіберзахисту та забезпечення кіберсуверенітету. Суверенізація здоров'я нації також є критично важливим аспектом, що включає забезпечення доступу до якісних медичних послуг, розвиток систем управління охороною здоров'я, профілактику захворювань та стабільне фінансування системи охорони здоров'я.

Ці напрямки є вирішальними для збереження незалежності держав, захисту їхніх національних інтересів та забезпечення сталого розвитку в умовах глобалізації та зростаючих викликів.

Отже, суверенітет сучасної держави, особливо в умовах глобалізації, є складним та багатогранним поняттям, яке визначає її здатність самостійно вирішувати політичні, економічні та соціокультурні питання без зовнішнього тиску чи втручання. Глобалізаційні процеси, з одного боку, надають державам нові можливості у взаємодії та співпраці, з іншого — ставлять під загрозу їхній суверенітет через залежність від міжнародних організацій, міжнародного права, міжнародних угод та глобальних ринків. Здатність зберігати суверенітет залежить від ефективного управління, гнучкої адаптації до змін у міжнародному оточенні та збереження національної самоідентифікації та культурного надбання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 268 с.
2. Ярмош С. Г. Проблема визнання суверенітету у міжнародному праві. The 14th International scientific and practical conference “Modern stages of scientific research development”(December 27-30, 2022) Prague, Czech Republic. International Science Group. 2022. 503 p.
3. Bodin J. Six Books of the Commonwealth. Basil Blackweel Oxford. 222 p. URL: https://www.yorku.ca/commnel/courses/3020pdf/six_books.pdf
4. Grotius H. On the Law of War and Peace. Batoche Books: Kitchener. 2001. 374 p. URL: <https://socialsciences.mcmaster.ca/econ/ugcm/3ll3/grotius/Law2.pdf>
5. Макіавеллі Н. Флорентійські хроніки. Державець. К. : Основи. 1998. 492 с
6. Костицький М. В. Філософський аналіз суверенітету та його носіїв. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2011. №1. С. 14-31. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Fmpp_2011_1_4.pdf
7. Vattel E. The Law of Nations or Principles of the Law of Nature Applied to the Conduct and Affairs of Nation and Sovereigns. T. & J. W. Jonson, Law Booksellers, Successors to Nicklin & Jonson, №5: Philadelphia. 1844. 567 p. URL: https://tile.loc.gov/storage-services/service/l1/l1mlp/DeVattel_LawOfNations/DeVattel_LawOfNations.pdf
8. Богів Я. Методологічні підходи у дослідженні проблеми народного суверенітету. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. №3 (27). С. 212-223

9. Клапчук С. М. Історичні аспекти розвитку культури у другій половині XIX – на початку XX століть. *Історія науки і біографістика*. 2017. №2. 15 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/INB_Title_2017_2_6.pdf

10. Липинський В. Листи до братів хліборобів: про ідею і організацію українського монархізму. 1926. 627 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3615/file.pdf>

11. Щербанюк О. В. Народний суверенітет в радянській юридичній науці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2013. №21. Ч. 1. Т.1. С. 181-185. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/28368/1/%d0%9d%d0%90%d0%a0%d0%9e%d0%94%d0%9d%d0%98%d0%99%20%d0%a1%d0%a3%d0%92%d0%95%d0%a0%d0%95%d0%9d%d0%86%d0%a2%d0%95%d0%a2%20%d0%92%20%d0%a0%d0%90%d0%94%d0%af%d0%9d%d0%a1%d0%ac%d0%9a%d0%86%d0%99%20%d0%ae%d0%a0%d0%98%d0%94%d0%98%d0%a7%d0%9d%d0%86%d0%99%20%d0%9d%d0%90%d0%a3%d0%a6%d0%86.pdf>

12. Гончаренко В. Правовий статус населення України за Конституцією УСРР 1919 р. *Питання історії держави і права*. 2011. №4 (67). С. 58-69. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vapny_2011_4_8.pdf

13. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки: Історичний документ від 30.01.1937. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/001_001#Text

14. Медвідь А. Б. Закріплення прав людини та основоположних свобод у Конституції УРСР 1978 року. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету : серія: Право*. 2017. Т. 1. Вип. 44. С. 55-58. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/33903>

15. Щербанюк О.В. Народний суверенітет в радянській юридичній науці. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2013. №21. Ч. 1. Т.1. С. 181-185. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/28368/1/%d0%9d%d0%90%d0%a0%d0%9e%d0%94%d0%9d%d0%98%d0%99%20%d0%a1%d0%a3%d0%92%d0%95%d0%a0%d0%95%d0%9d%d0%86%d0%a2%d0%95%d0%a2%20%d0%92%20%d0%a0%d0%90%d0%94%d0%af%d0%9d%d0%a1%d0%ac%d0%9a%d0%86%d0%99%20%d0%ae%d0%a0%d0%98%d0%94%d0%98%d0%a7%d0%9d%d0%86%d0%99%20%d0%9d%d0%90%d0%a3%d0%a6%d0%86.pdf>

16. Суверенітет: проблеми теорії і практики: конституційно-правовий аспект : монографія. НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ: Академія. 2013. 558 с

17. Щербанюк О. В. Народний суверенітет і реалізація владоспроможності демократичної держави : монографія. Київ : Логос, 2013. Кн. 2. 306 с.

18. Бігун В. С. Людина в праві: аксіологічний підхід : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.12 «Філософія права» / В. С. Бігун ; Нац. акад. внутр. справ України МВС України. – К., 2004. – 19 с.

19. Gadamer H. G.. Truth and method (Weinsheimer J. & Marshall D. G., Trans.). London, UK: Continuum. 2004.

20. Jardine D. Under the tough old stars: Ecopedagogical essays. Brandon, VT: The Foundation for Educational Renewal. 2000.

21. Frank Esser, Rens Vliegthart. Comparative Research Methods. URL:
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/9781118901731.iecrm0035>
22. Національний суверенітет України в умовах глобалізації: національна доповідь. – К.: Парламентське видво, 2011. – 112 с.
23. Гапотій В. Д. Теоретичні та практичні аспекти суверенітету народу, нації та держави : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Національний ун-т внутрішніх справ. - Х., 2005
24. Національний суверенітет та національне самовизначення: питання теорії та український досвід // Колісник В. П. Національно-етнічні відносини в Україні: теоретичні засади та конституційно-правові аспекти. – Х., 2003. – С. 53–87
25. Серебро М.В. Сучасна та національна держава: концептуальні основи та перспективи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 36. Т.1. с. 10-15.
26. Крусян А. Р. Державна влада в системі сучасного українського конституціоналізму. *Юридичний вісник : щоквартальний журнал*. 2011. № 4. С. 13-20.
27. Троян І. Державний суверенітет як політологічна категорія: сутність, характеристики, особливості трансформації / І. Троян // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: [збірник наукових праць]. Вип. 22 / НАН України, Інститут народознавства, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, Національний університет «Львівська політехніка»; [редкол.: Я. Ісаєвич (голова) та ін.]. - Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2010. - 162 с.
28. David Easton. Systems Analysis in Politics and its Critics. In: Johnson, H.J., Leach, J.J., Muehlmann, R.G. (eds) *Revolutions, Systems and Theories. Theory and Decision Library*, vol 19. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-009-9894-0_3

29. Sørensen G. Sovereignty: Change and Continuity in a Fundamental Institution. *Political Studies*. 1999. Vol. XLVII. Pp. 590–604.
30. Загальна теорія держави та права / За ред. В. В. Копейчикова. — К., 1997. — 320 с
31. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
32. Ременяк О.В. Децентралізація публічної влади в правовій теорії та державотворчій практиці: дис. на здоб. наук. ступ. канд. юр. наук: 12.00.01. Львів, 2019. 210 с.
33. Белєвцева В. Державний суверенітет, його ознаки та властивості. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 10. С. 7-10.
34. Антонович М. Демократичний розвиток держави: здобутки і проблеми. *Право України*. 2003. № 12.
35. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 № 55-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>
36. United Nations Conference on the Law of the Sea (Summary Records of the 21st to 25th Meetings of the Fourth Committee). Official Records of the United Nations Conference on the Law of The Sea, Volume VI (Fourth Committee (Continental Shelf)). URL: https://icsid.worldbank.org/sites/default/files/parties_publications/C8394/Claimants%27%20documents/CL%20-%20Exhibits/CL-0074.pdf
37. Proclamation 2667—Policy of the United States With Respect to the Natural Resources of the Subsoil and Sea Bed of the Continental. The American Presidency Project. URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/proclamation-2667-policy-the-united-states-with-respect-the-natural-resources-the-subsoil>
38. Аверочкіна Т. В. Щодо співвідношення термінів «юрисдикція» та «суверенітет» в морському праві / Т. В. Аверочкіна // *Правове життя*

сучасної України: матер. Міжнар. наук. конф. проф.-викл. складу (Одеса, 20–21 квітня 2012 р.). Т. 2 / відп. за випуск д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін / Націон. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса : Фенікс, 2012. – С.111-113.

39. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

40. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>

41. Кормич А. І. Безпекова детермінанта суверенітету держави / А. І. Кормич // Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 1 / відп. ред. Г. О. Ульянова. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. – С. 75-78.

42. Богів Я. Конституювання юридичної концепції народного суверенітету в європейській правовій традиції кінця XIX – початку XX століття. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2017. №884 (16). С. 272-280

43. The Declaration of the Rights of Man and of the Citizen, 1789. URL: https://constitutionnet.org/sites/default/files/declaration_of_the_rights_of_man_1789.pdf

44. Козюбра М. І. Теоретичні проблеми реалізації нової Конституції. *Українське право*. 1996. № 3. С. 6-9

45. Тесленко М. В. Демократія як народовладдя. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2005. № 2(40). С. 17-26

46. Тодика О. Ю. Проблеми правової політики у сфері забезпечення народовладдя. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2005. № 4(42). С.5-14

47. Щербанюк О. В. Народний суверенітет в політико-правовому будівництві сучасної держави: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.02 / О.В. Щербанюк; Київський Національний університет ім. Т. Шевченка. – К., 2014. – 35 с
48. Рудько С. О. Зовнішня політика країн Західної Європи в постбіполярний період : навчально-методичний посібник із курсу / С. О. Рудько. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. – 412 с.
49. Шемшученко Ю. С. Проблема державного суверенітету як предмет наукових досліджень. *Вісник Національної академії наук України*. 2011. № 6. С. 3-4.
50. Дмитрієв А. І. Вестфальський мир 1648 року і сучасне міжнародне право: монографія. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 426 с
51. Джураєва О. О. Теоретико-правовий аспект суверенітету сучасної держави. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2015. Випуск 2. Том 1. С. 25-28
52. Удовика Л. Г. Трансформація правової системи в умовах глобалізації: антропологічний вимір: [монографія] / Л.Г. Удовика. - Х.: Правот 2011. - 552 с.
53. Угрин Л. Я. Міжнародні системи: проблеми стабільності / Л. Я Угрин // Політична наука в Україні: стан і перспективи: мат. Всеукраїнської наук. конф. (Львів, 10–11 травня 2007 року) / Укл. Поліщук М., Скочиляс Л., Угрин Л. – Львів, ЦПД, 2008. – 308 с
54. Jessop B. Globalization and the national state. Paradigm lost: State theory reconsidered. 2002. P. 185-220. URL: <https://legalform.blog/wp-content/uploads/2017/08/aronowitz-and-bratsis-state-theory-reconsidered.pdf>
55. Nye J. S., Zelikow P. D., & King D. C. (Eds.). Why people don't trust government. Harvard University Press. 1997. URL: <https://doi.org/10.2307/j.ctv322v3xg>

56. Ferguson Y. H. Policies: Authorities, Identities, and Change / Y. H. Ferguson, R. W. Mansbach. - Columbia, S. C.: University of South Carolina Press, 1996. - 468 p
57. Кузенко У. І. Місце та роль політичної функції в системі функцій сучасної держави. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2014. № 9-2. Т. 1. С. 23-26.
58. Коноваленко І. Проблема співвідношення наднаціональності та суверенітету в основних концепціях західноєвропейської інтеграції. *Наукові записки. Політологія* / Національний університет «Києво-Могилянська академія». – 1999. – Т. 12. – С. 48 –55
59. Федоренко Г. Загальнотеоретичні проблеми функціонування держави в умовах регіоналізації. *Право України*. 2004. № 11. С. 129-131.
60. Martinelli A. (2007). Evolution from world system to world society? *World Futures*. 2007. №63(5-6). P. 425-442
61. Fukuyama F. State-building: governance and world order in the 21st century. Cornell University Press. 2019. 169 p. URL: <https://dokumen.pub/state-building-governance-and-world-order-in-the-21st-century-9780801455360.html>
62. Wallerstein I. The End of the World as We Know It: Social Science for the Twenty-First Century. *Contemporary Sociology A Journal of Reviews*. №29(6).
63. Попова М. М. Роль міжнародних глобальних акторів у виробленні публічної політики України: кваліф. робота здоб. наук. ступ. Магістр. Київ, 2023. 76 с.
64. Potter D. W State Responsibility, Sovereignty and Failed States. 2004. P. 9. URL: University of Tasmania. Conference contribution. <https://hdl.handle.net/102.100.100/527749>
65. Чекаленко Л. Пошук прийнятних моделей взаємовідносин суверенної держави та міжнародних організацій. *Персонал*. 2011. №5. URL: <http://www.personal.in.ua/article.php?ida=160>

66. Войціховський А. В. Міжнародне право : підручник / А. В. Войціховський ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2020. – 544 с.

67. Хорольський Р. Б. Правові засоби вирішення міжнародних спорів у рамках Європейського Союзу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Р. Б. Хорольський. – Х., 2001. 201 с.,

68. Volynets V. The Concept of the State Functions in G. Jellinek's Legal Theory: Theoretical and Methodological Aspects. *Legal journal «Law of Ukraine»* (Ukrainian version). 2012. №7. С.118-126

69. Денисов В. Н. Принципи міжнародного права // Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 5: П–С. – 2003. – С. 126–128

70. Задорожній О. В. Порухення принципу суверенної рівності держав в агресивній війні Росії проти України. *Альманах міжнародного права*. 2015. №7. С. 3-19

71. Декларація ООН про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав, про убезпечення їх незалежності та суверенітету від 21.12.1965. URL:
https://ips.ligazakon.net/document/view/mu65010?ed=1965_12_21

72. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відношень та співробітництва між державами у відповідності зі Статутом Організації Об'єднаних Націй від 24.10.1970. URL:
<https://ips.ligazakon.net/document/MU70012>

73. Декларація про недопущення інтервенції та втручання у внутрішні справи держав від 09.12.1981. URL:
https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/internal_affairs_decl.shtml

74. Декларації про посилення ефективності принципу відмови від погрози силою або її застосування в міжнародних відносинах від 18.11.1987.

URL:

https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/useofforce_refraining.shtml

75. Kelsen H. Peace through law / Hans Kelsen. – Union, New Jersey, 2000. – 135 p

76. Ansong A. The Operation of the Concept of Sovereign Equality of States in International law / A. Ansong. – Middlesex University. – 2012. – 366 p

77. Shaw M. N. Territory in International Law / M. N. Shaw // Netherlands Yearbook of International Law. – 1982. – Volume 13. – P. 61–91.

78. Алямкін Р. Сила права vs право сили: територіальна цілісність держав у сучасному світі. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 4. С. 96–99.

79. Денисов В. Н. Принципи міжнародного права // Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К. : Укр. енцикл., 1998. – Т. 5: П–С. – 2003. – С. 126–128.

80. Статут ООН від 26 червня 1945 року. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf

81. Oppenheim's International Law: Vol. I, Peace (in 2 parts) / Edited by Robert Jennings, Arthur Watts. – 9th ed. – Longman, 1992. – 1572 p

82. Conference on Security and Cooperation in Europe Final Act 1975. Helsinki, 1975. 62 p

83. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 995_001-74 від 14.12.1974 Визначення агресії. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/169633___169633

84. Задорожній О. В. Міжнародне право у відносинах України та Російської Федерації: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.11 / О. В. Задорожній. – К., 2015. – 594 с.

85. Кресіна І. О. Політико-правові механізми запобігання сепаратизму в демократичному суспільстві: Наукова записка / Кресіна І.О. (керівник авт. кол.), Шемшученко Ю. С., Горбатенко В. П., Коваленко А. А., Кресін О. В. та ін. – К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2014. – 143 с.

86. Задорожній О. В. Порухення агресивною війною Російської Федерації проти України основних принципів міжнародного права: монографія / Задорожній Олександр Вікторович; Укр. асоц. міжнар. права, Ін-т міжнар. відносин Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка, каф. міжнар. права. – Київ : К.І.С., 2015. – 712 с.

87. Resolution on Clear, Gross and Uncorrected Violations of Helsinki Principles by the Russian Federation // Baku Declaration and Resolutions. OSCE. 2014. 60 p.

88. Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1988 (2014) « Останній розвиток подій в Україні: загроза функціонуванню демократичних інститутів». URL: [https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/1925_rez_1988_\(2014\).htm](https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz2/docs/1925_rez_1988_(2014).htm)

89. Резолюція №68/262 Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Територіальна цілісність України». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU14123>

90. Резолюція Ради Безпеки ООН № S/RES/2202. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/787968?ln=ru&v=pdf>

91. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/75/192 «Ситуація з правами людини в Автономній Республіці Крим та м. Севастополь, Україна». URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/ltd/n20/293/02/pdf/n2029302.pdf?token=fTJwg6oC10XOecSc4K&fe=true>

92. Ярмолюк Н. А. Проблеми визначення поняття «тероризм». 2018. С. 148-150. URL: <https://core.ac.uk/reader/212992460>

93. Alex P. Schmid, Albert J. Jongman. Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories, and Literature. New Brunswick, Transaction Books, 1988. – 701 p
94. Зеленецький В.С., Пилипчук В.Г., Настюк В.Я., Ємельянов В.П. та ін. Проблеми систематизації та комплексного розвитку антитерористичного законодавства України: монографія / за заг. ред. Зеленецького В.С. та Настюка В.Я. – Х. : Право, 2008. – 96 с
95. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
96. M. Merrick Yamamoto. Terrorism – A Brief Explanation. CISSM Policy Brief. 2017. 18 p. URL: <https://spp.umd.edu/sites/default/files/2019-07/Policy%20Brief%20September%202017%20Terrorism%20-%20A%20Brief%20Explanation.pdf>
97. Тероризм: теоретико-прикладні аспекти : навч. посіб. / кол. авт.; за заг. ред. проф. В. К. Грищука. – Львів : ЛьвДУВС, 2011. – 328 с
98. Why Organized Crime and Terror Groups Are Converging. Security Intelligence. 2014. URL: <https://securityintelligence.com/why-organized-crime-and-terror-groups-are-converging/>
99. The SAGE encyclopedia of terrorism: second edition / ed. by Gus Martin. – London, SAGE publications ltd, 2011. 693 p.
100. Seib P., Dana M. Janbek. Global Terrorism and New Media: The post-Al Qaeda generation. – London and New York, 2011. 138 p.
101. Левантович О. Гібридні війни XXI століття: нові виклики для медіапростору. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2019. Вип. 45. С. 52–59
102. Богданович В.Ю., Ворович Б.О., Марко Є.І. Інформаційна безпека як основа воєнної безпеки держави та суспільства. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного*

університету оборони України імені Івана Черняхівського. 2018. № 3. С. 44–48

103. Ventre D. Information Warfare. John Wiley & Sons, 2016. 352 p

104. Der Derian J. Virtuous War: Mapping The Military-Industrial-media-entertainment Network. London: Routledge, 2009. 330 p

105. Парфенюк І. Інструментарій інформаційних війн: традиційні та новітні засоби. *Вісник Книжкової палати*. 2019. № 1. С. 7–10

106. Калініченко Б. Визначальні напрями формування стратегії протистояння інформаційній війні. *Держава і право. Серія : Політичні науки*. 2019. Вип. 83. С. 61–73

107. Запорожець С.А. Стан забезпечення інформаційної безпеки України у воєнній сфері в умовах гібридної війни. *Politology bulletin*. 2019. Iss. 83. С. 16–25

108. Барна О.С. Інформаційний простір України як чинник суспільної консолідації в умовах гібридної війни. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2019. Вип. 86. С. 365–376

109. Ільницька У. Інформаційна безпека України: сучасні виклики, загрози та механізми протидії негативним інформаційно-психологічним впливам. *Humanitarian vision*. 2016. № 2 (1). С. 27–32

110. Bret P. Non-Linear Warfare in Ukraine: The Critical Role of Information Operations and Special Operations. *Small Wars Journal*. 2015. Vol. 11, № 8

111. Holloway M. How Russia Weaponized Social Media in Crimea. RealClear Media Group Newsletters. May 10, 2017. URL: <https://thestrategybridge.org/the-bridge/2017/5/10/how-russia-weaponized-social-media-in-crimea>

112. Поліщук О. О. Проблема національного суверенітету в контексті сучасних міжнародних відносин. *Сучасне суспільство*. 2019. №2 (18). С. 135–146.

113. Вілкова Д. С. Слабкі держави в системі міжнародної безпеки: дис. на здоб. наук. ступ. докт. філос.: 291, 29. Київ, 2021. 206 с.

114. Довгаль О. А., Казакової Н. А. Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин : колективна монографія. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. – 540 с.

115. Шумський І. К. Вестфальська система як виток новомодерної системи міжнародних відносин. *Альманах міжнародного права*. 2020. Вип. 23. С. 81-86. URL: <http://inlawalmanac.mgu.od.ua/v23/12.pdf>

116. Співак В. М. Глобалізація та її вплив на національну державу і право. *Актуальні проблеми політики* 2020. № 39. С. 636-647

117. Ковбасюк С. В. Особливості інституалізації сучасної держави / С. В. Ковбасюк // Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 1 / відп. ред. Г. О. Ульянова. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 93-95.

118. Троян І. Трансформація державного суверенітету в умовах глобалізації. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2011. №33. С. 158-164

119. Алексеенко І. В. Проблеми безпеки в політико-правовому дискурсі. *Правовий часопис Донбасу*. 2018. №1. С. 6-12.

120. Блавацький С. Дилема глобалізації та державного суверенітету. *Дзеркало тижня*. 2002. URL: https://zn.ua/ukr/internal/dilema_globalizatsiyi_ta_derzhavnogo_suverenitetu.html

121. Городня Н. Принцип національного самовизначення у формуванні нового світового порядку після Великої війни. *Історичні і політологічні дослідження*. 2019. №1. С. 92-101

122. Гетьман-П'ятковська І. Політико – правові аспекти взаємодії моралі і міжнародного права в умовах суверенної держави. *Український*

науковий журнал «ОСВІТА РЕГІОНУ». 2012. №2. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/795>

123. Кунинець Я. В. Глобалізація: глобальне благо чи глобальне зло? \\\ Аспекти сучасного розвитку міжнародних фінансів та митної політики в умовах євроінтеграції»: Збірник тез доповідей та матеріалів учасників круглого столу студентського Науково-практичного гуртка митної справи кафедри державних та місцевих фінансів (Львів, 20 травня 2019 р.). 2019. С. 36-38.

124. Радзієвська С. О. Національна держава та глобальні трансформації. Цивілізаційні засади трансформаційних процесів на пострадянському просторі / за заг. ред. канд. іст. наук, доцента А.Г. Бульвінського / ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». – К.: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». С. 49-56. URL: <https://elibrary.ivinas.gov.ua/4341/>

125. Тютюнникова С. В., Микитась В. В. Економічний суверенітет в умовах глобалізації: зміст та особливості модифікації. *Ефективна економіка*. 2016. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4947>

126. Posocco L, Watson I. Re-imagining the nation-state: An impetus from the pandemic. *Front Sociol.* 2023. URL: [10.3389/fsoc.2023.1086569](https://doi.org/10.3389/fsoc.2023.1086569)

127. Trobbiani R. European regions in Brussels: towards functional interest representation? *Bruges Political Research Papers*. 2016. Vol. 53. 43 p.

128. Войтович Р. В. Глобалізація як новий тип розвитку суспільства й управління в контексті формування нової геостратегічної реальності. *Науковий Вісник «Демократичне врядування»*. 2021. №2. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/jun/28202/dvstattyavoytovich.pdf>

129. Яковюк І. В. Теоретико-правові засади імплементації права Європейського Союзу в національне право держав-членів. Львів. 2016. с. 114–126

130. Про схвалення Стратегії комунікації з питань європейської інтеграції України на період до 2026 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.12.2022 № 1155-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1155-2022-%D1%80#Text>

131. Про ратифікацію Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами: Закон України від 10.11.1994 № 237/94-ВР. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z023700>

132. Угода про асоціацію. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu>

133. Котуха О. С., Гентош Р. Є. Правові аспекти реалізації державного суверенітету в умовах регіональної інтеграції. *Право і суспільство*. 2017. №1. С. 22-26.

134. Заболотна М.Ф. Роль інтеграційних та дезінтеграційних процесів у сучасному світі. *Науково-теоретичний альманах Грані*. 2015. №18 (10). С. 27-31

135. UNU-CRIS Annual Report 2007. URL: https://collections.unu.edu/eserv/UNU:7126/annual_report_2007.pdf

136. Калугін П. Актуальні проблеми сучасних міжнародних відносин // Актуальні проблеми сучасних міжнародних відносин. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 17-18 листопада 2023 р., м. Дніпро. / ред. кол.: І. В. Іщенко, І. К. Головка, П. Г. Петров. Дніпро: ПрінтДім, 2023, С. 35-38.

137. Ткач Д., Білокур Г. Вплив глобалізації на розвиток міжнародних соціально-економічних процесів. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2022. №4(68). С. 28–35.

138. Ізбаш К. С., Домброван Н. В. Державне управління в процесі міжнародної інтеграції України: особливості та виклики на сучасному етапі. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. №4. Ч.1. С. 37-41.

139. Glossary: European Economic Area (EEA). Eurostat. URL: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:European_Economic_Area_\(EEA\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:European_Economic_Area_(EEA))

140. What Was the North American Free Trade Agreement (NAFTA)? Investopedia. URL: <https://www.investopedia.com/terms/n/nafta.asp>

141. Курах Л. В. Поняття та види міжнародної інтеграції: теоретико-правовий аналіз. *Держава та регіони. Серія Право*. 2020. №4 (79). Т. 2. С. 11-16.

142. Рябовол Л. Т. Державний суверенітет: наукові підходи до визначення поняття і ступеня обмежень в умовах глобалізації. *Вісник НТУУ «КПІ»*. 2019. №3. С.262-266.

143. Чекаленко Л. Пошук прийнятних моделей взаємовідносин суверенної держави і міжнародних організацій. *Персонал*. 2005. №11. URL: <http://www.personal.in.ua/article.php?id=160>

144. Туренко О. С. Модерні пошуки синхронізації індивідуального і колективного – візії Ж. Бодена. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2014. № 1. С.41–46.

145. Яворська Г. «Проблема обмеження державного суверенітету в умовах інтеграції України до ЄС». Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2011. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosini/problema-obmezheniya-derzhavnogo-suverenitetu-v-umovakh>

146. Bertoncini Y. What kind of «European sovereignty» after the Versailles Declaration? Fondation Robert Schuman. 2023. URL: <https://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/721-what-kind-of-european-sovereignty-after-the-versailles-declaration>

147. Пироженко В. Національна консолідація в умовах обмеження державного суверенітету. *Політичний менеджмент*. 2006. № 6. С. 128-143.

148. Доброва М. П. Роль переговорного процесу у врегулюванні політичних конфліктів : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Марина Павлівна Доброва; наук. кер. С. М. Наумкіна; ДЗ «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». – Одеса, 2011. – 182 с.

149. Бернадський Б. В. Міжнародні конфлікти: курс лекцій / Б. В. Бернадський. — К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2012. — 366 с

150. Хоменко А. В. Міжнародне право та внутрішнє право держав: співвідношення та взаємодія. - Дипломна робота на здобуття ступеня бакалавр спеціальності «Міжнародне право». - Національний авіаційний університет. - Київ, 2022. - 66 с

151. Гавриленко В. В. Державний суверенітет та його трансформація в умовах європейської інтеграції: загальнотеоретичне дослідження: дис. Івано-Франків. ун- т права ім. короля Данила Галицького. — Івано-Франківськ, 2016. — 184 с

152. Богуцький П. Право на суверенітет: набуття і втрата. *Українське право*. 2017. URL: https://ukrainepravo.com/editor_column/donum-auctoris/pravo-na-suverenitet-nabuttya-i-vtrata/

153. Куян І. А. «Суверенітет» як базова категорія інститутів і принципів конституційного права України. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 384-388.

154. Ramona Gabriela TĂȚAR, Adela MOIȘI. The concept of sovereignty. *Journal of Public Administration, Finance and Law*. 2022. P. 292-303

155. Барандій М. В. Поняття суверенітету держави у міжнародному праві. *Часопис Київського університету права*. 2010. №2. С. 307-311

156. Живко М. Нова економіка: синергія інформатизації та глобального громадянського суспільства. *Журнал європейської економіки*. 2018. №17(1). С. 36-58.

157. Іванисько С. О. Правове регулювання діяльності транснаціональних корпорацій. «Геоелекономічні та політико-правові виклики структурній перебудові міжнародних зв'язків України»: Матеріали II Всукраїнської студентської науково-практичної конференції (Київ, 6-7 березня 2018 року). 2018. С. 370-372

158. Троян І. В. Сутність державного суверенітету в теорії політичного реалізму. *Наукова періодика Каразінського університету*. URL: <https://periodicals.karazin.ua/politology/article/download/3244/2819/>.

159. Krasner S. Structural causes and regime consequences: regimes as intervening variables [Electronic resource] / S. Krasner // Ithaca: CornellUniversityPress. - 1983. URL: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/2706520?uid=3739232&uid=2&uid=4&sid=21101780827743/>.

160. Майніна М. С. Особливості реалізації державного суверенітету в Європейському союзі : дис.... д-ра філософії / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2022. 226 с

161. Майніна М. С. Сучасні підходи до дослідження державного суверенітету в інтеграційному дискурсі Європейського Союзу. *The Journal of V.N. Karazin Kharkiv National University. Issues of Political Science*. 2019. №34. С. 87-94.

162. Стрельцов Є. Л. Державний суверенітет і суверенітет особистості: проблеми взаємовідносин / Є. Л. Стрельцов // Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини : матер. 2-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 20-21 вересня 2013 р.) / за ред. С. В. Ківалова ; НУ «ОЮА». – Одеса : Фенікс, 2013. – С. 48-60.

163. Гетьман А. Д. Державний суверенітет в умовах глобалізації і європейської інтеграції / А. Д. Гетьман // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 301–305.

164. Паризька угода ООН від 12.12.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161#Text

165. Кухтик С. Трансформація держави під впливом глобалізації. Київ. 2015. С. 81.

166. Benson E. China's Belt and Road Initiative. Bertelsmann Foundation. 2019. URL: https://www.bfna.org/politics-society/chinas-belt-and-road-initiative-14gfwj2z13/?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjwsuSzBhCLARIsAIcdLm55oDHrjWixxAp7DxO_h6JdUPobebkC4AKCyRjtZxZUQBBpY05luWoaAquCEALw_wcB

167. Who We Are. Asian Infrastructure Investment Bank. URL: <https://www.aiib.org/en/about-aiib/index.html>

168. Кобко Є. В. Інформаційна війна та дезінформація: вплив на національну безпеку України. *Правові новели. Актуальні питання юридичної науки*. №20. 2023. С. 141-147.

169. Щеглова Д. Є. Вплив соціальних мереж на формування громадської думки та політичну активність: кваліф. роб. на здоб. ступ. магістр. Київ, 2024. 55 с.

170. Кудряченко А. І. Геополітика: Підручник / А. І. Кудряченко, Ф.М.Рудич, В.О.Храмов. – К, МАУП, 2004. – 296 с. – Бібліогр.: с. 286-290.

171. Новоскольцева Л. Геополітичні виклики сучасної України. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2018. № 37-38. С. 49–56

172. Лукашевич В. М. Глобалистика / В.М.Лукашевич. – Львів, Новий Світ. 392 с.

173. Huntington S. P. The Lonely Superpower. *Foreign Affairs*. 1999. Vol. 78, №. 2. – P. 35-49
174. Лук'яненко В. М. Наддержава у формуванні регіональної політики: дипл. робота. Київ, 2020. 114 с
175. Баула О. В., Саржан Ю. О. Неоколоніалізм як аспект глобалізації. *Економічний форум*. 2020. № 1(1). С. 3-7.
176. Дерев'янка І. П. Асиметрія як важливий концепт в теорії і практиці міжнародних відносин. *Наука та інновації – 2019: теорія, методологія та практика: матеріали міжнародної наукової конференції (Т.4), 6 грудня 2019 р. – Запоріжжя: МЦНД, 2019. – С. 33 – 35.*
177. Дроздов О. Ю. Проблема типологізації уявлень про геополітичну реальність. Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави: зб. наук. праць / за заг. ред. М.М.Слюсаревського. – Київ: Золоті Ворота, 2012. – Вип. 13. – С. 31-41
178. Morgan-Foster J. The Many Faces Of Power: An International Law Response To Robert Kagan's Of Paradise And Power. 12 U. Miami Int'l & Comp. L. Rev. 361. 2005. URL: <https://repository.law.miami.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1085&context=umiclr>
179. Суботін А. Постбіполярна структура міжнародної системи. *Медіафорум : аналітика, прогнози, інформаційний менеджмент*. 2019. № 7. С. 155-174.
180. Дорош Л., Дверій П. Малі та мікродержави у системі міжнародних відносин: підходи до визначення та ключові характеристики. *Вісник Львівського університету. Серія: філософія-політологія*. 2021. Вип. 38. С. 148-155
181. Асиметрія міжнародних відносин / Під ред. Г.М. Перепелиці, О.М. Субтельного. – К. : Видавничий дім «Стилос», 2005. – 555 с.

182. Філоненко Д. М. Міжнародні політичні конфлікти: пошук ефективних моделей врегулювання: дипл. роб. на здоб. ступ. магіст: 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». Київ, 2021. 60 с
183. Hatto R. From peacekeeping to peacebuilding: the evolution of the role of the United Nations in peace operations. *International Review of the Red Cross*. 2013. №95. P. 495 – 515. URL: <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc-891-892-hatto.pdf>
184. Назаренко О. А. Сучасна концепція підтримання миру в рамках ООН. *Правове регулювання економіки*. 20212. №11-12. С. 433-441
185. Findly T. Challenges for the New Peacekeepers. SIPRI Research Report №. 12. OXFORD UNIVERSITY PRESS. 1996. 161 p. URL: <https://www.sipri.org/sites/default/files/files/RR/SIPRIIR12.pdf>
186. What is Peacekeeping. United Nations Peacekeeping. URL: <https://peacekeeping.un.org/en/what-is-peacekeeping>
187. Lynn E. Davis. Peace Keeping and Peace Making After the Cold War. RAND Monograf Report. 1993. URL: https://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR281.html
188. Boutros-Gali B. Agenda for peace. Preventive Diplomacy, Peacekeeping and Peacekeeping, New York. UN. 1992. URL: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/47/277&Lang=R
189. Akiba O. Introduction: Preventive Diplomacy in Theory and Practice. Preventive Diplomacy, Security, and Human Rights in West Africa. Palgrave Macmillan. 2020. pp. 1-43
190. Hilmy H. Peacekeeping: The Formative Years. Decolonization, Sovereignty, and Peacekeeping. Springer. Cham. 2020. pp. 65-86. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-57624-0_4

191. Conflict Prevention, Peacekeeping, and Peacebuilding. United Nations University Centre for Policy Research. URL: <https://unu.edu/cpr/conflict-prevention-peacekeeping-and-peacebuilding>

192. Principles of Peacekeeping. United Nations Peacekeeping. URL: <https://peacekeeping.un.org/en/principles-of-peacekeeping>

193. The Blue Helmets: A Review of UN Peacekeeping. New York: UN Department for Public Information, 44. 1999. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/netherlandsinternational-law-review/article/abs/blue-helmets-a-review-of-united-nations-peacekeeping-unitednations-department-of-public-information-new-york1985-350-pp-895-isbn9211002753/B25AAECE4F87AE403B2FBFB7A77A0893>

194. Blair R. A., Di Salvatore J., Smidt H. M. UN Peacekeeping and Democratization in Conflict-Affected Countries. American Political Science Review. Volume 117. Issue 4. 2023. pp. 1308 – 1326. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/american-political-science-review/article/un-peacekeeping-and-democratization-in-conflictaffected-countries/7E5374C9417523612CF2626935FAB95D>

195. Bell D. Humanitarian intervention. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/topic/humanitarian-intervention>

196. Brahimi Group Report on UN Peace Operations. URL: http://www.un.org/russian/peace/reports/peace_operations/docs/summary.htm

197. United Nations Peacekeeping Operations in Timor-Leste. URL: https://unmit.unmissions.org/sites/default/files/peacekeeping_operations_in_timor_leste.english.pdf#:~:text=URL%3A%20https%3A%2F%2Funmit.unmissions.org%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Fpeacekeeping_operations_in_timor_leste.english.pdf%0AVisible%3A%200%25%20

198. Authority, Command and Control in United Nations Peacekeeping Operations. United Nations Department of Peace Operations, Department of Operational Support. 2019. URL:

https://police.un.org/sites/default/files/2019.23_policy_on_authority_command_and_control_25_october_2019.pdf

199. Lakhdar Brahimi S. A. In Pursuit of Sustainable Peace: The Seven Deadly Sins of Mediation. 2008. URL: http://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/SevenDeadlySinsofMediation_BrahimiAhmed2008.pdf

200. Шелест Г. Миротворість під час війни. Перспективи миротворчої діяльності України. *Українська призма*. 2018. URL: <https://prismua.org/%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%BF%D1%96%D0%B4-%D1%87%D0%B0%D1%81-%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8-%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%BF%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8/>

201. The Crisis in Kosovo. Human Rights Watch. URL: <https://www.hrw.org/reports/2000/nato/Natbm200-01.htm>

202. Darby J., Mac Ginty R. Contemporary Peacemaking: Conflict, Violence and Peace Processes. Hampshire: PalgraveMacMillan. 2003. P. 103. <https://link.springer.com/book/10.1057%2F9780230584556>

203. Klobucista C., Ferragamo M. The Role of Peacekeeping in Africa. Council Foreign Relations. 2023. URL: <https://www.cfr.org/backgrounder/role-peacekeeping-africa>

204. Hawksley H. Hawksley. YaleGlobal Online. 2009. URL: <https://archive-yaleglobal.yale.edu/content/lessons-failed-states-rebuilding-sierra-leone-and-liberia>

205. Новоскольцева Л. Україна в сучасних глобалізаційних процесах: виклики національній державі. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2020. № 42. С. 70–76. URL:

<https://mhpi.chnu.edu.ua/index.php/issues/article/view/248#:~:text=,svit%3F%20Uryadovyy%20kurier%2C%2022%20kvit>

206. Білял А. Гібридна війна – нові загрози, складність і «довіра» як антидот. NATO Review. 2021. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2021/11/30/gbridna-vjna-nov-zagrozi-skladnst-dovra-yak-antidot/index.html>

207. Цифрова трансформація як фактор покращення національної безпеки України. СЕНСС. 2024. URL: <https://censs.org/digital-transformation-as-a-factor-in-improving-the-national-security-of-ukraine/>

208. «Безпечний кіберпростір – запорука успішного розвитку країни»: проєкт стратегії кібербезпеки України на 2021 – 2025 роки. URL: https://www.rnbo.gov.ua/files/2021/STRATEGIYA%20KYBERBEZPEKI/proekt%20strategii_kyberbezpeki_Ukr.pdf#:~:text=URL%3A%20https%3A%2F%2Fwww.rnbo.gov.ua%2Ffiles%2F2021%2FSTRATEGIYA%2520KYBERBEZPEKI%2Fproekt%2520strategii_kyberbezpeki_Ukr.pdf%0AVisible%3A%200%25%20

209. Ера машинного навчання в кібербезпеці: крок до прогресу чи загроза людству? ESET. 2019. URL: <https://www.eset.com/ua/about/newsroom/press-releases/malware/mashinnoye-obucheniye-v-kiberbezopasnosti-progress-ili-ugroza/>

210. Розпочалась світова фінансова криза. *Gazeta.ua*. 2018. URL: https://gazeta.ua/articles/economics/_rozpochalas-svitova-finansova-kriza/859187

211. Солонина Є. Пандемія-2020 змінила життя українців. Що саме змінилося? *Радіо Свобода*. 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D0%BC%D1%96%D1%8F-%D1%8F%D0%BA%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D1%81-%D0%B7%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B8%D0%BB%D0%B0->

%D1%8F%D0%BA-

%D0%B2%D0%BF%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%83%D0%B2-covid-19-%D0%BD%D0%B0-%D0%B6%D0%B8%D1%82%D1%82%D1%8F-%D1%96-%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B8-%D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B5%D0%B9/31012767.html

212. Пристай Д. Що таке телемедицина та як зросла її роль в умовах пандемії. *Суспільне Новини*. 2020. URL: <https://suspilne.media/68648-telemedicina-tse-ta-rol-v-umovah-pandemii/>.

213. #ЗТОБОЮВСЕОК – нова кампанія ЮНІСЕФ про ментальне здоров'я. ЮНІСЕФ. 2021. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/stories/mental-health-campaign>

214. Aust H. P., Kleinlein T. Encounters between Foreign Relations Law and International Law. Bridges and Boundaries. Cambridge University Press. 2021. pp. 159 – 212. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/encounters-between-foreign-relations-law-and-international-law/sovereignty-and-cooperation/5B3ECE69174C01BC11069101D088209D>

215. Доронцева Є. Між радянським минулим та європейською інтеграцією: огляд співпраці України з міжнародними організаціями та спільнотами держав. *Вокс Україна*. 2022. URL: <https://voxukraine.org/mizh-radyanskym-mynulym-ta-yevropejskoyu-integratsiyeyu-oglyad-spivpratsi-ukrayiny-z-mizhnarodnymy-organizatsiyamy-ta-spilnotamy-derzhav/>

216. Парахонський Б., Яворська Г. «Стратегічне партнерство України». Аналітична записка. НІСД. 2011. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosini/strategichne-partnerstvo-ukraini-analitichna-zapiska>

217. Sustainable Development Strategy for Ukraine by 2030. UNDP Ukraine. 2017. URL: <https://www.undp.org/ukraine/publications/sustainable-development-strategy-ukraine-2030>

218. Воскобоева О., Ромащенко О. Стратегічне партнерство як основа сучасного бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2021. №29. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/586>

219. Махова Г. Методичні засади управління інтелектуальною власністю при формуванні стратегічних партнерств підприємств. *Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана*. 2021. URL: <https://publications.kse.ua/publications/metodichni-zasadi-upravlinnia-intelektualnoi-vlasnistiu-9>

220. Задубінний А. Стратегія кібербезпеки України: цілі та пріоритети. *АрміяInform*. 2021. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/08/27/strategiya-kiberbezpeky-ukrayiny-czili-ta-priorytety/>

ДОДАТКИ

Додаток А

Список публікацій здобувача
Наукові публікації, в яких опубліковані основні наукові результати
дисертації:

1. Березневич В. О. Вплив глобалізації на суверенітет держави. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. №4. С. 3-7. URL: <https://doi.org/10.32782/39221510>
2. Березневич В. О. Теоретичний вимір досліджень сучасного суверенітету. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 1. С. 743 – 745. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-1/179>
3. Березневич В. О. Глобалізований суверенітет: виклики та перспективи. *Правові Новели*. 2024. № 22. С. 75 – 81. URL: <https://doi.org/10.32782/ln.2024.22.10>
4. Березневич В. О. Традиційний та глобалізований суверенітет: проблеми співіснування. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2024. № 1 (83). С. 6 – 11.

Наукові публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та
додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Березневич В. О. Стратегії зміцнення суверенітету в сучасних умовах \\\ Актуальні питання юриспруденції: виклики сучасності. Матеріали II науково-практичної конференції (м. Чернівці, 10-11 травня 2024 р.). – Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2024. – 108 с. С. 10-13. URL: <https://molodyivchenyi.ua/omp/index.php/conference/catalog/view/84/1375/2882-1>

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ МАТЕРІАЛІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Основні положення результатів дисертаційного дослідження, винесені узагальнення і висновки обговорено на засіданнях кафедри загальної теорії права та держави Національного університету «Одеська юридична академія», а також були оприлюднені та обговорювалися на такій національній науково-практичній конференції «Актуальні питання юриспруденції: виклики сучасності» (м. Чернівці, 10-11 травня 2024 р.).